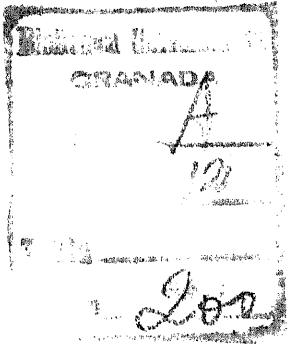
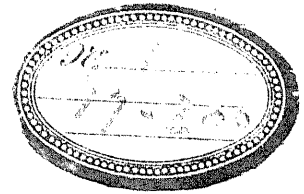

B. a. 87

RC
C

5
4

2 400 40

R. 4017

BBE

CANTICVM

CANTICORVM SELOMONIS

NVPER EX HEBRAEO IN LATINVM

PER AGATHIVM GVIDACERIVM

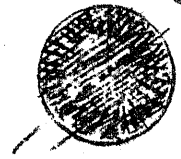
Calabrum Romæ uersum, explanatumq; nunc uerò

Parisis beneficio Christianissimi Regis

Francorum Francisci linguæ san-

ctæ assertoris maximi, rursus

editum.

μήν' εμοί μέλι, μήτε μέλι τῆς

Del Colegio de la Compañia de N. S. de la Gra. de

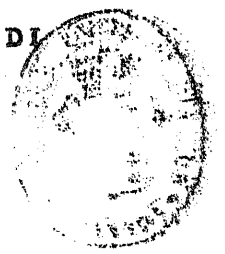
Nocet empta dolore uoluptas.

PARISIIS EX OFFICINA GERARDI

MORRHII CAMPENSIS APVD

COLLEGIUM SORBONAE,

M, D, XXXI,

de la Compañia de N. S. de la Gra. de
Salto en un libro de cord. y comprado por el colegio
parecer se le ha de quedar provincial / Juan de pineda

AGATHII GVI

DACERII AD CLEMENTEM

vii. Pontificem Maximum in Cantici

canticorū Selomonis tran-

slationē, explanatio-

nēq; præfatio.

I HEBRAICAE sanctæ linguæ auctori-
tas atq; dulcedo, Pater Beatissime, & Græ-
corum simul, & Latinorū facūdia, & gra-
uitas, tuas laudes, quas uno ore omnes pro-
restitutis, redditisq; literarū studiis prædi-
cant, explicare simul contenderent: proculdubio omne
earum titubaret eloquium, deficeret oratio, & nimirū
eis ad minimā illarum partē explicandā uerba deessent.
Nam & si nihil unq; antiquius fuit non solū Romanis
Maximis Pōtificibus, sed etiā tuæ inclytæ domus Me-
dices maioribus, q̄ studia literarū, omnesq; bonas artes
fouere, uiros p̄bos & literatos amplecti, iuuare, ac o-
mnibus deniq; fauoribus prosequi: Nihilominus his tē-
poribus erāt, quibus hæc omnia q̄facillime, cōmodissi-
mēq; præstare poterant. At sanctitas tua, tanto etiam
suis maioribus est præferenda, quāto hæc omnia, mox
in sui Pontificatus auspiciis, & temporū nouitate, nō ex
rerum affluentia, aut copia (ut ipsi) sed ex debilitatis, &
temporum infelicitate, penē extinctis uectigalibus, op-
pressisq; & attenuatis rebus omnibus, hæc omnia uiris

a ij studiosis

Præfatio.

studiosis suppeditat. Quam ob rem cū diu nō sine maxima rei literariæ iactura siluissent Romana studia, nec per quēuis, qui in cathedra Petri succederet Pastor, restitui, reddiq; sine stipendiorum saltē diminutione posse uiderētur: Ecce respiciens Deus afflictam suā omnibus modis, his miseris tēporibus, ecclesiā, te nobis Pontificem Maximū, uirū magnanimū, fortissimū, prudentissimūq; & omni uirtute ornatissimū dedit. Qui inter alia tua præclara facinora, mox per reuerēdissimū Cardinalem Egidium, uirum omni diuinarū, humanarūq; rerum eruditione, omniq; pietate, & uirtute præstātissimum, necnon & per Romanæ Academiæ moderatorem Andræam Iacobiū, Lucerinum Episcopum, & uirtute, & sacrarū literarū lectione, uirum singularem, Romanum studiū institui, apeririq; iubes, & stipendia non tantum nō diminui Professoribus (sicut omnium ferebat opinio) uerū etiā (quod magnanimi liberalisq; Principis fuit) in tāta rerū tenuitate, & plærisq; beneficiis doctoribus augeri, novos quoq; cōduci uoluit. Ad hæc, nō est meū institutū nunc dicere, quāta prudentia, modestia, pace, summaq; Iustitia moderaris oīa, quātoue studio, cura, ac sollicitudine dissidentes peccatis nostris inter se Principes christianos à bellico furore reuocare, & amicitia, & pacē inter eos cōponere, perditamq; recentū hæreticorum hæresim extinguere, & prorsus delere cōtendis. Vnde spes summa data est omnibus, te Pastore, & Catholicæ ecclesiæ duce, ac moderatore, futurū esse, ut redeat adhuc pristina illa pax & tranquillitas

Præfatio.

& trāquilitas cum uictoria summa de hostibus Christi orbi Christiano, qui tot bellis, tot pestibus, tot crucibus & malis deniq; omnibus, quæ ppter peccata hæctenus perpessi sumus, dicere illud propheticū possumus. Misericordiæ domini, quia non sumus cōsumpti. Tum & illud, ad cōceptā oībus de sanctitate tua, maximā rerū omniū bene ac feliciter gerendarū expectationē addimus, q; & nouellā linguæ Hebraicæ plantam, cuius cognitio, utilitas, & totius Catholicæ ecclesiæ gloria, summa est, à felici memoria Leonis Decimi patruelis tui in Romana academia, & inde in tota ecclesia plantatā, irrigas. Mecq; qui eiusdē plātæ colendæ prouinciam inter Christianos, nō sine summis laboribus linguæ alienæ discendæ, docendæq; sudoribus suscepi, foues, ac stipēdiis auges. Propterea, ne tanti beneficii immemores, aut ingrati (quod absit) esse uideremur, diu mihi cogitanti, qd Sanctitati tuæ, ad grati animi signū, pro meā paruitate muneris offerre possem, uenit in mentē, quod à reuerēdo Datario tuo Ioāne Matthæo Gyberto, uiro tū literis, tū egregiis moribus ornatissimo, & unico omnium doctorū, & proborū uitorū, apud Sanctitatē tuā præsidio, accepi clemētiā tuā, scilicet, nulla alia re magis oblectari interdum, cū per maximas occupationes licet, q̄ aliqua eruditissima de sacris scripturis sermocinatioe. Quam ob rem, pro tuis in me, Romanamq; academiā immortalibus beneficiis, statui, tibi Pater Beatissime, Canticum canticorū Selomonis in præsentia, nouo quodam nostræ trāslationis organo canere: perq; novos no

a iii stros

Præfatio.

stros Cōmentarios ipsius Selomonis intentionē, literalem sensum, metaphoris totū, & trāslationibus rerū currentem, miro, ac auribus hominū inaudito artificio editum, planū apertumq̃ facere. Quā quidem ad rem adhortata est me in primis Christi charitas, Christianaq̃ pietas, ac ueritas. Quā cū nō inquiri, inuestigariq̃ in sacris literis (ut Dñs ipse nos admonuit,) quin potius apertè oppugnari, conculcariq̃ his miseris tēporibus & pditis moribus cōspiciā, nō grauiter ac pmolestè ferre, sūmoq̃ affici dolore nō possum. Quis enim tā adaman-
tini est pectoris, qui æquo animo ferat, Romanā orthodoxam catholicamq̃ ecclesiā, Christi sanguine redemptam, Petriq̃ principis Apostolorum prædicatione & martyrio fundatam, ac proinde omnibus mūdī ecclesiis præpositam, à quibusdam uulpeculis, qui dudum ex fo-
ueis in Germania profiluerunt, calumniam pati? & qui-
busdam eorum præstigijs, sophisticisq̃ captiūculis im-
peti? Quis rursus non grauiter, & iniquo animo ferat,
Romanos ecclesiasticos, literarum omnium Príncipes,
à Germanis uulpeculis recentibus Lutheranis hæreticis,
per summā contumeliam, non homines, sed trūcos,
ac stipites appellari? Quasi ipsi cū hæc tā petulāter iacti-
tant, eorū nouis ingenijs, & sacrarū literarū summa pe-
ritia, (ex illo diuino Iesu Christi oraculo, Scrutamini
scripturas, & reliqua : admoniti) aliquid noui quod ad
Christianā ueritatē illustrandā nimirū faceret, nondū
à Romanis ecclesiasticis, per accuratissimū sacrarū lite-
rarum studiū inuentū, in mediū protulissent: nobisq̃
paruulis

Præfatio

paruulis (quod monstri simile esset) panē ad manducan-
dum, de sacris literis fregissent : & omnes reprobatis-
simas in cōcilijs patrum ueteres hæreses nobis potius nō
fuscitassent? Quamobrē, q̃a (ut ille dixit) facit indigna-
tio uersus : Propterea, ut eos partim scelerum suorum,
partim ineptiarū pœniteat (& si inter Romanos eccle-
siasticos minimus) Canticum canticorū Selomonis, po-
tissimū tamen, in multis, partim deprauatum, partimq̃ ^{cauē}
non fideliter ex Hebræo in Latium redditum: & pro-
pterea præterq̃ ab Origene, (q̃ Hierony. teste, in alijs
alijs, i Cātico cāticorū uerò seipsum uicit) nō satis enar-
ratū explicatūq̃ de integro ad uerbū, ex Hebræo red-
dere, exponereq̃ ausi sumus : ut uel ex hoc aduersarij
nostri intelligant, Romanā orthodoxam ecclesiam, sicut
nunq̃ olim, sic & nūc, nō carere uiris, qui sacras & scru-
tantur, & interpretari possunt literas: à quibus eos, & sui
simillimos erudiri, doceriq̃ oporteat: & ut simul nō hu-
manis ratiunculis, sed ipsarum sanctarū scripturarum
authoritate conuincantur, coganturq̃ fateri, quod sicut
olim apud patres Hebræos, unus erat summus oīm sa-
cerdos, q̃ in Hierusalē: sic & post aduētū Christi, unicū
esse summū omniū ecclesiarū orbis terrarū Pastorem
Romanū pontificē. Quā quidem rem, & per Selomonē
ipsum, & per Hebræorū doctores, posteaq̃ domesticos
fidei, Græcos & Latinos, non sine maximo eorū perfidi-
æ crimine, nō recipiūt doctores, facile in progressu no-
stræ expositionis obiter ostendemus. Et quo ipsi qui in
tribus linguis se peritissimos præter cæteros esse præ-
dicant

dicant, facilius nostræ expositionis ueritatem perspicere, & redarguere, si poterint, ualeant. Scire eos uolumus, nos in præsentia potissimum sequi peritissimos, Rabbi Selomonē Gallum, Abraam, Abenezra, Leui Benger son, & alios. Ex quibus tanquam ab Aegyptiis argentum, & aurum, omni studio, cura, ac sollicitudine eripere cōtendimus. Et si eos, non ut interpretes sequimur, sed castigatione adhibita, è fontibus eorū iudicio, arbitrioque nostro, quantum quoquo modo uidebitur, hauriemus. Et eo libentius Beatissime Pater hoc negotium suscepi, ex quo omnes, quos ab initio Ecclesia passa est, & patietur euentus: & in primis horū temporū, quæ ab hostibus fidei, & ipsis Lutheranis hæreticis ingruunt mala, omnia explicata ferme, nedum figurata in hoc mysteriorū ecclesiæ plenissimo libello Cantico canticorū cōperiuntur. In quo de his omnibus perspicuus sermo est inter sponsam Ecclesiam, & sponsum Christum. Quos in præsentii libello per dulcissimum Epithalamicū carmen de omnibus Ecclesiæ euentibus inducit Selomo loquentes: sicut suis in locis latius, cōmodiusque explicare, secundū Domini gratiā super nos, intēdimus. Nunc uerò ne longiore proëmio Sāctitatem tuā aliis grauioribus curis occupatissimā, diutius remoremur, Selomonem ipsum è fontibus Hebræorū, ad uerbū in latinum reddere, exponereque aggrediamur. Et diu feliciter, digneturque, S. Tua Catholicæ ecclesiæ præsit.

A M E N.

AGATHII GVI
DACERII CANTICI CAN-
TICORVM SELOMONIS
translatio, explanatioque.

VAE IN principijs librorum requiri solent, ea breuiter libanda primum censemus: Vitam scriptoris, Intentionem scribentis, Titulum libri, Numerum librorū, Cum qua parte sacrae scripturae hic liber ordinetur. Vita Sciptoris manifesta est, uel ex ipsa sacra scriptura, quæ prædicat Selomonē filiū Dauid, fuisse regem Hierusalem: potentissimum, sapientissimum, Regem, filium regis, Sapientem, filium Sapientis, Iustumque, filiū iusti: & denique in omnibus patri suo Dauid maximo, ac spectatissimo apud deū, & homines uiro similem. Nam regnauit Dauid annis quadraginta, teste scriptura, quæ Regum tertio, cap. 2. ait. Et dies, quibus regnauit Dauid supra Israël quadraginta anni: & Selomo similiter regnauit annis quadraginta, dicente Scriptura, Paralip. 2. cap. 9. Regnauit autē Salomon in Hierusalem super omnem Israel quadraginta annis. Dauid regnauit super Israël, & Iudam, & Selomo super Israël & Iudam. Dauid ædificauit, unde 2. Reg. cap. 5. sic legitur. Habitauit autē Dauid in arce Sion, & uocauit eam ciuitatem Dauid, & ædificauit per gyrum à Mello & intrinsecus

trinfecus: & Selomo ædificauit templum Domini, teste scriptura, quæ Paralipo. 2. cap. ait: AEdificauit Salomon domum Domini, & domum suam, & ciuitates quas dederat Hiran Salomoni. Dauid scripsit psalmos, & Selomo scripsit Prouerbia, & Ecclesiasten. Dauid cecinit Cântica domino, teste scriptura quæ. 2. Reg. ca. 22. ait: Et locutus est Dauid domino uerba canticum huius. Et Selomo cecinit præsens canticum. Dauid dixit omnia huius mundi esse uanitates, cum Psalmo. 62. ait: Verumtamen uanitas filij hominum: Et Selomo dixit, Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Et denique Rabbi Simeon nomine Rabbi Ionathan dixit, Patrem & filium per omnia similes. Vnde inquit: Quia ipsi Dauid remissa fuerunt peccata à domino, teste scriptura, que 2. Reg. cap. 12. inquit. Etiam dominus transire fecit peccatum tuum, non morieris: Propterea & de Selomone intelligendum similiter, & si in scriptura, nulla mentio. Cæterum illud, inquit, huius rei maximum est argumentum, quia & post peccata descendit super eum spiritus sanctus: In quo composuit tres libros, Prouerbia, Ecclesiasten, & præsens Canticum canticorum. Intentio scribentis est, sub aptissima translatione, & metaphora sponsæ & sponsi per pulcherrimum elegantissimumque Epithalamicum carmen agere, de incomparabili Christi in Synagogam, ecclesiæque amore. Et rursus de Synagogæ, Ecclesiæque in Christum beneuolentia ac de omnibus euentis, qui ab initio tantæ desponsationis, ipsi Synagogæ, in figura ad Ecclesiam eueniunt. Nam sicut Sponsus & Sponsa tempore desponsationis suæ

inter

inter dulces suas confabulationes, recensent omnia sua bona, nec etiam prætermittunt, quin in sua lætitia leniter attingant & mala, quæ possunt sibi euenire. Sic hic Sponsa ecclesia patrum Hebræorum, inter confabulandum cum Sponso suo Christo, meminit & mala sua, quæ sibi per non seruatum sponso suo fidem acciderunt. Quin etiam & ipse Sponsus, & si eam dulcissimis consolatur modis, nihilominus perquam leniter, & quatenus per Epithalamicum carmen (quod lætitiæ est) licet, pluribus in locis non dissimulanter insinuat ei uentura mala, & in primis illud (quod omnium malorum caput & origo est) scissuram scilicet & diuisionem membrorum à capite, sicuti suis locis obiter dicturi sumus. Deinde in calce libri, & illud quod propter suam ipsius acerbissimam mortem (cuius meminit) futurum erat ipsi Synagogæ maximum malum, scilicet translationis uineæ domini Dei Sabaoth ab ipsis Hebræis ad Gentes, & ab ipsa Metropoli Hebræorum ciuitate Hierusalem ad Metropolim gentium urbem Romanam. Titulus libri est Canticum canticorum, quod Selomoni. Quia constat in aliis suis libellis, Selomonem uarios sui nominis & cognominis indidisse titulos. In Prouerbiis enim sic incepit, Prouerbia Selomonis filij Dauid regis Israel. In Ecclesiaste autem sic, Verba Ecclesiastes regis Hierusalem. In hoc uero sine ulla sui cognominis adiectione, sic, Canticum canticorum, quod Selomoni. Propterea ipsorum titulorum differentiam penitus considerantes docti ueteres Hebræorum doctores, & causas eorum uarietatis quare, scilicet in

b ij puerbis

Prouerbijs appellat se regem Israel, in Ecclesiaste uerò Regē Hierusalem, & in præsentī libro se Selomonem simpliciter nominauit, diligētius discutiētes, existimaauerunt hoc à sapientissimo Selomone factū ex eo, quia cū librum scriberet Prouerbiorū, tunc primū mortuo patre regnum accepit: Scripsit enim (ut cōmuniter omnes doctores sentiunt) hoc Canticū in adolescentia: Prouerbia in ætate prouecta: Ecclesiasten uerò in senectute. Quāobrem cū primū accepisset regnū Selomo, ueritus ne, ppter perpetuas dissentiōes, & simultates, quæ erant inter Israel, id est, decem tribus, & sacerdotālē ac regiā ciuitatem Hierusalem tribus Iudæ, & Beniamin, Israel (ut sæpe aliās) deficeret, & à Hierusalē capite & tribu Iudæ rebellaret. Propterea se regem, & dominū Israelis potissimū in principio sui regni in Prouerbijs professus est: ut uel ex hoc eorū peruicacē animū con- tunderet, atq; compesceret. In Ecclesiaste autē, quē edidit in senectute, cum per multos iam dominatus annos, nihil de rebellionē Israel uereretur, mutauit Titulū se Regem Hierusalem uocans, & non amplius Israel, deferens tantum honorē Metropoli, Sacerdotaliq; & Regiæ sanctæ ciuitati Hierusalē: Quæ tunc temporis & propter templum Domini, & propter magnū qui in ea residebat sacerdotē, Princeps, & caput erat totius Israel: Insuper & typus, & figura nouæ Hierusalem urbis Romæ. Quēadmodū enim magnus totius populi Dei Sacerdos residebat tunc temporis in Hierusalem, & ad eū totus populus Israeliticus ter in anno in tribus præ-

cipuis

cipuis, & maximis celebritatibus, & in anno Iubilæi ad omnium peccatorū expiationē consequendam undiq; cōfluebat, & sic futurum erat & in noua Hierusalem urbe Roma, posteaq; ppter occisum ī Hierusalē Iesum. Christū reprobatus est populus nō uerè Israeliticus, & in hæreditatē eius uocatae sunt gētes: Iuxta illud Euāgelicum, Malos male perdet, & uineā suā locabit alijs agricolis. Vnde factum est, ut propter immanissimū dicitæ occisionis Christi peccatū, desolata, & solo æquata per Titū, & Vespasianū Hierusalem, eius primatus, sanctitas, auctoritas, & potestas trāsata sint p Petrū principem Apostolorū ad Metropolim, & principē omnium Gentium urbem Romā. Sicut prophetatum fuerat per David in Psalmis. Qui prospiciens per spiritū sanctum regnum, & gloriam, ac sanctitatē, ab Hebræis transferenda ad Gentes, & primatū à Metropoli Hierusalem ad urbem Romam: in quinquagesimo nono, & rursus in centesimo septimo psalmo, ad maiorem rei expressionem eadem uerba replicans dixit. In Idumæā extendam calciamentum meū, mihi alienigenæ subditi sunt: Quis deducet me in ciuitatem munitam? Quis deducet me usq; in Idumæā? Quis deducet me in Idumæam. i. in patriam Gentium. Quæ sic dicta est ab Edom, quod cognomen fuit ipsi Esau. Quis deducet me in ciuitatem munitā? hoc est, in urbē Romā, munitā, & potētissimā. Allusitq; perq; eleganter ad eius etymologiam, ^{ῥώμη} enim grece, latine fortitudo, munitio, atq; præsidium. Item & psalmo trigesimo gratias agens de exaltatione

b iij sua

sua in ciuitate munita Roma, inquit, Benedictus Dominus, quia mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita. Et rursus Psalmo trigesimo quarto expressius iuxta eundem sensum dixit sic: Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo graui laudabo te: In hebraeo autem sic בְּעַמּוֹתַי id est, in populo forti laudabo te, hoc est, in populo Romano graece, id est, forti latine, olim omnium gentium fortissimo & principe: & nunc ob cathedram, & ossa Petri principis Apostolorum, & Pauli doctoris gentium, omnium ecclesiarum mundi prima, & principe Romana ecclesia. Soli enim Petro traditae sunt clauis regni caelorum: & soli Petro ex omnibus Apostolis ter dictum a domino, Pasce oues meas. Vt igitur Selomo (ut ad rem redeamus) utraque & ueterem, & nouam Hierusalem tatas, ac tales a deo electas in habitaculum suum sacerdotales ciuitates, titulo etiam regni condecoraret, honestaretque, ac ostenderet utranque Hierusalem a deo toti orbi terrarum tum Sacerdotali, tum regia, siue imperiali (ut nunc nos dicimus) dignitate praesentatam. In senectute sua in libro Ecclesiaste, se regem Hierusalem, & non Israel appellauit, Quamquidem utraque & ueterem, & nouam Hierusalem praesentis dramate Cantici canticorum, sub nomine sponsae, introducit loquentem cum sponso Christo. Et in primis ueterem, cuius euenta omnia, signa sunt & figurae nouae Hierusalem: omnia enim (ut inquit Apostolus) in figura contingebant illis. Deinde & pluribus in locis expressissime, & ipsam nouam Hierusalem catholicam Romanam ecclesiam, ab Hebraeis & uetere Hierusalem, ad Gentes, ad caput ipsarum urbem Romam

translatam

translatam, sicut latius suis in locis exposituri sumus. His sic se habentibus, accedendum est nunc ad titulum praesentis libri Cantici canticorum: Qui nimirum longe adhuc discrepat a praedictis duobus: Nam in eo absque ullo cognomine, שְׁלֹמֹה tantum est inscriptum. Quod mirum omnibus uidetur. Nam & si ex eo quia cum praesens mirabile canticum scriberet שְׁלֹמֹה , regnum nondum acceperat: scripsit enim (ut diximus) librum hunc in adolescentia: propterea non se regem nominauit. Sed cur obsecro (quod magni erat honoris, & dignitatis) sicut & in aliis titulis, neque filium Dauid se nuncupauit: sed solum dixit Canticum canticorum שְׁלֹמֹה ? Quam quidem ad rem dicendum cum antiquis, & recentibus Hebraeorum doctoribus, Selomonem in praesenti titulo, non solum a suo abstinuisse cognomine, sed etiam ab ipso suo ipsius nomine. Selomo enim hic (ut omnes docti ueteres, & recentes Hebraeorum inquirunt doctores) non est proprium Selomonis: sed epitheton ipsius regis Christi Messiae, Qui (ut iidem sentiunt doctores) appellatur שְׁלֹמֹה , eo quod שָׁלוֹם id est, pax: וְשָׁלוֹם id est, sua sit: Et consimiliter & Selomo, quod in titulo septuagesimi primi psalmi, qui incipit. Deus iudicium tuum regi da: & reliqua. Ex sententia eorundem omnium ueterum, & recentium. Hebraeorum doctorum, non est nomen regis Selomonis, sed Christi Messiae, quod uel ex eo (inquirunt) maxime patet, quia Psalmus non conuenit regi Selomoni, sed soli Christo Messiae: Quod perspicuum est per totum psalmum, & maxime cum dicit: Et benedicentur in ipso omnes

omnes tribus terræ, Omnes gentes magnificabūt eum. Ex his ergo pro intelligentia præsentis Cantici canticorum, ex sententia omnium Hebræorum doctorū, accuratius animaduertendum, quod non solum hoc nomen Selomo, quod in titulo præsentis libri, sed & omne aliud, quod subinde in eodem reperitur, non accipiendum est pro suo ipsius Selomonis noīe, qui author est libri: sed pro epitheto ipsius regis Christi Melsiæ. Itē quod nos cum eisdem doctoribus sentientes, sic & ubiq; in præsentī libro idem nomē Selomo sumus exposituri. Liber canticī canticorū unicus est. Qui tum ab Hebræis: tum à Catholicis, & si totus prophetia est, nihilominus non cum Prophetis, sed cū hagiographis coordinatur. Et ratio est, quia omnia quæ scripsit Selomo: ut Prouerbia: quibus incipientes Deū diligere: & Ecclesiasten, quo proficentes, & præsens Canticū canticorū, quo perfectos instituit, per spiritum sanctū (ut omnes Hebræorū doctores sentiunt) scripsit, & nō per modū Prophetiæ. Quæ ex quo alio quodam modo fiebat, separata est ab hagiographis scripturis. Diuidit enim tota scriptura in partes tres, uidelicet in Legem, in Prophetas, & in hagiographa. Et inter hagiographa quidē, & prophetias ipsas hoc maximè secundū doctos ueteres Hebræorū doctorum interest. Quia propheta non uidet, aut intelligit aliquid, nisi prius ab omnibus suis exterioribus sensibus fuerit abstractus, & sic uidet quasi hominē secū loquentem: aut certè uidet aliquam similitudinē: aut audit uocē sibi loquentē. Et hoc contingit prophetæ in somno,

uel in

uel in uigilia pariter: & si excellentior est Prophetia uigilantis quā dormientis prophetæ, sicut latius diximus in cōmentariis supra Danielelem. Qui autem uidet per Spiritum sanctū, sicut Selomo, & Dauid, & alii: illi nō abstrahuntur à suis exterioribus sensibus, sicut Prophetæ: sed cum nullis grauioribus subditi peccatis, templū facti sint Spiritus sancti, diuinarūq; rerū studiis, & operibus maximè intendant: tunc in suorū sensuū plenitudine, & perfectione audiunt uocem sibi loquentem, & se ad diuinum amorem excitātem, atq; inflāmātem: sentiuntq; hi beatissimi homines poni uerba sapientiæ, & intelligentiæ in lingua, & in labiis eorum. Et hoc est quod dixit Saluator: Spiritus ubi uult spirat, & uocē eius audis, sed nescis unde ueniat, aut quo uadat. Et rursus dixit, Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis oīa, quæcunq; dixero uobis. Quia igitur per Spiritum sanctum scripsit Selomo, sicut & pater eius Dauid: qui cōmisso peccato adulterii, clamabat, & Spiritū sanctū tuū ne auferas à me. Propterea inter hagiographas sanctas scripturas à Spiritu sancto inspiratas eorū scripta cōnumerantur, & nō cum Prophetis. Qui alio excellentiore quodā modo res intellexerunt. Et de his scripturis intellexit Apostolus, cum dixit. Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docēdū: Sed pro dolor, non scripturas diuinitus inspiratas legunt his temporibus multi, sed quia in plerisq; completum est illud Apostolicum. Veniet enim tempus, cum sanā doctrinā

c non

non sustinebunt propterea pro diuinitus inspiratis scripturis non nisi sophisticis, inutilibus, friuolisq; quibusdam quaestiuiculis accuratius, noctes & dies incumbunt, Sed de his hactenus. Nunc institutum opus aggrediamur.

Canticum canticorum, quod שיר השירים
Selomoni. לשלמה

INCIPIVNT Cantica canticorum. Sic in uetere Latina translatione. In Graeco autem rectius sic, ἄσμα ἀσμάτων, ὃ ἐστὶ τῶν σαλμωνῶν hoc est, Canticum canticorum, quod est Salmon. In Hebraeo autem sic: Canticum canticorum, quod Selomoni. Hic est titulus praesentis libri: qui quanta sit auctoritatis, momenti, atq; ponderis, mox ostenditur, cum non dicatur canticum simpliciter, sed Canticum canticorum, sicut quaedam à Mose dicta sunt, non solum sancta, sed Sancta sanctorum: Et quaedam, non solum sabbata, sed sabbata sabbatorum. Sic & praesens canticum ob suam excellentiam, dicitur non solum canticum, sed Canticum canticorum. Edidit enim Selomo quinq; supra mille cantica, teste scriptura, quae Regum tertio, capite quarto, secundum ueterem latinam translationem, sic inquit. Locutus est quoq; Salomon tria milia Parabolas, & fuerunt carmina eius quinq; milia. Secundum uero Hebraicam ueritatem, postrema uerba habentur sic: Et fuerunt cantica eius quinq;, & mille, quibus quidem quinq; & mille canticis, diuinas celebrauit laudes Selomo. Et horum canticorum respectu, hoc per excellentiam dicitur Canticum canticorum. Item descriuit

seruit Selomo de natura & uirtutibus omnium fere rerum naturalium. Quod patet ex his, quae consequuntur ibidem. Subiungit enim scriptura sic: & disputauit super lignis à Cedro, qui in Libano, usq; ad Hyssopum, quae egreditur de pariete. Et differuit de lumentis, & Volucris, & Reptilibus, & Piscibus. Et ueniebant de cunctis populis ad audiendum sapientiam Salomonis. Quae quidem cantica, & de caeteris rebus libri, atq; tractatus, ad unum perierunt, propter captiuitates nationis Hebraeorum: solum extant Prouerbia, Ecclesiastes, & praesens libellus Canticum canticorum. Et sequitur in titulo: quod Leselomo, hoc est, quod Christo Messiae pacifico, subaudi, fuit cantatum per regem Selomonem.

Osculetur me de osculis oris sui, quia meliores amores tui, quam uinum. Ad odorem oleorum optimorum tuorum: oleum effusum nomen tuum: Propterea adolescentulae dilexerunt te.

ישקני מן שיקות פיהו
כי טובים הדבב במקו
לרנה שמנה טובים
שמן חמק שמנה
על כן עלמות את
אחברו:

OSCULETVR me osculo oris sui. Ita in uetere Latina translatione. In Graeco autem sic. φιλοστόματε ἄπο φιλημάτων σου εὐμαρτὸν σου, hoc est, Osculet me ab osculis oris sui. Et similiter in Hebraeo. Cantaturus Selomo incomparabilem inter Christum Messiam, & populum suum Israeliticum, tuum amorem & affectum, mira ac noua dicendi arte, per Translationem & Metaphoram ab humano coniugio sumptam, sub persona populi, in hoc cantico introducit

c ij paruulā

paruulam puellam, quibusdam adolescentulis puellis comitibus comitatā: Et sub persona Pastoris, Christum Messiam, pastoribus sociis comitatū, inter se loquentes foris in campo, ubi cōmodius q̄ in ciuitate per quietem res amatoriae tractantur. Et primas partes dat puellae, quae admodum paruula, & (ut dicitur in sequentibus) ubera adhuc non habens: Custodiebat uineas, sicut ipsa met inquit. Posuerunt me custodē uinearū. Vnde cum uidisset Pastorem Christum Messiam, sibi iam olim promissum p̄ Prophetas, futurū Spōsum, pascētē oues, non dubitat Puella talibus ipsum dīctis aggredi. Osculetur me de osculis oris sui: Quasi cum toto animi affectu diceret. Quam diu Spōsus meus mittit mihi oscula per Mose, mittit mihi oscula p̄ Prophetas: Osculetur iam obsecro me Sponsus meus, de osculis oris sui. Et dicit osculis numero multitudinis, ad expressius significandum suū ardētissimū amorē. Et dicit osculetur, tertia pro secūda persona: sicut mos est interdū Sacrae scripturae. Ex quibus planissime cōstat, post Prophetas uenturum fuisse Christū. Qui suis osculis suā osculetur Ecclesiam. Osculetur me de osculis oris sui, Ac si diceret, Tædet iam me istorū quotidianorū osculorū p̄ Prophetas: à te ipso iam, qui totius consolationis mihi author eris, cupio deosculari. Veni igitur tu ipse spōse mi, cū tuis osculis: hoc est, cū illa benedictione, quā pollicitus es patri nostro Abrae, Geneseos, 22. cap. dices: Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes, quia obedisti

uoci

uoci meae: Et rursus per prophetam Psalmo septuagesimo primo dictum est. Et benedicentur in ipso omnes tribus terrae, omnes gentes magnificabunt eum, his osculis iam cupio osculari, & his benedictionibus repleri, ac satiari: Quas mihi nemo alius, nisi tu solus afferre potes. Osculetur igitur me dulcissimus Spōsus, & dominus meus, osculis oris sui, & nō prophetarū. Quia meliora sunt ubera tua Vino, Sic in Graeco & in Latino, In Hebraeo autem sic: Quia meliores sunt amores tui, quā Vinum, Et est ratio suae petitionis. Propterea inquit cupio osculari à te, quia meliores amores tui, quā uinum, hoc est, amores tui sunt dulciores, & sapidiores, quā conuiuia, & quā omnis humana uoluptas, gaudium, atq; laetitia. Per uinum enim Scriptura hic intelligit omne maximum humanū gaudium, atq; laetitiam. Et uult dicere, longe melius est mihi tibi adhærere, te amare, teq; frui, quā inebriari uino, id est, omnibus uoluptatibus, omnibusq; huius mundi delicijs, gaudijsq; ac felicitatibus. Quia meliores amores tui, quā uinū. Amores tuos dico illos, quos coepisti iam mihi communicare, & ostendere in mōte Sinai, dans mihi Legem, & loquens mecum facie ad faciem: Quae fuerunt signa maximi tui erga me amoris, & affectus. Et propterea nō dubito, longe maiora à te petere. Fragrantia unguentis optimis: Sic in Latino. In Graeco autem sic. ἢ ὀσμὴ μύρω σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα: hoc est, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata. In Hebraeo autem sic, Ad odorem unguentorum tuorū optimorū. Quia

c iij tota

tota intentio amantissimæ, simplicissimæq; puellæ, est persuadere pastori Christo uenire ad se deosculandam propterea nititur nūc allicere ipsum, & magnis promissionibus, dicens. Ad odorem unguentorum tuorum optimorum. Primum notandum, hic suspendi orationē in Hebræo per accentum Zacheph caton. Vnde quia pendens & imperfecta, propterea cū Ionathan Chaldæo: & Rabbi Selomone supplendum sic. Ad odorem oleorum tuorum optimorum, hoc est, ad famam tuarū maximarum uirtutum: Misericordiæ, Clemētīæ, & Iustitiæ, à quibus tanquam à preciosissimis oleis, & unguētis, odor bonæ famæ emanabit suauissimus. Si ueneris ad me deosculandam: current (subauditur) omnes gentes, & omnes nationes, & populi, qui te adhuc non cognoscunt, neq; colunt. Oleum effusum nomen tuū, ideo adolescentulæ dilexerunt te: Sensus est, Cum ueneris ad me osculandam, nomen tuum quod hactenus in mūdo est, sicut oleum optimum, clausum tamē & obsignatum, & non dans odorem nisi soli populo meo Israelitico, tunc post aduentum tuum, non erit amplius sic, sed erit sicut oleum effusum de uno uase in aliud, & sic maiorem dabit odorem. Ideo adolescentulæ dilexerunt te, hoc est, ideo nunc gentes, quæ tecum sunt in domo tua, & adhuc te Sponsum non cognoscunt, dilexerunt prodiligent te. Ideo adolescentulæ dilexerunt te, hoc est, Ex quo cū ueneris ad me osculandam, nomē tuū erit sicut oleum effusum, latissimū dans in toto mundo odorē, per Apostolos tuos, qui dicturi sunt, Christi

bonus

bonus odor sumus, ad suauissimum odorem tuū totis affectibus currentes, te summopere diligent.

Trahe me, post te curremus. משכני אחרך ברחצה
הביאני המלך חריו
נאולה ונשמחה בך
נצנצתה רגלי בריח
מישמים אחרך
ntroduxit me Rex in cubicula
sua: Exultabimus & lætabimur
in te: Cōmemorabimus
amores tuos, magis q̄ Vinum
Rectitudinibus dilexerūt te.

TR A H E me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Ita in Græco, & in Latino: in quibus abundant uerba, in odorem unguentorum tuorum. In Hebræo autem sic. Trahe me, post te curremus: Et legendum cū distinctione, hoc pacto. Trahe me, hic enim in Hebræo signatur accētus tarhah, qui uim habēt suspendēdi parūper: & postea continuandū, sic. Post te curremus. Et sensus est: Trahe me, ad te amandū, scilicet, Non solum per odorem oleorum tuorum optimorum, sicut hactenus, sed iam & per oscula, quæ potiora sunt. Post te curremus. Mirē quōd cū dixisset Traheme, in singulari numero, mox infert, post te curremus in plurali. Quod sic intelligitur. Trahe me ad te per oscula oristui, hoc est, per aduentum tuum ad me osculandum, & redimendum, sicut pollicitus es: Patribus meis, & nō amplius p̄ Prophetas: & sic non solum ego, sed & dicte adolescentulæ comites meæ gētes post te curremus. Vel traheme: exponēdū sic, Trahe me ex hac

hac ægyptiaca captiuitate, post te curremus, Ego scilicet, & dictæ comites meæ adolescentulæ (ut diximus,) Et sic prophetat Sponsa de Catholica Ecclesia Gentium, quæ unâ cum uerè Israelitica gente erat post Iesum Christum cursura. Introduxit me Rex in cellaria sua. Ita in Græco, & in Latino. In Hebræo autem sic. Introduxit me Rex in Cubicula sua. Hic rursus Sponsa à plurali numero recurrit ad singularem dicens. Introduxit me Rex in cubicula sua: Vnde excludit adolescentulas, ex quo tunc temporis nondum maturæ Viro in cubicula Sponsi introduci non poterant: Et dicit in cubicula sua. Ex quo finis Sponsæ est introduci in cubicula Sponsi: Secundum Metaphoram à Sponso, & Sponsa: in qua perpetuo in toto libro perseuerat: Introduxit me Rex in cubicula sua, hoc est, in cognitionem & amorem suum, dando mihi legem, & mecum facie ad faciem loquendo in monte Sinai, cum me traxisset ex Aegypto. Exultabimus, & lætabimur in te. Admirabiliter hic rursus redit ad pluralem numerum, dicens. Exultabimus & lætabimur in te. Quasi planè diceret sic, ex eo enim quia introduxit me Rex æternus Deus pater in cubicula sua, non solum ego, sed & omnes comites meæ adolescentulæ perpetuo exultabimus, & lætabimur in te Sponso Christo: per quem benedicendæ sunt gentes terræ: Sicut dictum est ad Abraam patrem nostrum, Genesios, ca. 12. ubi sic habet: Dixit Dominus ad Abrahā. Egredere de terra tua: & de cognatione tua: & de domo patris tui: & ueni in terram, quam monstrauero tibi

tibi: Faciamque te in gentem magnam: & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum: erisque benedictus: Benedicam benedicientibus tibi: & Maledicam maledicentibus tibi: atque in te benedicentur uniuersæ cognationes terræ. Et rursus, etiam sub iure iurando eidem patri nostro Abrahæ Deus hoc idem pollicitus est: Sicut scriptum est Genesios. 22. ca. Vbi sic habetur. Per me metipsum iuravi dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, non pepercisti filio tuo unigenito propter me: Benedicam tibi, & multiplicabo Semen tuum sicut Stellas cœli, & uelut arenā, quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicetur in semine tuo omnes gentes Terræ: quia obedisti uoci meæ. Memores uberum tuorum super Vinum. Ita in Græco, & in Latino: In Hebræo autem sic. Cōmemorabimus amores tuos, magis quàm Vinum: Et sensus est: ex eo quia introduxit me rex æternus in cubicula sua, dando mihi legem, & teipsum mihi o dulcis Sponse mi Christe promittendo in ea: Non solum ego, sed & adolescentulæ mecum, hoc est, & Catholica Ecclesia ex gentibus perpetuò cōmemorabimus amores tuos, magis quàm Vinum, id est, supra omnem humanam uoluptatem, atque lætitiā. Vel magis quàm Vinum, hoc est, supra amorem patrum nostrorum Abrahā, Isaac, & Iacob. Quorum, & si Vinum, id est, amor erga te fuit magnus, maior tamen erit amor noster, id est, Catholice Ecclesiæ ex Hebræis, & gentibus cōgregatæ. Rectius dī ligunt te, ita in Latino, In Græco autem rectius sic.

ἐξουσίῃς ἡγάπησέν σε, hoc est, rectitudo dilexit te. In Hebræo autem habetur בְּיָשָׁרִים, id est, rectitudinibus, Et subintellecta præpositione cum, sensus est, Patres mei dilexerunt te cum rectitudinibus, quas operabantur in nullo declinantes à uicis & mandatis tuis.

Nigra ego & formosa, filia שְׁחֹרָה עֲנִי וְנֹאֲמָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּאֶחָד קָדָר בְּיַרְיָקוֹת שְׁלֹמֹה Hierusalē, sicut tabernacula Cedar, Sicut Cortinæ Selomonis.

NIGRA sum, Sed formosa filia Hierusalem, ita in Latino, In Græco autem, & Hebræo sic: Nigra ego, & formosa filia Hierusalem. Et si in Græco pro ego, habeat sum, sicut in Latino. Post suas petitiones, Innocentissima, prudentissimaq; puella Sponsa, & soror Christi, ut magis moueret, impelleretq; Spōsum ad sibi gratificandum, se summopere humilians, subiungit, arguens se nō esse dignam tantis gratiis, atq; muneribus, quæ sibi Dñs, & præstiterat, & præstiturum se adhuc pollicitus erat. Et hoc ex eo, quia non tota pulchra, sed partim nigra, & partim formosa. Et nigram se uocat, propter Synagogam: Formosam uerò, propter Catholicam ex Gentibus Ecclesiā. Quæ Christū unā secum erat totis affectibus sequutura, Quapropter cōuersa ad filias Hierusalem, hoc est, ad suam Synagogam, inquit, Nigra ego, & formosa filia Hierusalem: Quæ uerba alii ex Hebræorum doctoribus exposuerūt sic. Nigra ego scilicet in colore, & formosa, in pulchra & moderata membrorū proportione. Alii uerò sic. Nigra ego scilicet in operibus meis, & formosa in operibus patrū.

Alii

Alii uerò sic. Nigra ego in Mundo isto: & formosa in altero. Alii autē sic. Nigra ego mihi ipsi, & i oculis meis, & formosa in oculis Creatoris. Quæ expositiones uidentur ad Tropologicū, potius q̄ ad literalem sensum accommodatæ. Propterea nos ad literā exponimus sic: Nigra ego, & formosa filia Hierusalem. Nigra, ego. s. in filiis primæ domus sanctæ: Qui abiecto Spōso Christo, abeuntes post idololatriā, Prophetas eius occident. Nigra ego: cum suo pondere, dicit ego: Quasi diceret, Et ego eadem nigra sum in filiis secundæ domus sanctæ. Qui & si per Babyronicā captiuitatē ab idololatria sese expiaturi sunt, instaurata Hierusalē tñ Sanctū sanctorum Christū acerbissima morte affecturi sunt, ac proinde in perpetuā captiuitatē sunt abituri. Et formosa, Et tamē inquit in aliquibus filiorū meorū eiusdē domus secundæ sum formosa, uidelicet in Apostolis, & aliis, qui Christum meū recipiēt: & pro noīe eius ultro, ac spōte propriū sanguinē fundēt. Post hæc uerò uolens expressius suā nigredinē, suāq; formositatē, ac pulchritudinē significare, subiungit, dicens: Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis: sic in utraq; trāslatione: In Hebræo autē sic, Sicut tabernacula Cedar: sicut cortinæ Selomonis. Sum, inquit, nigra sicut tabernacula Cedar. Regio est Cedar, siue natio potius quædā Ismaelitarū, habitans in tabernaculis, quæ exposita & pluuiis, & solis ardoribus, nigredinē obducūt mirabilem. Et mirē cōparauit suam nigredinem, & peccatū filiorū nō nisi tabernaculis Cedar. Quæ non solū nigerrima sunt, sed &

d ii instabilia

instabilia, nullumq; propriū habent locum: ex quibus datur intelligi, filios suos futuros & nigerrimos, & profugos, à proprijsq; laribus exules. Et hoc ppter immanissimū occisionis Christi peccatum. Sicut cortinæ Selo-
monis. Et sum, inquit, alioqui in alijs filijs Apostolis, & cæteris eiusdē secundæ domus, qui Christū receperūt, cā dida, formosa, absq; ulla macula, & peccato, sicut Cortinæ Selomonis, quæ factæ ex byssolino candidissimo, delicatissimoq; erant pulcherrimæ. Vñ scriptura Exodi. ca. 26. Sic inquit, Tabernaculum uerò ita facies, decē cortinas de bysso retorta, & reliqua, sicut cortinæ Selomonis, hoc est, sicut cortinæ tabernaculi Selomonis. i. Dei, & Christi eius, sicut supra diximus, ubiq; nomē Selomo in hoc libro esse epitheton Regis æterni, & Christi eius. Nigra ego, & formosa filiæ Hierusalem. Quia oīa quæ acciderunt patribus Hebræis, in figura acciderunt: Propterea cū hoc tempore potissimū & Romana Ecclesia, et si nō in Idololatria (ut uetus Hierusalē) omnibus tamen alijs peccatis inquinata, infectaq; iacēs, facta sit & ipsa nigra. Idcirco sicut ipsa uetus Hierosolymitana Ecclesia ad suas filias ciuitates, & oppida totius Israel: quorū Metropolis, & mater erat, clamat, Nigra ego, sic & Romana nunc Ecclesia ad suas filias oēs mūdi Ecclesias inquit, Nigra ego, & formosa filiæ Hierusalē. Nigra ego: quia delicijs, ocio, languore, desidia, luxuq; à piē & sobriē uiuēdi norma, à Christoq; Spōso adeo lōgē secessi, ut sinē ipsius gratia me ab innumeris peccatorū meorū sordibus, quibus nigredinē & squalo
rem

rem obduxi miserrimum, impossibile sit expiari. Quapropter nigra ego ô Filia Hierusalē: Nec tamē ppter ea quod ego nigra ô charissimæ filiæ (inquit) uos scandalum ex mea tāta nigredine, & iniecta mihi peccatorum illuue, pati decet. Quia & si à facie peccatorū meorum nigra ego: sum tamē alioq; formosa, & pulcherrima. Sum enim formosa, quia à nullis unquā hæreticis expugnata, semper in fide Iesu Christi mei Spōsi recta, & orthodoxa permāsi. Sum formosa, & in opibus patrum, in totq; milibus meorū martyrum, qui pro fide mei Sponsi Iesu Christi, ultro sanguinē suū fuderunt. Sum formosa, & ī cathedra & beatissimis ossibus mei Pastoris Petri p̄cipis Apostolorū, & Pauli doctoris Gētium, quibus misericorditer à Spōso meo Iesu Christo, præ cæteris mūdi Ecclesijs insignita, & dotata, princeps, & caput omnium Ecclesiarū mūdi cōstituta sum. Et propterea, & si à facie peccatorū meorū sum nigra, ut tabernacula cedar: sum alioquin candida, sicut cortinæ Selomonis.

Nō respiciatis me, q; ego ualde nigra: quia denigrauit me Sol. Filii matris meæ irati sunt in me. Posuerunt me custodientem uineas: Vineā meā nō custodiui.

אל-תראוני שצנני שח
שחחךת ששצננתי
השמש בנני אמרי נחרי-
כי שצנני נטרה את-
הבננים ברמי שלי
לאצננתי:

NOLITE me cōsyderare, q; fusca sum: quia decolorauit me Sol. Ita in utraq; trāslatiōe. In Hebræo aut sic: Non respiciatis me, q; ego ualde nigra: quia
d iij denigrauit

denigrauit me Sol. Cum Spōsa, dixisset supra se nigrā hoc est, peccatis subditam & obnoxia: uidens ob eam rem, se despiciendam ab omnibus: atq; cōtēnendā: Propterea prudenter excusans suam nigredinē, atq; peccatum, subinfert dicens: Non respiciatis me, q̄ ego ualde nigra: quia nigredo ista, subaudi, nō est mihi ppria, neq; uoluntaria, aut affectata: sed est per accidēs, & cōtra meā uoluntatem. Denigrauit enim (inquit) me Sol, qui de facili suo aestu efficit homines nigros. Verūta-
men quia nō cōsueuit Sol mulieres, quæ sub umbra cōsistunt, reddere nigras, sed solum homines qui uersantur in Sole, propterea tacitæ quæstioni occurrēs Puella, reddēs causam, quā obrē accesserit ad Solē, ut ab eo nigra efficeretur. Infert, Filij matris meæ pugnauerunt cōtra me. Ita in Græco, & in Latino: In Hebræo autē sic: Irati sunt in me. Posuerunt me custodiētem uineas, hoc est, fratres mei idololatræ reges Iudæ, & reges Israel in prima domo sancta, extruserūt me ad Solem: posueruntq; me, ut custodirē uineas, hoc est, ut colerem deos alienos, & præuaricarer à Deo meo. Et ibi in custodiendis uineis, id est, in cultibus idolorū, denigrauit me sol. Et hoc pacto effecta sum nigra, & sinē proprio Sponso uidua, & derelicta. Et cū ex idololatria acriter punita per Babylonicam captiuitatē tandē emerissem: rursusq; instaurata Hierusalē, ad pristinū statū restituta essem. Vineā meā tamē nō custodiui, hoc est, Et si in secunda domo sancta procul ab idololatria steterim, uineasq; alienorum deorum non custodierim: uineā tamē
meam

meam, hoc est, legem, & cultū dei mei nō custodiui, sed incidi in magis horrendū, abominandūq; peccatū: mortem acerbissimā inferendo ei, qui ad sanandos omnes meos languores, & ad dealbandum omnē meā nigredinem uenerat. Filij igitur matris meæ, fuerunt causa nigredinis meæ. Quorū alij in prima domo idololatræ, & pphetarū homicidæ fuerūt. Alij uerò in secūda domo (quod supra omne scelus fuit) & sancti sanctorum Christi Mesiæ homicidæ, hic est uerus sensus prædictorū. Vnde, quia facta patrū signa sunt, & figura eorum quæ eueniunt filijs, sicut doctores omnes Hebræorum dicunt, Et Apostolus ipse, qui ait: Omnia in figura continebant illis, propterea spectandū, q̄ etsi in Catholica Ecclesia nunq̄ cōmissa fuerit idololatria, sicut in prima domo à patribus: nihilominus ī Ecclesia nō defuit Arrius, Nestorius, Manichæus, Sabellius, Iouinianus, & alij quāplurimi: qui pro idololatria improbilissimas hæreticas opiniones in Ecclesiam Dei inuexerunt. Et nunc his nouissimis temporibus non defunt quidā prædictorum ueterum hæreticorū ex Germania (quos Lutheranos appellant) discipuli, qui Ecclesiam Dei suis falsissimis opinionibus agitāt, atq; pturbāt: de quibus sicut Synagoga de idololatriis, sic & aliqua pars Catholicae ecclesiæ de dictis Lutheranis hæreticis hoc tpe cōquerit, dicēs: Posuerūt me custodē uinearū, hoc est, cōpulerūt me, ut custodirē uineas, i. opiniones Lutheranorum hæreticorū. Et uineā meā nō custodiui, hoc est, Retinui, & Catholicam fidem non seruauī.

Annuncia

Annuncia mihi, quē diligit aīa
mea, ubi pascēs, ubi accubare fa-
cies ī meridie: q̄ quare ero sicut
inuoluta, ad greges sociorum
tuorum.

הַגִּידָה לִּי שֶׁאֵהְיֶה
צֹפֵי אֵיבָה תִּרְעָה אֵיבָה
תִּרְפִּיץ בְּצִמְרוֹם שְׁלֵמָה
אֲהִיָּה כְּעֶטֶה עַל עֵרְוָה
חֲבֵרָה :

INDICA mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas,
ubi cubes in meridie. Sic in utraq̄ trāslatione : In He-
bræo autem sic : Annuncia mihi, quem diligit anima
mea, ubi pascēs, ubi accubare facies in meridie. Posteaq̄
Sponsa apostrophans ad filias Hierusalem, indicauit, &
confessa est peccata filiorū matris suæ apud Sponsum
suum, Christum : nunc rursus intendens sermonem ad
ipsum Sponsum, & misericordiam ab eo implorans, de
malis, quæ ob dictū idololatriæ peccatū imminebāt ei
tunc temporis, inquit. Indica mihi quem diligit anima
mea : Mos loquendi Sponsarum, quæ cum aliquid pe-
tunt à uiris suis, sic per blandimentum ad eos loquun-
tur dicentes, Anime mi, uel (ut hic) quem diligit anima
mea, ubi pascēs, ubi accubare facies in meridie : Sen-
sus est, O quem in ueritate diligit anima mea, inquit
Sponsa. Posteaq̄ ex peccato filiorum matris meæ toto
animo, totoq̄ affectu, conuersa sum ad te. Indica mihi
ubi pascēs me : subaudi, ouem tuam : inter istos Lupos
idololatrias reges Iudæ : ubi cubare facies me ouē tuā
in meridie : hoc est, in futura durissīma Babylonica ca-
ptiuitate, quæ erit mihi in tribulationem maximā, qua-
lis est æstiuus merīdies ouibus : Quando (nisi pruden-
tissimus pastor prospexerit eis de aliquo opaco loco, in
quo

quo cubare faciat eas in meridie) pereunt oues. Et sic tu
Spōse mi, nisi in ea maxima tribulatiōe p̄spexeris mihi
de aliquo refrigerio, & solatio, actū erit de me oue tua.
In eadē & nūc uoces cū amarissimo fletu prorūpit &
Catholica Romana Ecclesia ad sponsum suū Christū,
dicens : Indica mihi, quē diligit anima mea, ubi pascēs
me ouē tuā, inter recentissimos istos Lutheranos hære-
ticos, Vbi cubare facies me ouem tuā in meridie : hoc
est, in hac maxima tribulatiōe, quæ & ab hostibus Tur-
cis, & ab hæreticis, tacentibus, imo inter se dissidētibus
Christianorū principibus, mihi imminet. Quāobrē, nisi
tu optime Sponse tua solita misericordia peccatis meis
parcēs, mihi opem feras, iam iam actū erit de Romana
tua, quā pprio sanguine redemisti Catholica Ecclesia.
Ne uagari incipiā post greges sodalium tuorū. Ita in
Latino : In Græco aut̄ rectius sic, μήποτε γένωμαι ὡς περιβαλ-
λομένη ἐπὶ ἀγέλας ἐταίρων σου, hoc est, Ne quādo fiam sicut
circumamicta in gregibus sociorū tuorū : In Hebræo
autē sic : Quod quare ero sicut inuoluta ad greges so-
ciorū tuorū. Post factā petitionē quasi desperata Spō-
sa, prorūpens in lachrymas apud Spōsum, inqt, Quare
ero sicut inuoluta : hoc est, sicut tristi, & lugubri pal-
lio, more earū mulierū, quæ lugent mortē uirorum, aut
Charissimarū personarū inuoluta : & circūamicta, plo-
rans super oues tuas. Quasi apertē, & de his tempori-
bus prophetans diceret, O mi sponse, nō est honor tuus,
ut ego sponsa tua, quam primū in monte Sinai tibi per
donationem legis, & tot signa despōdisti, & quā adhuc
e proprio

proprio sanguine redempturus es : ut nunc sicut facta uidua inuoluatur sub nigro, & lugubri pallio, & mœroribus tota, atq; lachrymis conficiatur, iaceamq; confusa, & perdita : Et hoc apud greges sociorum tuorum, hoc est, in conspectu cæterarum gentium tuorum sociorum. Qui reputantur pascere oues, sicut tu pascis, & esse Dei, & tibi socii, & pares in pascendis ouibus : cum & ipsi habeant suos reges, & duces qui pascunt eorum oues.

Si nō scis tibi pulcherrima inter mulieres, egredere tibi in uestigia ouium, & pascere hædos tuos iuxta tabernacula pastorum.

אם לא תדע לך הנקבה
בנשים צא לך בעקבי
הצאן רועי את אריתך
על משכנות הרועים

SI G N O R A S te o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi tibi post uestigia gregum tuorum. Ita in Græco & in Latino fere. In Hebræo autē sic. Si nō scis tibi pulcherrima inter mulieres, egredere tibi in uestigia ouium. Si nō scis tibi, Post multa respōdet tādē Christus ad ea tantū postrema uerba, ubi pascas, & ubi accubare facies in meridie: atq; inq; O pulcherrima inter mulieres, id est, inter oēs alias gentes, quæris ubi pascā, & ubi accubare faciā te ouem meā in meridie. i. in tēpore idololatrarum regum Iudæ, & Israel. Ad quæ respōdeo: Si nō scis tibi ubi pascere debeas: Egredere tibi, & abi in uestigia ouium, s. antiquarum, hoc est, post uestigia patrum tuorum qui acceperunt, & custodierunt legem meā, & ceremonias meas: Et sic faciens & tu, non tantū nō peribis, sed & pro meritis his, pascas hædos tuos iuxta tabernacula pastorum, hoc est, pascas paruulos, & non tantum

tantum magnos tuos absq; omni periculo, & damno. Ad tabernacula pastorum, hoc est, iuxta tabernacula gregum pastorum alienarum gentium. Hæc eadem dicit & his tēporibus Christus Ecclesiæ suæ catholicæ; quæ eisdē circūuenta laborat discrimenibus: Nam & si nō ab idololatrâ (ut Synagoga), obsessa tamē est ab hæreticis, & infidelibus: qui eam undiq; inuadentes, prorsus delere student, atq; festinant. Propterea Christus affert eidem saluberrimum remedium, atq; cōsiliū dicens. Si nescis tibi o pulcherrima mulierum Catholica mea Ecclesia, ubi pascas in his psecutionibus, quæ te undiq; urgēt, opprimūtq;: & nescis tibi ubi cubes meridie, posita inter tot lupos, & infideles & hæreticos, qui in tuā perniciem obnixè nituntur: egredere tibi in uestigia ouium, s. antiquarum. i. in uestigia patrum tuorum: qui seruauerunt legem meam: & sic nō timebis inimicos. Quapropter iuxta hoc cōsiliū domini, & tu Germane, qui in medio es Lutheranorum luporum, & nescis ubi tutò pascas, & ubi cubes in hoc æstiuo meridie, in quo oues præ nimio æstu, & calore contractis Apostolicæ obedientiæ finibus, & ouile egressæ, incipiunt uagari, & in manus luporum hæreticorum incidere: egredere & tu factus uagus, & sine pastore, per te ipsum, in uestigia ouium scilicet antiquarum, hoc est, in uestigia tuorum parentum: quia à mille, & quadringentis annis uel circa uocati à Romanis pōtificibus in fidē Christi ab eis regenerati, & ad oues Christi aggregati sunt. In quorum quidem Romanorum pontificum fide & obediētia, & uixerunt

& mortui sunt. Egredere ergo & tu tibi, id est, in tuā perpetuam salutē, & felicitatē. In uestigia ouīū antiquarū tuorū Germanorū parentū, & sic à Lupis Lutheranis hæreticis non deuoraberis : sed pro meritis his pasces hædos, siue agnos tuos, id est, paruulos tuos, iuxta tabernacula pastorum inimicarum Gentīū : contra quas præualebis.

Equitatu meo in currus Pharaonis, assimilauī te sociā meam : Pulchræ factæ sunt genæ tuæ in ordinibus : collū tuū in monilibus : Ordines auri faciemus tibi cum punctis argenti.

לְסִסְתִּי כְרֻבָּנֵי פָרֹעַ
 דְּבִוְתֵיךְ וְעֵנְתִי : נְאוּוֹ
 לְחֵנֶיךָ בַּתּוֹרִים צְבָאָרָה
 בַּחֲרוֹצִים : הֶחָרֵץ וְחֵב
 בַּעֲשָׂה לָּךְ עֵם נְקֻדָּה
 חֲבֻסָּה :

EQUITATI meo in curribus Pharaonis assimilauī te Amica mea : Ita in utraq; translatione, nisi quia in Græco pro equitatu habetur. ἵππων μου, id est, equa mea. In Hebræo autē sic. לְסִסְתִּי hoc est, ipso equitatu meo. Litera enim Lammed, non est datiuī casus articulus, ut putauit uterq; Interpres, sed est loco literæ He, noticiæ & Emphatici articuli. Nam etsi litera Lamed, ut plurimū præposita nominibus significat datiuum casum, nihilominus interdū nō nisi emphaticus est articulus, teste Rabbi Dauid in sua grammatica. Extat itaq; in Hebræo totū sic. Equitatu meo in currus Pharaonis, assimilati te sociā meā. Sensus est, ego Sponsus quantū te diligam, ostendi : Quādo meo illo equitatu, & turma, ac multitudine equorum irruens, & impetū faciens in currus Pharaonis te persequentis in Mari, assimilauī

assimilauī te, hoc est, planè omnibus ostendi submergēdo ipsum Pharaonem, & omnē exercitum eius, te esse sociam, & sponsam meā. Et dixit, se equitatu suo submersisse Pharaonem, sicut & Propheta Abachuc capite tertio dixit. Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarū. Pulchræ factæ sunt genæ tuæ sicut Turturis. Ita in utraq; translatione. In Hebræo autem sic. Pulchræ factæ sunt genæ tuæ in ordinibus. Nam etsi dictio hebraica תּוֹרִים equiuoca sit ad turturem, & ordines : nihilominus conuenientius hic uertenda est in ordinibus, potius q̄ sicut Turturis, quod patet ex sensu, qui talis est : Genæ tuæ (inquit Sponsus) pulchræ factæ sunt in ordinibus, hoc est, in ornamentis pendentīū aurium, & aureorū frontalium. Quibus concinnè ordinatis, ac pendentibus supra faciem, exornabantur mulieres. Collum tuum sicut monilia. Sic in utraq; translatione. In Hebræo autem sic, Collum tuū in monilibus, auri & margaritarū, scilicet, est pulchre factum. Quæ bona, & ornamenta omnia concessa sunt tibi ex præda maris submerso per me Pharaone. Murenulas aureas faciemus tibi uermiculatas argento. Sic in Latino, in Græco autē sic : ὁμοιώματα χρυσίου ποισομένη σοι μετὰ σιγμάτων ἀργυρίου, hoc est, similitudines auri faciemus tibi cum punctis argenti. Nam id qđ latinus uertit murenulas, quæ sunt flexuosa ornamenta colli, instar murenarum : & Græcus uertit similitudines : In Hebræo est thore, i. ordines, sicut uertimus supra Thorim. Est enim eadem dictio Thorim & thore : nisi quia thorim ponit semp̄ e iij absolute

absolutè: & Thore cum genituo post se: sicut & oīa alia nomina Hebraica pluralis numeri: quæ in statu regiminis abijciunt literam Mem. Et sensus est, Nos (inquit Sponsus) faciemus tibi ordines auri cū pūctis argenti, id est, cum picturis per puncta deductis, hoc est, nos persuasimus, & indurauimus cor Pharaonis, ut te unā cū omnibus suis thesauris, & iocalibus, preciosisq; rebus persequeretur, ad hoc ut eo submerso, faceremus tibi ex eis ordines auri, id est, ordinata, & cōcinnata ornamenta: & aurea cum punctis argenteis uasa: sicut decebat te pulcherrimā meam sponsam, in ipsa desponsatione per legem quā dedi tibi in monte Sinai, accipere: Quæ bona omnia præstitimus tibi ex præda maris, post submersum Pharaonem. Nam etsi in exitu de Aegypto: multum auri, & argenti detractū fuerit ab Hebræis ipsis Aegyptijs, nihilominus (ut omnes sentiunt doctores) multo maior fuit præda maris, submerso Pharaone, quā Aegypti. Et mirè dixit faciemus, futurum pro præterito, & hoc ad significādū ea ornamenta, & eas diuitias quas erat adhuc daturus in aduentu suo, ad ipsam Sponsam osculandā. Et dixit faciemus in plurali numero, transiens non sinè mysterio à singulari ad pluralem. Quam rem attendens Rabbi Selomo in suis cōmentariis, exponit, faciemus, ego Sponsus & domestici mei Angeli, sicut exponit & illud Geneseos, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā. Et sic q̄ infantissimè uir alioqui eruditissimus, æquiparat Angelos creaturas, ipsi Creatori. Nos autē nihil de simplici

simplici literali sensu contorquentes, exponimus de tribus illis diuinis personis. Patre, Filio, & Spiritu sancto sicut in Genesi. Qui etsi sunt unius indiuisibilis substantiæ: personaliter tamen ac nominibus distinguuntur. Et quia (ut ad rem redeamus) facta Patrum signa sunt eorum, quæ euentura sunt filijs (ut diximus) propterea per liberationem patrum Hebræorum de manu Pharaonis in mari, signatur liberatio gentium de manu Sathanæ: & per Mare fons Baptismatis. Quæadmodum enim submersus est Pharaon in Mari: sic submergitur Sathanas & omne ius eius in fōte Baptismatis. Et sicut patres Hebræi, submerso Pharaone, ditati sunt multo argento & auro, uariisq; p̄ciosissimis rebus, sic & Christiani, submerso in aqua Baptismatis aduersario, ditantur per Spiritum paracletum: qui infinitus est thesaurus omnibus qui accipiunt eum.

Dū esset Rex in accubitu suo, ער-שחבולה כמסבא
Nardus mea dedit odorē suū. נרדו נתן ריחו :

DV M E S S E T rex in accubitu suo, Nardus mea dedit odorem suum. Ita in utraq; translatione, & in Hebræo, Accipiendo tamē accubitū pro discubitu, & p̄pterea deriuari à uerbo accūbo, p̄ eo qd' significat iacere ad mēsam, & non à uerbo accubo. i. iuxta cubo. Vñ accubitus p̄ ipso accubādi actu, ut qdā malè intellexerunt. Et in primis Ioannes Reuchlin, qui satis perperam in suo uocabulario, in radice Sabab exposuit sic, in accubitu

in accubitu suo, id est, in amplexu suo. Cū in Græco sit : ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ .i. in accubitu suo, scilicet ad mensam, & non in accubitu, id est, in ipso accubandi actu & amplexu. Quod turpissimū & ualde indecorū esset. Nam etsi, quò nos intelligeremus quātus sit amor Christi in Ecclesiā, & rursus Ecclesiæ in Christum. In hoc cantico amoris assumit Scriptura Metaphorā à Spōso & Spōsa, exprimitq; omnes illas affectiones amoris, quæ contingunt inter eos: nihil tamē inhonestum aut indecorū, & quod ad extremas lineas amoris pertineat ī eo (sicut nusquā alibi in sacra Scriptura) comperitur. Vnde in Hebræo (ut posteaquā sensum dicti uerbi expressimus & proprietatē eius in medium afferamus) habetur sic : Dū esset rex Bemefibbo, hoc est, in accubitu suo iuxta prædictum sensum. Et si secundū proprietatē uocabuli Hebraici, non propriè intelligendum, dum esset Rex ad mensam iacens & cubans more antiquorū Græcorum, aut Romanorum. Sed dum esset Rex ad mēsam sedens, & inclinatus, atq; innixus super eam more antiquorum Hebræorū supra sinistrū latus. Nā ut inquit Rabbi David in libro de Radicibus uerborū, sedentes ueteres Hebræi, & non iacentes, ut antiqui Græci, & Romani capiebant cibum : & sedentes in circuitu, & delicato quodam, & magnorū uirorū more innixi supra mensam in sinistrū latus. Vnde propterea modus ille sic manendi ad mēsam dicitur Mesibba : quod uerbum deducitur à uerbo Sabab, i. circuiuit : Sed quia in eo circuitu sic innitebantur supra mensam, factum est, ut Mesibba

ut Mesibba per translationē accipiatur, & pro ipsa inclinatione, & innixione supra mensam : ut dictū est. Et sic intelligendum, hic, dum esset Rex in accubitu suo, hoc est, dum Rex adhuc esset in mēsa, sedens in circuitu cū alijs, & innixus ad mēsam supra sinistrū latus. Nardus mea dedit odorem suum : Sensus est secundū Rabbi Selomonē, & alios doctores Hebræos. Quæ dixisti ô mi Sponse inquit innocētissima puella, uerissima sunt oīa, quia bona tribuisti mihi gratis : At ego ingratiissima pro talibus, ac tantis tuis in meis beneficijs & meritis, reddidi tibi mala pro bonis, quia cū adhuc Rex esset in accubitu suo, hoc est, in discubitu suo in monte Sinai, in nuptijs meæ desponsationis loquens cū Mose, Nardus mea, q̄ bonū dare debuit odorē suū dedit odorē. s. malum. i. foetuit. Et dixit, dedit odorē suū, pro foetuit, p. cōsuetū honestū sacrae Scripturae loquēdi modū, hoc est, cū adhuc Mose ageret tecum de desponsatione mea, in mōte Sinai, ego impudentissima fornicata sum, adorās uitulum in deserto. Et hæc est expositio cōmunis Hebræorū. Et si Rabbi Iuda in libro dicto Midras Sirim hanc expositionē improbet dicēs : nō decere in hoc cāntico, quod ad laudē gentis Israeliticæ est compositū, aliquid triste & contumeliosum subintelligi, cum canticū amoris, & Laudis totum sit, & non tristitiæ, opprobrii, atq; conuicij : Quā obrem prædictus Doctor exponit sic : Dum esset rex in accubitu suo, Nardus mea dedit odorem suū, scilicet bonū, hoc est, Cū adhuc esset Rex in mōte Sinai, supra quē sedens, innixus erat more eorū

q̄ sedētes innitunt̄ supra mēsam: Nardus mea, quæ est herba humilis & calidæ naturæ, & p̄pterea pro Charitate accipit̄. Dedit odorē suū, s. bonū. Ex quo tūc respōdit totus Israel & dixit: Oīa quæ loquutus est dñs, audiemus & faciemus: Et in eā significationē acceperunt dicta uerba & oēs Catholici: qui dixerūt, Dū esset rex in accubitu suo, Nardus mea dedit odorem suauitatis. Fasciculus myrrhæ amor meus mihi: inter ubera mea cōmorabit̄. Racemus Cāphore, dilectus meus mihi: in uineis Hengedi.

FASCICVLVS myrrhæ, Ita in Latino, In Græco sic, *ἄπὸδ' ἑορμῶ τῆς σακτῆς*, hoc est, Fasciculus Stactes. In Hebræo aut̄ sic, Zeror hamor. Et est zeror p̄priè res inuoluta in panniculo. Myrrha enim species Aromatis est, quæ cōbusta liquefcit, nec colligitur in fascē, sed colligitur resina eius, nec obstat illud quod sequit̄ paulo inferius, Messui myrrhā meā: Quia in Hebræo est Arithi, id est, collegi myrrham meā. Est enim myrrha res quæ stillat. Et p̄pterea Græcus uertit stacten à uerbo stazo, hoc est stillo. Est enim stacte gutta. Vnde & inferius dicitur: Manus meæ stillauerūt myrrhā. Fasciculus myrrhæ dilectus meus: Rectius amor meus, sicut & in principio libri illud, quia meliores sunt amores tui q̄ uinū. Et sensus est: Amor meus in Christū est mihi, tanq̄ fasciculus myrrhæ, i. sicut myrrha inuoluta in panniculo aliquo. Quæ etsi ualde res odorifera est, nisi tñ applicet̄ ad ignē, nullū dat odorē. Sic inq̄t Spōsa est &

est & amor meus in Christum nō dans mihi odorē, nisi fuerit igne maximi amoris cōcrematus: Et hoc rectē inquit Spōsa, quia uerē amor patrū nō erat perfectus in Christum. Et hoc ex quo non adhuc uenerat ille ignis desuper, qui myrrham, hoc est, amorem illū patrū Hebræorū accenderet, inflāmaretq̄. Verē ergo dicit Spōsa, amorē suū in Christū esse sicut myrrhā, in panniculo quopīā inuolutā: quæ non adhuc applicata ad ignē, nihil redolebat ei: Quod inquit, etsi sic nihilominus inter ubera mea cōmorabitur. Inter ubera mea, hoc est, inter duo latera arcæ fœderis, quousq̄ ueniat ad me osculandū: & ad myrrhā, hoc est, ad amorem meū erga ipsum afferat ignem: qui ipsam myrrhā cōburat, & redolere eā mihi faciat. De quo quidē igne dicebat Dominus in Euangelio. Ignē ueni mittere in terrā: & quid uolo, nisi ut ardeat? Botrus Cypri dilectus meus in uineis Engaddi. Ita in utraq̄ trāslatione. In Hebræo aut̄ sic, Racemus haccopher, i. camphoræ amor meus mihi in uineis Hengedi. Est autem (ut Hebræorum doctores inquitunt) Camphora, siue, ut in Græco & Latino habetur, Cyprus species arboris aromaticæ producētis racemos cum granis in unū aggregatis in similitudinem racemi uuarū. Racemus Camphoræ amor meus mihi. Nunc eūdem aliis uerbis subnectens sensum dicit, Racemus Cāphoræ, s. immaturus amor meus mihi: Et propterea non dans mihi odorem. Atq̄ ad eiusdē racemi immaturitatē magis exprimendam subiungit, In uineis Hengedi, quæ ex quo erāt in deserto in terra

Israel, propterea per nimiam frigiditatē tardius matureſcebāt. Quod autē Hengedi regio ſit iuxta deſertum, patet ex libro Iosue. cap. 15. ubi ſic ſcriptū eſt: In deſerto Betharaba, meddyn, & Sacha, & Neſſan, ciuitates Salis, & Hengedi ciuitates ſex, & uillæ earū, & reliqua. Et ſenſus eſt, quod amor patrū Hebræorum fuit ſicut Myrrha in pāniculo: & ſicut racemus Cāphoræ immaturus iuxta uineas Hengedi, ubi propter frigiditatem tardius fructus matureſcebāt. Et propterea dictus Cāphoræ racemus non maturuit niſi p̄ aduentū Chriſti, qui eū ueniſſet, miſit ignē Spiritus ſancti: p̄ quē cremata eſt myrrha, & racemus Cāphoræ maturuit: & ſic dederūt odorē mirabilem p̄ totū mundū: Et de iſto odore intelligebat Apoſtolus dicēs, Chriſti bonus odor ſumus. Racemus Camphoræ amor meus mihi in uineis Hengedi: quia Hebraica dictio קמפורא quā ſupra Cāphorā uertimus, ſignificat etiā ppitiationē atq; indulgentiā latinē: Propterea ſecundū & id eius ſignificatū aliqui ex Hebræorū doctoribus expoſuerunt, Spōſam dicere ſic, Racemus Haccopher, i. ppitiationis, & indulgentiæ amor meus mihi in uineis Hengedi, i. in deſerto, ubi toties tentatus Deus à populo ſuo propitiatus & recōciliatus eſt eis: Sed uerius intelligitur, & hoc dicit catholica Eccleſia: quæ inquit ſic, Racemus Cāphoræ amor meus mihi, hoc eſt, propitiatiōis & indulgentiæ, quia corpus Chriſti uerè fuit racemus Cāphoræ, qui ad torcular Crucis expreſſus emiſit fragrantiffimū muſtum illud, per quod deleta fuerūt oīa peccata Mundi.

Ecce

Ecce tu pulchra ſocia mea, ecce tu pulchra, oculi tui columbarū. Ecce tu pulcher dilecte mi, etiam dulcis: etiā ſtratum noſtrum floridum. Trabes domorum noſtrarum Cedri. Meniana noſtra Abietes.

הנה נפה רעיתי הנה
נפת עיניך ירמים; הנה
נפה דורי את-נעים
את-ערשנו רעננה;
קרית פתוחה ארזים
התיטנו ברותים;

ECC E tu pulchra es amica mea, Ecce tu pulchra: Hinc opportunē Spōſus ex prædicatione quā hactenus fecit Spōſa de amore ſuo in eū, incipit more eorum Sponsorū qui ualde diligunt Spōſas ſuas, laudare eam, de pulchritudine, & uenustate dicens: Ecce tu pulchra es amica mea, Ecce tu pulchra, oculi tui columbarum, hoc eſt, non ſolū es pulchra, pulchra, ſed oculi tui columbarū: quod eſt tota pulchra. Quotieſcūq; enim ſacrificanda erat Columba, attendebant primū ad oculos eius: qui ſi erāt pulchri, exiſtimabatur tota pulchra, & abſq; ullo defectu in membris eius. Et ſic nulla alia facta inquisitione applicabatur columba ad ſacrificiū: Vel dicit, oculi tui columbarum, ex quo ſicut colūba per nimiam caſtitatē, nunq̄ adhæret niſi proprio marito, ſic & tu (inquit) per magnā fidem. Nam etſi deſiciens à me adoraſti Vitulum, nō tamē defuerūt Leuitæ: qui tanq̄ columbæ nō præuaricati ſunt. Hæc in ſigno, & figura dicta ſunt p̄ catholica Eccleſia: Quæ uerè pulchra, & pulchra: & nunq̄ (ſicut Synagoga) poſt idololatriam præuaricata. Et oculi eius ſicut columbarum, hoc eſt, ſimplices ſicut oculi columbarum, Iuxta uerbū

f. iij. Domini

Domini, qui dixit : Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut Colubæ. Oculi tui ergo Columbarum, hoc est, simplices, ac proinde ad intelligendum perspicacissimi. Vnde & Spiritus sanctus, qui Lux est bonarum mentium, non nisi in specie Columbæ apparuit. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Ita in utraq; translatione : In Hebræo autem sic : Ecce tu pulcher es dilecte mi, etiam dulcis. Hæc uerba sunt Sponsæ : quæ respōdēs ad prædicta, inquit, Quid ô dilectissime dicis me pulchram, & pulchram, & oculos habere Columbarū ? Non mea est pulchritudo, sed tua. Tu solus enim es pulcher, etiam dulcis : qui pepercisti peccatis meis. Lectulus noster floridus. Ita in Latino, in Græco autem *σποδω* : id est, condensus, & umbrosus. In Hebræo autem sic. Etiam stratum nostrum floridum. Sensus est : Etiam, hoc est, ultra pulchritudinem, & dulcedinem tuam, lectus noster, hoc est, tabernaculum cōgregationis, & Ecclesia ipsa est florida, hoc est, fecūda & affluens in multis filiis. Et est Metaphora sumpta ab arboribus, quæ cum fructus producunt, germinant, & florescunt. Insuper seruatur perpetuò Metaphora sumpta à matrimonio : cuius lectus cum fecundus est, dicitur floridus, & utrescēs. Et per Trāslationem ponitur lectus pro ipsa Ecclesia, quæ est lectus, & quies Sponsi Christi, & cōgregationis fidelium. Tigna domorū nostrarū Cedrina. Ita in utraq; trāslatione : In Hebræo autem sic : Trabes domorum nostrarū

nostrarum Cedri. Hæc dicta sunt ad laudem structuræ Tabernaculi, & Ecclesiæ ad literā. Allegoricè autē, Trabes domorum Sponsi, & Sponsæ, id est, Ecclesiarum sunt Sacerdotes & Doctores Ecclesiæ. Qui tanq; trabes sustentant domum Dei, Ecclesiam ipsam. Et trabes dicit, non nisi Cedrinās, ex quo sicut Cedri in arboribus, sic Sacerdotes in Populo. Est enim Cedrus arbor maxima, & procera, nec onerosa parietibus, & lignum iucundi odoris, & diu durans : nec à carie unq; corrumpitur. Et ex hac arbore nascitur oleum, quod Cedreum dicitur. Quo reliquæ res cum unguuntur, à tineis, & carie non læduntur. Iuxta quem sensum Persius dixisse uidetur, & Cedro digna loquutus. Debent itaq; Sacerdotes, q; magni & alti sunt dignitate in Populo, ut Cedri in arboribus, esse leues, & non onerosi parietibus, id est, Ecclesiæ cui præsent, & dare bonum odorem Populo : Ita ut cum Apostolo dicere possint. Christi bonus odor sumus. Et sicut Cedri non corrumpuntur à tineis, & carie, sic & ipsi non corrumpantur à uitiiis & peccatis. Item sicut ex Cedris nascitur oleū, quo res inunctæ non corrumpuntur à tineis, & carie : sic ex Sacerdotibus oriatur doctrina, & bonum exemplum, quibus conscientia hominum inunctæ, non corrumpantur à uermibus peccatorum. Et ad hunc sensum loquitur Scriptura hic dicens : Trabes domorum nostrarum Cedri. Laquearia nostra Cupressina. Sic in utraq; translatione. In Hebræo autem sic. Rahitenu.

Rahitenu berothim, quæ uerba, quia non nisi in hoc loco leguntur, propterea uariè exponuntur ab Hebræis. Quidam enim exposuerunt sic: Meniana nostra abietes. Sunt enim Meniana ædificia ex trabibus, quibus currit circa domum. Et tunc dictio quæ sequitur berothim, exponitur abietes, ut sit Meniana nostra abietes. Rabbi autem Abraam Abenezra dixit, quod Rahitenu sunt canales aquarum, in quibus adaquantur pecora. Et tunc Berothim, inquit, exponendum marmora, ita ut sensus sit, & canales nostri marmora, hoc est, & in canalibus nostris aquarum marmora. Et secundum primam expositionem Allegoricè, per abietes, quæ sustinet ipsa Meniana in domo, significant adhuc & ipsi Sacerdotes, quod debet esse & sicut arbores abietes. Sunt enim abietes arbores præ cæteris arboribus longæ, & candidæ: quas aliqui propter nimium earum candorem, & gallicas appellat, quæ pulcherrimæ, & ad pondus sustinendum in ædificiis satis ualidæ sunt. Abietes item arborum altissimæ & erectissimæ sunt. Quæ proprietates omnes in Sacerdotibus, qui fulciunt domum dei, & speculatores sunt gregis ouium, esse debet. Secundum uero alteram expositionem, quæ est, Canales nostri marmora, siue secundum eius sensum, cum præpositione subintellecta sic: In canalibus nostris marmora. Denotat candor, & puritas aquarum, id est doctrinæ, & sapientiæ utriusque testamenti. Per aquas enim hic intelligitur doctrina, & sapientia domus dei: Iuxta illud Isaie cap. 55. Omnes sitiètes uenite ad aquas, quæ quidem aquæ continentur à candidissimis marmoribus, id est à candidissimis mentibus fidelium.

Capitulū

CAPITVLVM SECVNDVM.

Ego rosa campi, & uiola composita **אני חבצלת השדה ורשונה** uallium: Sicut uiola inter spinas **בין שושנה**: Sicut socia mea inter filias **בין רעותה בין חברותיה**.
EGO FLOS campi, & Lilium conuallium: Ita in utraque translatione: In Hebræo autem sic. Ego Rosa campi, & Viola conuallium. Hic Sponsa per quam modestè commendans se apud Sponsum, exprimit naturam, & conditionem suam dicens: Ego Rosa campi: Quæ etsi pulchra, & odorè dat suauissimum, nihilominus ad modicum tempus durat. Et propterea signatissimè dixit campi, & non horti, quia in horto Rosa custoditur: & ideo ibi magis est tuta: sed dixit campi, ubi nullo munita præsidio, patet omnibus. Item dixit campi: quia campus magis subicitur Solis ardoribus, quam alius locus. Vnde uerè Ecclesia, & quælibet anima est sicut Rosa campi: quæ etsi pulchra, & odorifera, nihilominus paruo tempore durat. Ex quo in campo mox aut Solis ardoribus arefcit, aut incursionibus hominum auellitur, aut certè pedibus conculcatur. Et Lilium conuallium. Sic in utraque translatione. In Hebræo autem Sofanna. Est autem Sofanna, ut inquit Rabbi Dauid Kimhi, in libro de radicibus uerborum. Flos candidus habet pulchrum odorè. Et dicitur (ut inquit) Sofanna à ses, id est, sex. Propterea quod sex constat candidis folijs. Et in Latino, inquit, dicitur Viola: Et uiola conuallium, quia in Ecclesia Dei duo sunt genera hominum: Vnum mediocre, & alterum perfectiorum. Vnum quod tantum ad decem mandata tenetur: & alterum quod
 g perfectione

perfectionem Euangelicam profitetur. Et hi nō tm̄ ad mandata, sed ad concilia Christi obligantur. Quale est in primis illud. Vade & uēde oīa quæ habes, & da pau peribus, & ueni sequere me. Quāobrē ppter huiusmodi perfectos homines, Sponsa nō se Rosam cāpi, sed quod maius est, se Violam cōuallium rursus appellat, dicens: Et Viola cōuallium: quod maioris est & cōditionis, & dignitatis: Nam Viola cōuallium lōgè præstat Rosæ campī: Præstat enim, quia uiola cōuallīū nō est ita exposita Solis ardoribus, sicut Rosa cāpi, hoc est, Viri perfecti, qui nudi nudum Christū sequuntur: non sunt ita expositi solaribus ardoribus, id est, uitiorum, & peccatorum istius Mūdi cōcupiscentiis, sicut Homines, qui solum credētes in Christum uersantur in campo istius Mundi. Secundo Viola cōuallīū præstat Rosæ, quia in cōuallibus locis separatis, remotis, & quietis magis tuta est, & non ita exposita discriminibus, & periculis, sicut Rosa campī. Sic Allegoricè & Viri perfecti, qui à campo Mundi sese ad conualles, & loca secreta conferunt: magis tuti sunt ab inimicis, & magis quieti, & ad proficiendum in diuina Charitate magis intenti. Rectè igitur cū dixisset Sponsa: Ego Rosa campī, respectu eorum, qui in uita uersant̄ actiua, quod maius est, postea intulit dicens. Et Viola conuallium, respectu eorū, qui uitam sibi elegerunt quietam, & contemplatiuam. De qua dixit Dominus, Maria optimā partē elegit, quæ nō auferetur ab ea. Sicut Viola inter Spinas, ita Socia mea inter filias. Alternatim nunc respondens Dominus, cōparat

parat Spōsam redolēti, & pulchræ Violæ, quæ est inter spinas dicēs: Sicut Viola inter spinas, sic Socia mea inter Filias: hoc est, quēadmodū Viola circumdata spinis semper pūgitur ab eis, & nihilominus perseverat in sua pulchritudine: sic Socia mea inter Filias, i. Ciuitates, & Oppida Israel, quæ sunt ipsi Hierusalē, ut Filia: Pungunt eā tamen semper, tanq̄ Spinæ calūniantes eā, & quærentes excutere iugum obedientiæ, & subiectionis. Hæc & per figurā dicta sunt, & pro noua Hierusalem Romana Ecclesia, quæ mater omnīū Ecclesiarum sicut Viola inter Spinas, sic & ipsa inter filias, i. Ecclesias: quæ semper pungunt eā per nouas calumnias, & hæreses adinuētās: nihilominus, sicut uiola pūcta à Spinis, non ppterea amittit suā pulchritudinem: sic & Romana Ecclesia calūniata, & pūcta à Filiabus suis, nunq̄ tamē propterea amittet decorē suū: Et hoc nō sua, sed sui primi Pastoris Petri uirtute: Ad quē dixit Dominus, Petre rogauī pro te, ne deficiat fides tua.

Sicut Malus in arboribus syluæ, sic dilectus meus inter filios. In umbra eius desiderauī, & fructus eius dulcis palato meo.

SICUT Malus inter ligna Syluarū, sic dilectus meus inter filios: Sic ī utraq̄ trāslatiōe. In Hebræo aut̄ sic: Sicut Malus ī arboribus Syluæ, sic dilectus meus inter filios. Sicut Malus ī arboribus syluæ. Cōparata Spōsa à dño Violæ, q̄ est inter spinas, nūc alternatim Sponsa quæ elegantissimè cōparat Sponsum non floribus, aut

herbis, quæ res tenues, & humiles sunt: sed comparat eum Malo arbori pomiferæ, altæ, atque sublimi: & quæ inter arbores Sylvæ steriles, & minimè fructiferas præstantissima atque iucundissima est earum omnium: tum quia cum aliæ omnes circumstantes arbores steriles sunt, ipsa uberrimos dat fructus: tum quia Poma fructus eius non tam dulcia sunt, sed & suauissimi etiã odoris. Et umbram alioquin præstat amoenissimam omnibus diuertentibus ad eam. Propterea aptissimè Sponsa comparat dilectum suum huic Arbori, cum ait, Sicut arbor Malus pomifera in arboribus Sylvæ, in fecundis scilicet, sic dilectus meus inter filios, hoc est, inter cæteros iuuenes, Deos Gentium (ut existimant) qui tanquam arbores Sylvæ steriles sunt, & nullius fructus. Sub umbra illius, quæ desideraueram, sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. Sic in utraque translatione, In Hebræo autem sic: In umbra eius desiderauit, & sedi: & fructus eius dulcis palato meo. Sub umbra eius, arboris pomiferæ (subaudi) desiderauit, & concupiuit. scilicet, sedere, & quiescere. Et sedi, & quieui: Et sedens sub eius umbra, comedi de fructibus eius dulcibus, & odoriferis: Et fructus eius dulcis palato meo.

Introduxit me in domum Vini: & uexillum eius super me Charitas. Sustentate me phialis, sternite me malis, quia languens amore ego. Laeva eius sub capite meo, & dextera eius amplexabitur me.

הביאני אל-בית תבן
והגלו עלי אתבוסמוכני
באשיות רפרוני בת
פתפתים בי-הרלת
אתבת אני: שמאלו
תחת לראשי וימניו
תחבקני
Introduxit

INTRODUXIT me Rex in cellam uinariam, ordinauit in me Charitatem: Sic in utraque translatione: In Hebræo autem sic: Introduxit me in domum Vini, & uexillum eius super me, Charitas. Posteaque dixit Sponsa, sedisse & quieuisse sub arbore Malo, & comedisse de fructibus eius dulcibus, nunc subiungit dicens. Introduxit me in domum Vini, hoc est, in legem, ubi multum bibens inebriata sum, scilicet, Vino diuini amoris. Ordinauit in me Charitatem, In Hebræo, uexillum eius super me Charitas, hoc est, Et uexillum, quod leuauit, & erexit super me ad ducendum me post se: Charitas, & amor, & non alia merces, aut stipendium. Fulcite me floribus, stipate me Malis. Ita in utraque translatione ad sensum. In Hebræo autem sic ad uerbum: Sustentate me cum phialis, sternite me Malis, quia languens amore ego. Ex his datur intelligi, quod posteaque ingressa fuit domum Vini, cum multum bibisset de Vino, cepit grauius præ nimio amore ægrotare, & infirma esse. Et propterea ad significandam ægritudinem, & infirmitatem suam ex diuino amore, ægrotantium more clamat. Sustentate me cum phialis scilicet optimi Vini: Sternite me malis, scilicet, dulcibus, & odoriferis: quia amore languo. Mos enim ægrotantium, & infirmorum est, cum maxima afficiuntur, & laborant infirmitate, petere uarias optimi uini Phialas, uariasque & multa optima redolentium Pomorum genera: ut uidendo saltem, & odorando hæc res, recreationem aliquam accipiant. Sic & Sponsa nunc facta ex diuino amore languida, petit huiusmodi res languentium ad se

refocillandam, atq; recreandã. Hæc ebrietas diuini amoris, & si in utraq; & ueteri & noua Ecclesia fuerit: uehementior tamẽ in noua catholica Ecclesia: quæ uerè inebriata uino illo sanguine Christi, ultro sese in mortẽ Tyrãnis offerebat. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Sensus est: Cum itaq; ego Spõsa, sic grauius amore illius ægrotarẽ, & languida essem: mox præsto mihi fuit dilectus meus: qui uidẽs me ita uehemẽter languere, more charissimorũ amicorum, qui amicis ægrotantibus cõpatiuntur, læuã suam mihi languenti sub capite meo supposuit: & dextera sua me amplexus est. Quam rem facit cõtinue Christus Iesus Ecclesiæ suæ existenti in infirmitate & tribulatione, sed potissimũ cum amore languet.

Adiuuro uos filiæ Hierusalẽ p ^{הַשְּׂבָעוּתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת} capreas, ceruasq; cãpi, si suscitetis, aut si excitetis dilectam, ^{אִךְ בְּצַבְאוֹת אֶת יְהוָה שְׂלֵם בְּצַבְאוֹת אֶת יְהוָה שְׂלֵם בְּצַבְאוֹת אֶת יְהוָה שְׂלֵם} quoadusq; complacentiã habebit. ^{וְאִם-תַּעֲרֹרְנִי אֶת הַחַמְדָּה עַן שְׂתַחַפְּצִי}

AD I U R O uos filiæ Hierusalẽ p capreas, ceruasq; campi, & reliqua. Hic est locus, in in quo Sponsus utriusq; Hierusalẽ Christus aptissimẽ subijcit totũ populũ Israeliticũ, oẽsq; Ecclesias orbis terrarum, sub uno magno Sacerdote, & una matre Ecclesia uetere Hierusalẽ, & noua Romana. Imprecaturq; filiabus utriusq; ueteris, & nouæ Hierusalẽ durissimã Ferarũ mortẽ, si rebellantes à matre Ecclesia Hierusalẽ, suscitauerint, & excitauerint eã, hoc est (ut exponit Rab, Selomo) si eam fuerint

fuerint aliquo modo cauillatæ, calūniatæq; dicẽs: Adiuuro uos filiæ Hierusalẽ, hoc est, uos omnẽ populũ Israeliticũ, & oĩa Oppida, & Ciuitates uestras, quæ estis ipsi Hierusalẽ ut Filiæ. Et sic in Euãgelio Mulieres quæ sequebantur eũ à Galilea ministrãtes ei, appellauit Filias Hierusalẽ, dicẽs: Filie Hierusalẽ, nolite flere sup me & c. Et sic Rabbi Abraam Abenezra, & antiqui doctores Hebræorũ oës exponũt p Filias Hierusalẽ itelligi oĩa loca, q̄ habitabant ab Israel, & totũ Populũ ipsum Israeliticũ, quem Dominus terribiliter adiurat, dicẽs: Adiuuro uos filiæ Hierusalem per Capreas, Ceruasq; campi, si suscitetis aut si excitetis dilectam, scilicet Ecclesiam Hierusalem, hoc est, ut exponit Rabbi Selomo, & Rabbi Abraam Abenezra in suis Commentariis. Imprecor uobis mortem sæuissimam, quam Capreæ, & Ceruæ campi patiũtur à Venatoribus, à quibus circunuentæ, & captæ, occiduntur, & dilaniantur. Si suscitetis, aut si excitetis dilectam sponsam, scilicet meã Hierusalem, quoadusq; ipsa uelit, Ita in Latino, & in Græco: In Hebræo autem ^{וְאִם-תַּעֲרֹרְנִי עַן שְׂתַחַפְּצִי}, id est, complacentiã habebit, scilicet in me, quod erit usq; ad meũ in ipsam aduentum. Hæc eadem in figura dicta sunt, & pro noua Catholica Ecclesia, cuius filias, id est, omnes totius orbis terrarum Ecclesias, sub eadem adiuratione & imprecatione Dominus nimirum terribiliter adiurat, & astringit, ne suam dilectam nouam Romanam Ecclesiam suscitent, aut excitent, hoc est, calumniuentur, atq; perturbent: Quousq; ipsa complacentiã

placenciam habebit in se Spōso Christo, quod erit usq; in finē. Sed quia tantum potuit caro, & sanguis: ut neq; sic terribiliter adiuratae filiae ueteris Hierusalē sese cōtinerent, quin per idololatriam rebellarent à matre sua Hierusalem, tempore regis Roboam, propterea dictam terribilem adiurationem incurrentes, tanq̄ capreae, ceruacq; camporum datae sunt in manus Regis Assyriorum in praedam & mortem, & in captiuitatē sempiternam. Et quia omnes euentus (ut diximus) ueteris Hierusalem figuræ sunt, & signa nouæ Hierusalē Romanæ Ecclesiæ; omnia enim (ut inquit Apostolus) in figura contingebant illis. Propterea non mirum, si sic similiter postea & Græci rebellantes ab ipsa noua Hierusalem Romana Ecclesia, per nephariam eorum hæresim in eandem dominicam imprecationem incurrerūt: & tanq̄ capreae, ceruacq; campi, & ipsi dati sunt in manū regis Turcarum in praedam, & in captiuitatē à septuaginta annis citra, & usq; in præsentem diem, & nunc proh dolor & plæricq; Germanorū nō timētes tam terribilem, tamq; acerrimam Christi adiurationem imprecationemq; neq; tā aperta, quæ ex ea subsequuta sunt iudicia, rebellantes à noua Hierusalem Romana Ecclesia, sese in iudicium decem tribuum, & Græcorū precipitant, in interitum, & damnationem sempiternam. Sed quid dicemus ad hæc, nisi illud Dominicum uerbum? Væ Mūdo à scandalis: necesse est enim ut ueniant scandala, Veruntamen ueh homini illi, per quem scandalum uenit.

Vox

Vox dilecti mei, ecce iste uenit saliens supra mōtes, trāsiliēs supra Colles, similis dilectus meus Capreae, uel Hinnulo Ceruorū. Ecce ipse stans post parietē nostrū, pspiciēs ex fenestris, respiciens ex cancellis.

Vox Dilecti mei, ecce iste uenit saliens supra Montes, trāsiliēs Colles &c. Sic in omnibus tribus linguis ferme. Cū cepisset narrare Spōsa in principio Cāntici, quonā pacto educta fuisset de Aegypto, & accepta lege introducta fuisset in cubicula Regis: postea facta digressione pducta est cū ea hucusq;. Nunc uerò rediēs, unde digressa fuerat: narrat modū suæ liberationis ab Aegyptiaca captiuitate, dicēs, quod cū magno desiderio expectaret finē suæ captiuitatis, diceretq; continuè, Trahe me, post te curremus. Ecce, inquit, uox dilecti mei, & ipsemet dilectus meus præsto ante etiā præfixū terminum captiuitatis. Saliens supra Mōtes, & trāsiliēs supra Colles, similis Capreae, Hinnuloq; Ceruorū, in currendo, s. ad me liberandū: Ecce iste stans post parietē nostrū &c. Sensus est: Credebam ego Sponfa me tristem, moestamq; permāsūrā adhuc p dies multos in captiuitate Aegyptiaca, quādo ecce dilectus meus prope me indicans se stare post parietē nostrū, & respicere ex fenestris, & cancellis ea, quæ fiebāt mihi oppressæ, & attritæ in Aegypto: Sicut & ipsa inquit scriptura: Videre uidi afflictionem populi tui.

h Respōdit

Respondit dilectus meus, & dixit mihi, Surge tibi Socia mea, Pulchra mea, & uade tibi. Quia ecce Hyems transiit, Imber abiit, & recessit sibi, Gemmæ florū uisæ sunt in terra: Tēpus Cantilenæ aduenit: & Vox Turturis audita est in terra nostra. Ficus ptulit Grossos suos: & Vites cū uua acerba dederūt odore, Surge uade Socia mea, Pulchra mea, & uade tibi.

EN DILECTVS meus loquitur mihi: Surge, propera Amica mea, Columba mea, Formosa mea, & ueni. Ita in utraq; trāslatiōe ferme. In Hebræo autē sic. Respondit dilectus meus, & dixit mihi: Surge tibi Socia mea, Pulchra mea, & uade tibi, ex quibus apparet in utraq; translatione abundare uerba, propera: Colūba mea, quæ in Hebræo non extāt. Posteaq; dixit Spōsum more currentis Capræ, Hinnulicq; Ceruorū, uenisse ad se liberandā de captiuitate Aegyptiaca: nunc subdit q; ueniēs etiā loquutus fuit secū, & ei clamātī respōdit p; Mose, & Aaron & dixit: Surge tibi Socia mea, Pulchra mea, & uade tibi: quia tempus iam est, ut te educā de captiuitate. Iam enim Hyems transiit, Imber abiit, & recessit: sic in utraq; trāslatiōe. In Hebræo autē sic: Quia ecce Hyems transiit, Imber abiit, & recessit sibi, & c. Volens dominus educere populum suū Israeli-

ricum

ענה דודי ואמר לי
קומי לי רעיתי יפתי
ולכי לי: כי-הנה חסרו
עבר השם חלת חלה
לו: הנוצרים נראו
בארץ עם הנמיר הגוש
וקול התור נשמע
בארצנו: התאנה הנוטה
באתה ותאפרים סמור
נתנה ריח קומי לבי
רעיתי יפתי ולכילי

ticū de Aegypto, quo facilius ei persuaderet discessum: ostendit opportunitatem temporis, quo id facere elegerat, dicens. Quia ecce Hyems trāsiit, Imber abiit: Quæ sunt, iter facere uolentibus, grauißima. Sed hæc, inquit, abierūt: & Ver aduenit. Et sic quò Spōsam magis alliceret ad iter arripiendum, narrat & cōmoditates itineris, dicens. Flores apparuerunt in terra nostra. Tempus putationis aduenit: Vox Turturis audita est in terra nostra: Ita in utraq; translatione. In Hebræo autē sic. Gemmæ florū uisæ sunt in terra, tempus Cantilenæ aduenit. Et Vox Turturis audita est in Terra nostra. Gēmæ Florū uisæ sunt in Terra, hoc est, Aduenit iam amoenissimū tps ueris, in q; Arbores ptulerūt suas Florum gemmas. Quas iter faciēs uidēdo, admodū delectaberis. Tēpus putationis aduenit. Ita in Græco, & in Latino. In Hebræo autē habetur Zamir, qd' æquiucū est ad putationem, & ad Cantilenā. Et cōueniētius hic accipitur ab Hebræis pro Cantilena, quia sensus est: Insuper & Aues ipsæ hoc tpe quā dulcissimè canētes, summpere delectabūt te iter faciētē. Et Vox Turturis audita est, hoc est, & insup Turtures, & Colūbæ cœperūt iam canere, & suas uoces dare in terra nra, p; quā itura es. Ficus ptulit Grossos suos: & Vineæ florētes dederūt odorem suū, ita in Græco, & in Latino, In Hebræo autē sic. Ficus ptulit grossos suos, & Vites Semadar uua acerba dederūt odore. Ficus ptulit Grossos suos, sifr & aliæ Arbores, Et Vites Semadar, qd' est cū uua acerba quæ cū primū incipit excidere, & exire à suis Floribus

quī excidentes dant odorem: quas res (inquit) uidere in itinere, erit tibi admodū delectabile, atq; iucundū. Surge, ppera, Amica mea, Spōsa mea, & ueni: sic in utraq; trāslatione. In Hebræo autē sic. Surge, uade Socia mea, Pulchra mea, & uade tibi. Posteaq; more Sponsorū, qui cū uolunt traducere Spōsas in domū suā, narrāt eis cōmoditates oēs itineris, allexit Dominus Sponsam, & sororem suā congregationem Israel, eā excitans ad iter, subdit: Surge, uade Socia mea, Pulchra mea uade tibi. Repetitio eorundem uerborū ad ostendendū magnum ipsius Sponsi amorē, & affectū. Iam Hyems trāsiit, Imber abiit, & recessit, & reliqua. His ad literā sic expositis, opere preciiū est nūc ea oīa, & mysticē secūdū Allegoricū sensum, sicut ueteres Hebræorū doctores exposuerūt, exponere. Dicebat itaq; Sponsus: Surge tibi Socia mea, Pulchra mea, & uade tibi. Hoc est, excitare, & moue te ocius: quia ecce Hyems trāsiit, hoc est, quadringenti anni captiuitatis tuæ in Aegypto, à natiuitate Isaac, supputando, præterierunt. Intelligit enim Scriptura Metaphoricē per Hyemē captiuitatē. Imber abiit, & recessit, hoc est, Et ipsa calamitas, maximaq; Hyemis asperitas, atq; difficultas abiit, & recessit. Intelligitq; per Hyembrē octoginta, & sex annos eiusdē captiuitatis: quibus supra modum sæuitū est contra eos ab Aegyptijs. Quod tempus cœpit à natiuitate Miriā sororis Mose, & Aaron, unde ab ea sæuitia, & amarissimo euentu, nascenti tūc sorori eorundem, impositum est ei nomē Miriam, quod est nomē à Mar, id est, amaritudine

ritudine deductum, & ei impositum. Ex quo à natiuitate Miriam supra modum amaricare cœperūt Aegyptij Israel. Vnde & beatissima Virgo nuncupata fuit & ipsa Miriam, id est, amaricata ualde, sicut & prædictum fuit ei per Sanctum senem Simeonē. Tuā ipsius Animam Gladius doloris pertransibit: Et si Miriam nihilominus potest exponi uisio, siue lumē Maris. Vnde merito eadem Virgo ab hac Etymologia appellatur Maris Stella. Gēmæ Florū uisæ sunt in terra, hoc est, Ecce Mose & Aaron, qui sunt tanq; Gemmæ Florum, præsto ad omnes cōmoditates uestras. Tempus Cātilenæ aduenit, quod erit signum illius pulcherrimæ Cantilenæ, quā cantaturi estis mihi in Mari Rubro pro habita de Pharaone, & exercitu eius uictoria, quæ incipit, Cantemus Domino gloriosè, & reliqua. Vox Turturis audita est in Terra nostra, i. Vox lætitiæ, exitus uestri de Aegypto. Ficus protulit Grossos suos, hoc est, Adest iam tempus, in quo offeretis Grossos, hoc est, primogenita uestra. Et Vites cū Vua acerba dederūt odorem, hoc est, adest iam tempus libaminis, & sacrificij per Vinum. Hæc, quæ in figura contigerunt Patribus Hebræis, contigerunt postea, sicut & figurata sunt, & Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, quæ nō solum per quadringentos annos manserat in Aegypto, id est, in captiuitate, & caligine, & umbra mortis: sed per longē plures, donec uenit Dñs Iesus, qui eduxit nos de captiuitate: qui adueniens, dixit Catholicæ Ecclesiæ. Surge tibi Amica mea, Pulchra mea, & uade tibi: quia Hyems

h iij transit

transiit, Imber abiit, & recessit: hoc est, tempus caliginis tuæ, & umbræ mortis, in qua habitabas, abiit & recessit. Gemmæ Florū uisæ sunt in Terra, hoc est, Apostoli Christi, qui fuerunt ueræ Gēmx Florū, & preciosissime Gemmæ, quæ tot, & tātos protulerūt Fructus, apparuerūt in Terra. Tempus Cantilenæ aduenit, hoc est, tempus, quò totus orbis terrarū Psalmos, & Hymnos unanimiter Deo canimus. Et uox Turturis audita est in Terra nostra, id est: Apostolorū: quia sicut Turtur suo cantu abcessum Hyemis, & ueris aduētum nūciat: sic & Apostoli abcessum tenebrarum, & umbræ mortis, & appropinquationē regni Cœlorū annūciauerunt. Et sicut Turtur pro cantu humilem Gemitū redidit, sic & Apostoli, Euntes ibant, & flebāt mittentes semina sua: & (sicut Turtur) pudicitix, & omniū uirtutū amātissimi fuerūt. Ficus protulit Grossos suos, hoc est, Arbor infructuosa Gētū iam iccepit dare fructū Deo. Et Vites Semadar, id est, cū uua acerba, dant odorem, hoc est, aduenit iam tempus, in quo non per animalia amplius, sed per Panem, & Vinum sacrificabitur Deo, in odorem suauitatis.

Columba mea in foraminibus
Petræ, in absconsione gradus fac
uidere me aspectū tuū: fac audi
re me uocē tuā: quia Vox tua
dulcis: & aspectus tuus decorus.

COLVMB A mea in foraminibus Petræ, in cauerna
Maceriæ. Ita in Latino, & in Græco fere. In Hebræo

bræo autē sic: Colūba mea in foraminibus Petræ, in absconsione gradus. Colūba mea in foraminibus Petræ: Mirū qđ uocās Spōsam Colūbā, subdit in foraminibus Petræ. Quāobrē sciēdū qđ secūdū doctores Hebræorū cōparatur hic gens Israelitica Colūbæ in foraminibus Petræ, ex eo quia sicut interdū Colūba fugiēs à facie psequētis Accipitris, festinansq; abdere sese in foraminibus Petræ, in ipso ingressu foraminis p maximū infortunū incidit in Colubrū. Et rursus retrocedens, recidit in Accipitrē. Sic accidit & Israeli. Cū fugiēs Israel à facie Pharaonis ex Aegypto, incidit in Mare rubrum ex uno latere, & in desertū, & Iustra ferarū ex alio: & referens pedē à Mari, & Iustris Ferarum, rursus recidit in manus Pharaonis. Vnde meritò his gens Israelitica appellatur Columba in foraminibus Petræ, & in cauerna maceriæ, siue, ut ī Hebræo, besether madrege, hoc est, in absconsione gradus, i. in latibulis, & foraminibus, q̄ solent remanere sub altis aggeribus, q̄ sūt pro muniendis ciuitatibus. In quibus solēt habitare & Colūbæ ipsæ, & etiā atrocissimi Serpētes. Ostēde mihi faciē tuā: sonet uox tua in auribus meis. Cū itaq; tantis difficultatibus esset circūuēta gēs Israelitica: & penē pdita, dixit ad eā dñs. Noli timere, Ostēde mihi faciē tuā, hoc est, in his tuis tantis discriminibus, & angustijs, respice ad me, recurre ad me. Nam ad quē aliū debes & respicere, & recurrere nisi ad me? In Hebræo autē sic. Fac me uidere aspectum tuum, fac me audire uocem tuam. Et idem est sensus. Ostende mihi faciē tuā, hoc est, fac ut uideam
ego

ego rectitudinem operationum tuarum. Sonet uox tua in auribus meis, hoc est, Clama ad me de tribulatione, quia te exaudiam. Ad hæc, quò facilius inducat Israellem ad se respiciendum, & ad se clamandum de tribulatione, dans ei maximam fiduciã, & spem, infert dicēs: Quia uox tua dulcis, s. mihi, cū clamas ad me de tuis necessitatibus. Et facies tua, qua me respicis, clamando ad me, decora. Hæc eadem, quæ in figura acciderūt Patribus nostris Hebræis, acciderunt postea & Filijs. Nam sicut Patres liberati ex Aegypto, persequēte eos Pharaone, quærebant sese in secreto aliquo loco abdere, sicut Colūba quærit sese abdere in foraminibus Petræ, insequente eã accipitre: Sic in Ecclesia Catholica Gentium liberata de Aegypto, dū persequente adhuc Pharaone, id est, antiquo Serpēte, quærit sese recipere in foramina Petræ, id est, in Christi uulnera, quæ appellatur à sacra Scriptura foramina Petræ: Iuxta illud Exodi capite. 33. ubi sic legitur. Ecce inquit, est locus apud me, & stabis supra Petrã. Cuncq; transibit gloria mea, ponã te in foramine Petræ, & protegam dextera mea, donec transeam, & reliqua. Dum itaq; Catholica Ecclesia liberata de Aegypto, quærit sese abdere in foramina Petræ, i. in Christi uulnera: incidit ut Patres in Mare, & Iustra Ferarū: & ut Colūba in Colubrū, sic & ipsa in Principes & Tyrannos, qui acerbissima morte afficiebant eã. Ita ut in ea impleretur illud Propheticum. Facti sumus sicut Oues occisionis. Deinde liberata à Principum & Tyrannorum persequutione, credens se in foraminibus

foraminibus Petræ. i. Christi uulneribus quieturã, incidit in Hæreticos, Arriū, Nestoriū, Sabelliū, Marchionem, Manichæū, & alios quã plurimos, qui tot pugnis, totq; psequutiōibus Ecclesiã Dei exagitauerūt: ut difficile sit diiudicare, à qbus crudeliores pugnas, & duriora certamina, ac maiores clades acceperit Ecclesia ab infidelibus Principibus & Tyrannis, an ab Hæreticis & Schismaticis, à quibus sicut & ab ipsis Principibus, & Tyrannis eripuit eã Dominus, & q semper eripiet non ambigimus, & si ipsam his tēporibus, hinc à rege Turcarum, atq; hinc ab Hæreticis Lutheranis, tot conspicimus obsessam, atq; circūuentam discriminibus, ut quæ hætenus ab ipsis persequētibus Imperatoribus, & ab ipsis impugnantibus Hæreticis, passa est certamina, etsi maxima, nihilominus respectu eorū, quæ nunc imminēt, & supra Caput eius impendent, illa, quæ olim perpeffa est, parui momenti, atq; pōderis, & iocus penē, & ludus fuisse uideantur. Ad hæc mala & illud ei accedit, quod Principes Christianorum, à quibus tot imminentibus periculis, obuiam iri oporteret: adeo sese cōtinuis cladibus conficiunt: ut nō modo inimicos, qui Columbam in foraminibus Petri cōmorantē, armorū potentia, & falsissimis opīnionibus prorsus delere studēt, atq; festināt, nō repulsuri uideantur, quinimo dum suis intenti affectionibus, oculos à Columba, hinc ab Accipitre, & hinc à Colubro circumuenta auertūt, ipsis hostibus, atq; Hæreticis iter expeditissimū parēt. Quãobrem uidens Christus suam dilectam Romanã Ecclesiã,

oīum Ecclesiarū Mūdi, ppter cathedrā Petri Principē, in tot discriminibus positā, clamat ad eā dicens. Ostēde mihi faciē tuā, sonet Vox tua in auribus meis, hoc est, Respice ad me clama ad me, de istis tuis necessitatibus, pete tibi auxiliū à me, à q̄ sicut ab oībus alijs malis, sic & nūc liberaberis in dilectiōe Petri. Pro q̄ orauī Patrē ne deficeret fides eius, q̄ sola p̄seuerabit usq; in finē. Et postea addēs ei animū ad recurrēdū ad se, adiūgit dicēs, Vox em̄ tua, qua clamas ad me de necessitatibus tuis, dulcis. Et facies tua, q̄ respicis ad me clamādo decora. Capite nobis Vulpes, Vulpes
 paruulas, demoliētes Vineas. שׁוֹשַׁנִּים וְרִמְמוֹת סַבְרָה
 Et Vineā nostrā, uuā acerbā. וְרִמְמוֹת סַבְרָה
 Dilectus meus mihi, & ego illi וְרִמְמוֹת סַבְרָה
 qui pascit in Violis. בְּשׁוֹשַׁנִּים

CAPITE nobis Vulpes paruulas, quæ demoliuntur Vineas : Sic in utraq; trāslatione. In Hebræo autem sic. Capite nobis Vulpes, Vulpes, paruulas, quæ demoliuntur Vineas. Capite nobis Vulpes, &c, Hæc uerba sunt Christi, qui populū suū Israeliticū, posteaq; Pharaonem, & Aegyptios submersit in Mari : hortatur ad prædā ipsorū Aegyptiorū. Quos per elegantem Metaphorā uocat Vulpes, tum quia post congressum eorum cū Israel fugerūt ut Vulpes, dicēte scriptura in persona eorū. Fugiamus Israel, tum quia ut Vulpes demoliebātur Vineas Domini Dei Sabaoth. Et aduertēdum in Hebræo haberi sic, Vulpes Vulpes paruulas, hoc est, magnas Vulpes, & paruulas Vulpes, Et p̄ ma-
 gnas

gnas Vulpes eos Aegyptios intelligit, qui per fraudem & per uim iniuriā, & mortē captiuīs Hebræis inferebant. Per paruulas uerò eos, qui cū uī, ac potētia nō possent, ingenio, ac dolis cōtra eos nitebant. Habuerūt nāq; Patres Hebræi in Aegypto duo genera inimicorum. Vnū, qd' uī cōtra eos, & fraudibus præualebat, alterū uerò, qd' cū uī, & armis nō possent : ingenio tñ & astutia, ut Vulpes, eos lædebant. Quos quidē inimicos dereliquerūt patres & nobis filijs in hæreditatē. Sensit enim Catholica Ecclesia semp, sed his potissimū temporibus sentit hæc duo genera inimicorū: qui ut Vulpes semper demoliti sunt, & nūc q̄ maximè demoliunt Vineā Dñi Dei Sabaoth. Et magnæ quidē Vulpes, q̄ nūc demoliuntur Ecclesiā sunt Reges Turcarū, qui etiā superiore anno demoliti sunt duas maximas, pulcherrimasq; Vineas, & Christianorū tutissimā ppugnacula, Belgradū, scilicet, & Rhodū, & quotidiē cessant demoliri Vineas, nō tñ uī, & armis : quātū dolis, & fraudibus more Vulpecularū. Paruulæ autē uulpes, quas semp olim expta est Ecclesia, & nūc maximè experit, sunt hostes paruuli, qui nō uī atq; potētia, sed ingenio & dolis, ut paruæ Vulpeculæ agūt. Quales sunt nūc Vulpeculæ, quæ nuper ex foueis profiluerunt in Germania Lutherani hæretici, qui non hoc aut illud, ut plarīq; omnes hæretici impugnāt : sed totam Romanam Ecclesiam, eiusq; à sanctis patribus tradita dogmata labefactare student. Et, quod horrendum dictu est, Petro & successoribus eius primatum in Catholica Ecclesia,
 i ij prorsus

prorsus eripere nitunt̄. Quāobrem, quid obsecro faciē-
dum est, & magnis, & paruulis Vulpibus his demoliē-
tibus Vineas Dñi Dei Sabaoth, nisi qđ dicit hic Do-
minus; capite nobis Vulpes, Vulpes. Propterea O Ca-
put Ecclesiæ Catholicæ Clemens septime. Pont. Max.
Sanctiss. O Romanorū Imperator Cæsar Carolo Re-
ligiosiss. O Francorū Rex Franciscæ Christianiss. Cæ-
teriq; Reges, & Principes, audite, audite obsecro, uo-
bis uobis dicit hæc Christus Dñs, capite nobis Vulpes,
uulpes, quæ demoliunt Vineas Domini Dei Sabaoth,
Capite inquā magnas Vulpes Turcas, & capite par-
uulas, Lutheranos Hæreticos. Et qđ cūctamini O Prin-
cipes diuinis parere præceptis? An uos q Leones estis,
& synceram, purāq; Petri, principis Apostolorum (su-
pra quem fundata est Ecclesia) fidem gestatis in pecto-
re, Timetis tales inimicos inuadere, quos, uobis animū
addens, hic Christus Vulpes appellat? Vere em̄ Vul-
pes sunt aduersarij, inimiciq; Ecclesiæ, qui uobis uiri-
bus impares, non potentia, & armorum uirtute oppu-
gnant eam, sed meris uulpecularum fraudibus. Quare
uos, uos Principes per aspersionem sanguinis Iesu Chri-
sti appello, uos in nomine eius obsecro, reconciliamini,
Pacem habete inter uos, & surgite, capite Vulpes istas.
Alioqui si neglexeritis, si Christo Domino ob uestras
importunissimas diffentiones parere nō curaueritis: sci-
tote qđ pro omnibus his adducet uos Deus in seuerissi-
mum iudiciū. Sed de his hæctenus, redeamus nunc, unde
digressi sumus. Nā Vineæ nostræ floruit. Ita in utraq;
trāslatione.

translatione. In Hebræo autē sic, & Vineæ nostræ Se-
madar, hoc est, uuā acerbā. s. incipiūt producere. Et Vi-
neæ nostræ Semadar, hoc est, & Vineæ nostræ inci-
piunt florescere, & reddere magnos fructus. Dilectus
meus mihi, & ego illi qui pascitur inter Lilia: Ita in
utraq; translatione. In Hebræo autē, qui pascit in Vio-
lis. Dilectus meus mihi, quia scilicet sacrificiū laudis, qđ
uult ab hominibus, nō recipit nisi à me: Et ego illi, quia
in omnibus necessitatibus meis, nō nisi ad ipsum cōfu-
gio, & nō ad Deos alienos. Qui pascit in Violis, hoc est,
qui nō pascit nisi in Violis. Et hoc propter odorem sua-
uissimū uiolarū. i. sanctissimarū Animarū. Quarū odor
est, ut Violarum, quo Christus mirū in modū capitur.
Vsq; quo spiret dies, & fugiāt *עַר שִׁפְפָה הַלֵּים וְנָסָה*
umbræ, Auertendo a similauit *הַצִּלְלִים סָב הַמָּוֶה לָהּ*
te dilecte mi Caprea, uel Hīnu *דָּרָר לַצִּבְרִי אִו לַעֲפָר*
lo Ceruorū supra mōtes Bather. *הַצִּלְלִים עַל הַרִי בָתֵר*;
DONEC aspiret dies, & inclinentur umbræ: Ita in
Latino; in Græco autem sic. *ἕως ἃν διαπνεύσῃ ἡμέρα καὶ*
κινήσῃσιν αἱ σκῆλαι, hoc est, usquequò aspirauerit dies, &
moueantur umbræ. In Hebræo autem sic, usq; quò spi-
ret dies & fugiant umbræ. Cū dixisset supra Sponsa,
dilectus meus mihi, & ego illi. Nūc quasi per correctio-
nem, & definitionē eorū uerborū subiungit: Vsq; quò
spiret dies, & fugiant umbræ, hoc est, eris mihi dilectus.
Vsq; quò dies .i. Sol, (Capit enim scriptura sape diē
pro Sole) incalescat, & fortiter spiret sup me, & suo for-
tiori spiramine, & calore efficiat me nigram, hoc est, ui-
i iij duam,

duam, & sine te Sponſo: Per fortiter enim ſpirantem, & incaleſcentem Solem, intelligit æſtum concupiſcentiæ. Et per nigredinem inductam à Sole, ipſius peccati maculam, atq; ſordem, Sponſiꝝ priuationem. Conſueuerunt enim Sponſæ, cum ſuis chariſſimis priuantur Sponſis, nigris uestibus indui. Et per hæc apertè deſignat peccatum idololatriæ, quod peccauit in deſerto adorans Vitulum. Et fugiāt umbræ. Ex eo enim quod dixit Diem, id eſt, Solem fortius ſpiraffe, intelligitur aſcendiſſe iam in altum. Et ſic ſua præſentia, fugaffe umbras: quæ prius erant ſuper terram. Et metaphoriçè intelligendum de umbris altarū Chriſti, quibus ante peccatum protegebatur Sponſa. Vſq; quò ſpiret dies, & fugiāt umbræ, ergo eris mihi dilectus ſubaudiendū: exinde uerò nō dilectus, ſed potius à me dereliçtus. Reuertere, ſimilis eſto dilectæ mi Capræ, Hinnuloꝝ Ceruorum, ſuper Montes Bathel. Ita in utraq; trãſlatione: In Hebræo autem ſic: Auertēdo aſſimilauit te dilectæ mi Capræ, uel Hinnulo Ceruorum, ſupra Montes incisionis. Senſus eſt: Tunc cum ſpirauerit Dies, & fuſſerint umbræ, tu grauiter ferens meam præuaricationem, & ingratiitudinem, auertendo oculos tuos à me, aſſimilauit te aliquis (ſubaudi) Capræ uel Hinnulo Ceruorum in currendo, & fugiendo à me. Et fugiens à me conſeſiſti ad Montes Bather, id eſt, incisionis, & ſeparationis, hoc eſt, ad Montes æternos, dicens mihi illud, non aſcendam in medio tui: quia Populus duræ ceruicis tu. Exodi. 33. capite.

Capitulum

CAPITVLVM TERTIVM.

Supra lectum meū in noctibus quæſui quē diligit aīa mea: q̄ſi ui ipm & nō inueni ipſum. Surgā nūc, & circuibō in ciuitate, in uicis, & in plateis. Quæram quem diligit aīa mea, quæſui ipſum, & nō inueni ipſum: Inuenerūt me custodes circūeuntes ī ciuitate, quē diligit anima mea uidiftis? ſicut paululū, cū p̄trãſiſſem ab eis, uſq; quò inueni, quē diligit aīa mea. Prehendam ipſum, & nō lēteſcā ſuper ipſum, uſq; introducā eā ad domum matris meæ, & ad cubiculum genitricis meæ.

IN LECTVLO meo per noctem quæſui quem diligit anima mea. Quæſui illum, & non inueni: Sic in utraq; translatione. In Hebræo autem ſic: Supra lectum meum in noctibus quæſui quem diligit anima mea. Quæſui ipſum, & non inueni ipſum. Poſtea q̄ indignatus Spōſus ob adorationē Vituli, ſeceſſit à populo ſuo, dimiſitq; illū per triginta & octo annos in deſerto, dicens, Nō ego in medio ueſtrum. Inquit Sponſa. In lecto meo per noctē quæſui quē diligit aīa mea, hoc eſt, in maximis meis tribulatiōibus triginta & octo annorū in deſerto. Per lectū enim in quo maximè conſyderant

res

res, intelligit tribulationes quas passa est in deserto, Quæsiui ipsum, & non inueni, Surgam, & circuibō ciuitatem per uicos, & plateas. Quæram quæ diligit anima mea. Quæsiui illū, & non inueni: & similiter in Hebræo. Et sensus est. Cum supra lectū meum cogitasset meas tribulationes, cogitauī, & dixi, subaudiendū: Surgam de lectulo meo, & circuibō ciuitatē in uicis, & in plateis. Quæram quæ diligit anima mea. Et postea subdit. Quæsiui ipsum, & non inueni ipsum. Inuenerūt me uigiles, qui custodiunt ciuitatē: Sic in Latino, In Græco autē, & in Hebræo sic, Inuenerunt me custodes, qui circūeunt ciuitatē, hoc est, Mose & Aaron, q̄ erāt custodes populi. In ciuitate, hoc est, in castris deserti, q̄ cū inuenissent me, sic eos interrogauī. Quem diligit anima mea uidistis? Et si uidistis quid dixit uobis? Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea, hoc est, paulò post quā mortui sunt Mose, & Aaron, quod fuit biennium post, in fine quadraginta annorum in deserto: Inueni quem diligit anima mea, quia mortuo Mose, & Aaron, Completisq̄ quadraginta annis in deserto, inueni quem diligit anima mea, quia reuersus est ad me tempore Iosue, quando cum eius adiutorio debellauī unum & triginta Reges: Tenui eum: nec dimittam. Ita in utraq̄ translatione. In Hebræo autem sic: Prehendi eum, nec lentescam super eum, usq̄ introducam illum in domum matris meæ, hoc est, in tabernaculum in Silo, & hoc pro omnibus, quæ retribuit mihi.

Adiuero

Adiuero uos Filia Hierusalem in Capreis, uel in Ceruabus cāpi, si suscitetis, & excitetis ipsam dilectam, usq̄ quo uoluerit.

ADIUERO uos Filia Hierusalem p̄ Capreas Ceruasq̄ camporū, & reliqua. Sic in utraq̄ translatione. In Hebræo autē sic: Adiuero uos Filia Hierusalem in capreis, uel in Ceruabus cāpi, si suscitetis, & excitetis ipsam dilectā. Mirè, ac terribiliter repetit hic suā adiuuationē Sponsus, quā rursus facit filiabus Hierusalem, hoc est, oībus hominibus, oppidis, & ciuitatibus filiorū Israel, quæ erant sub magno Sacerdote ipsius Hierusalem Metropolis omnīū ciuitatū Israel: quā quidē adiuuationē sicut in figura in uetere Hierusalem, sic nūc & in facto facit oībus Ecclesiis Mundi, quæ sunt sub maximo Sacerdote, & Pōtifice nouæ Hierusalē urbis Romæ Metropolis omnīū Ecclesiarū Mūdi: Adiuero uos Filia Hierusalem, in Capreis uel in Ceruabus cāpi, hoc est, imprecor uobis sæuissimā mortē Caprearū, & Ceruarū campī: quæ cū pateāt omnibus in uenationē, & in prædam circūuētæ à Venatoribus, morte acerbissima afficiuntur, si suscitetis & excitetis, hoc est, Si calūniaræ fueritis dilectā meā Sponsam nouā Hierusalē Romanā Ecclesiam, quousq̄ uoluerit mihi obsequi, scilicet, Quæ terribilis adiuuatio, & imprecatio uenit, (ut diximus) tēpore ueteris Hierusalem supra decē tribus. Quæ cū per idololatriam Vitulorum, tēpore Regis Roboam

k defecissent

defecissent ab obedientia, & unione Metropolis Ecclesie Hierusalem, datae sunt à Domino in manus Regis Assyriorum tanq̄ Capreae, & Ceruae campi in praedam, mortem, & captiuitatem sempiternam. Et similiter eadē terribilis adiuratio & tempore nouae Hierusalē incidit supra Gracos: qui dum per nouam adinuentam sceleratissimam eorū haeresim, collum ab obedientia nouae Hierusalem Romanae Ecclesiae excutere quaerūt: tanq̄ Capreae, Ceruaeque campi, dati sunt & ipsi in manus Regis Turcarum, in praedam, mortem, & captiuitatem à septuaginta annis citra, & usque in praesentem diem.

Quae est ista quae ascendit de deserto, sicut palmę fumi, suffumigata Myrrha, & Thure, ex omni puluere aromatarij.

מי זאת עלה מן המדבר
בתימנות עשן מקטרת
מר ולבונה מכל אבקת
דובל

QVAE EST ista quae ascendit per desertum sicut uirgula fumi ex aromatibus Myrrhae, & Thuris, & uniuersi pulueris Pigmentarij: Ita in utraq̄ translatione fere: In Hebraeo autē sic. Quae est ista quae ascendit de deserto sicut Palmæ fumi, suffumigata Myrrha & Thure, ex omni puluere Aromatarij: Quae est ista quae ascendit de Deserto: & caetera. Haec uerba ab ipsa Sponsa in persona Gentium de se dicta sunt. Gentes enim finitimae, & accolae deserti, per quod ambulauit gens Israelitica, per quadraginta annos uidentes, quod eandē Israeliticam gentem, diuinitus praecederet nubes per diem, & ignis

& ignis per noctem, & quod fumus ignis, qui oriebatur à duobus lateribus Arcae foederis ascenderet in altum, stupefcentes ob tantam gloriam per admirationem dicebant. Quae est ista quae ascendit de Deserto sicut uirgula fumi: In Hebraeo, sicut Themeroth, id est, palmæ fumi, hoc est, excelsa, & illustris sicut fumus eleuatus in altum, in similitudinem, & formam palmarum: quae sunt arbores rectae, & in altum eleuatae. Suffumigata Myrrha & Thure. Dixerunt hic ueteres Hebraeorum Doctores per Myrrham intelligi patrem nostrum Abraam, cuius odore perfusa gens Israelitica, redolebat Myrrham. Quemadmodum enim Myrrha Princeps, & Caput est omnium aromatum, Sic Abraam pater noster Princeps, & caput fuit omnium iustorum, & amicorum Dei. Et sicut Myrrha efficit amaras Manus omnium, qui colligunt, & tractant eam: Sic & pater noster Abraam amaricabat seipsum in uita sua, mortificans membra sua super Terram. Item sicut Myrrha non dat odorem nisi per ignem, sic pater noster Abraam non dedit odorem suorum bonorum operum, nisi per ignem, posteaque proiectus in fornacem ignis ardentis in Vr Chaldaeorum illaesus euasit. Suffumigata Myrrha, & Thure. Thus inquitur idem Doctores, quo suffumigata fuit gens Israelitica, fuit pater noster Isaac. Qui oblatuſ est cum pugillo Thuris supra dorsum altaris. Qui & figura fuit ueri illius sempiterni moradi sacrificij Christi Messiae, Cuius loco non Aries occisus, aut pugillus thuris crematus fuit, sicut per pre-

nostro Isaac, sed ipsemet uoluntarie immolatus pro peccatis totius Mūdi, odorem dedit supra omne Thus, & oīa aromata. Suffumigata Myrrha, & Thure ex omni puluere Aromatarij. Ex omni puluere, scilicet, aromatū Aromatarij, q̄ tenere consueuit Aromatarius. Ex omni puluere Aromatarij: hic inquit fuit pater noster Iacob: Vnde Rab. Tenhuma dixit, Sicut in officina Aromatarij cōperiūtur omnia genera aromatū, sic & oēs dignitates, & maximæ inter mortales, & primæ res in domo Iacob. Ex domo Iacob enim processit Sacerdotium, & omnis ordo Leuitarū. Ex domo Iacob sanctitas, & cognitio rerum diuinarū, ex domo Iacob regnū, & imperium. Rabbi autem Azaria inquit. Omnia bona, quæ fecit Israel, fecit merito illius pulueris pedū patris nostri Iacob. De quo Geneseos cap. 32. sic scriptum est: Et ecce uir luctabatur cū eo usq; mane. Sic in Latino, In Hebræo aut ad literā sic. Et ecce puluerizabatur Vir secū, usq; ascēderet Aurora. Vnde Latinus interpret sensum, & non proprium uerbum uertit, uertēdo, Luctabatur pro puluerizabatur. Qui enim luctatur puluerē excitat pedibus. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, & c. Hæc uerba dicta sunt (ut proposuimus) à gentibus accolis deserti, pro excellentia, & maxima gloria gentis Israeliticæ in deserto. Quæ uerba uersa uice dixit postea de ipsis gētibus, & ipsa gens Israelitica. Videntes enim Iudæi cōverti (ut inquit Glossa) & recipi Gentes in fidem Christi, nō ex inuidia, sed quasi admirantes, & de societate fratrum simul gaudentes, inquirunt,

runt, si salus sit promissa Gentibus, quod multum fuerat dubium.

Ecce lectus Selomonis sexaginta fortes in circuitu eius de fortibus Israel. Oēs ipsi apprehensi gladio, docti bello. Vir ensis sup femur suū, ex timore in noctibus.

הנה מטתו של שלמה
ששים אברות סביב לה
מגברו ישראל: כלם אחוזי
חרב מלמרו מלחמה איש
חרבו על-זרבו מפחד
בלילות

ECC E Lectus Selomonis sexaginta fortes, & reliqua. Postea q̄ egit scriptura de excellentia, & gloria gentis Israeliticæ, quæ egressa de Aegypto per quadraginta annos morata est in deserto, anteq̄ perueniret ad terrā promissam Patribus, ad quā tendebat, dixitq; finitimas gentes accolas Deserti, per stuporem gloriae eiusdem gentis dixisse, quæ est ista ascendens de deserto, & c. Nunc pergat ad maiorem laudem, & gloriam eiusdem populi Dei scribere, quoniam pacto & tabernaculum ipsius Selomonis, id est, Regis æterni, (ut proposuimus in principio libri) circumdatū multis millibus armatorum, incedebat intra eandem Israeliticā gentem, dicēs. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiūt ex fortissimis Israel. Ita in utraq; translatione. In Hebræo autem sic: Ecce lectus Selomonis, sexaginta fortes in circuitu eius de fortibus Israel: Ecce lectus Selomonis, hoc est, ecce & intra eandem gentem Israeliticā lectus, id est, tabernaculum Selomonis: in quo tanq̄ in lecto quiescebat Rex Selomo, rex æternus. Sexaginta fortes in circuitu eius, numerus determinatus pro inde-

terminato, hoc est, sexagies decem millia fortium, quæ sunt sexcenta millia uirorum fortium, quæ egressa sunt de Aegypto in circuitu eius, iuxta tabernaculum, in quo erat Archa foederis, in qua habitabat Deus, ad designandum nobis habitaturum fuisse Deum in Arca uirginali, unde humanam carnem pro nostrâ salute assumpturus erat. De omnibus fortibus Israel: Et erant, inquit, sexaginta fortes, hoc est, sexagies decem millia uirorum fortium, qui circuibant lectum, id est, tabernaculum Selomonis de omnibus fortibus Israel. Hoc dicit ad excludendum reliquam turbam, ut puerorum, & senum, qui inepti erant ad bellum: Omnes tenentes Gladios, & ad bella doctissimi: Vniuscuiusque Ensis super femur suum propter timores nocturnos. Ita in Græco, & in Latino, In Hebræo autem sic: Omnes ipsi appræhensi Ense, docti bello, uir Ensis suus super femur suum ex timore in noctibus. Omnes ipsi appræhensi Gladio. Modus loquendi Hebraicus, pro eo quod uolebat dicere, gladij appræhensi in omnibus ipsis. Latinus autem interpres more suo non characterem dicendi Hebraicum, sed sensum tantum uertit sic: Omnes tenentes Gladium, Docti bello, id est, uiri exercitati in bello, uir Ensis suus super femur suum ex timore, id est, inimicorum, in noctibus, quando maiore custodia opus est. Hac ad literam, secundum mysticum autem sensum exponendum in hunc modum. Ecce lectus Selomonis, id est, tabernaculum, quod hodie Ecclesiam appellamus, Selomonis, hoc est, Christi Messia, Sexaginta fortes, numerus determinatus pro indeterminato, hoc est, multa millia sanctorum,

ctorum. De fortibus Israel, hoc est, exceptis alijs minus sanctis: Omnes ipsi tenentes gladium, hoc est, armati spiritalibus armis, oratione, id est, & meditatione sanctarum Scripturarum. Docti bello ad bellandum aduersus Principes, & Rectores tenebrarum harum, uel docti bello, hoc est, qui sapientissime tentationes, & sæuissima inimicorum bella experti sunt. Vir ensis suus super femur suum, hoc est, Quisque paratus, & accinctus armis ad præliandum, propter timores nocturnos, siue, ut in Hebræo, ex timore in noctibus, hoc est, propter timores Principum noctium, id est, tenebrarum harum, qui insidiatur omni accedenti ad seruitutem Dei: Iuxta illud, Fili accedens ad seruitutem dei, sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem.

Thalamum fecit sibi rex Salomō de arboribus Libani. Columnas eius fecit argenti. Stratum eius auri, ascensum eius purpureum, medium eius costatum charitate de filiabus hierusalē.

אפריון עשה לו תמלה
שלמה מעצי חלבון
עמודיו עשה כסף רפירתו
זהב מרפבו ארצמו תוכו
רצות אהבה מן בנות ירה
ירושלם :

FERCVLV M fecit sibi Rex Salomō de lignis Libani. Ita in Latino, & in Græco. In quo habet *φορεϊον*, à ferendo dictum, quod Latinus uertit ferculum. In Hebræo autem habetur appirion, quod Latine significat thalamum. Et totum in Hebræo sic. Thalamum fecit sibi Rex Salomo de arboribus Libani. Est autem Thalamus conjugis utriusque cubiculum. Quod fuit tabernaculum illud, quod fecit Mose in Deserto Selomoni Regi æterno.

æterno. In quo erat Arca fœderis: in qua habitabat (ut diximus) gloria Domini, & ex ea loquebatur cum Moſe. Vnde Rabbi Iuda ad declarationem prædictorum, recitat parabolam quãdam cuiusdam Regis, dicẽs, fuiſſe quẽdam Regem, qui cum paruulam haberet Filiam, permittebat eam, anteq̃ adoleſceret, ſtare in plateis, & publicis locis, loquebaturq; ad eam palam ubicunq; & in omni loco. Poſtea uerò q̃ adoleuit filia, uenitq; ad annos integros, Dixit Rex, Non eſt honor Filiaẽ meã in hac ætate ut loquar, & conueniam cum ea in publico loco. Propterea, inquit Rex, facite Filiaẽ meã papilionem ſiue tentorium, ut loquar, & conueniam cum ea in medio papilionis. Hæc eſt Parabola, quã poſtea idẽ Rabbi edifferens, dicebat, Regem iſtum, qui habebat filiam, fuiſſe Regem æternum, qui habebat gentem Iſraelicã Filiam, apud quã in principio cū adhuc paruula eſſet, apparebat palam, teſte Scriptura in Cantico Moſæ, qñ pueri Iſrael in Mari uidẽtes Regem Selomonem, oſtendebãt eum digitis eorum, dicẽtes. Iſte Deus meus: glorificabo eum, & in Monte Sinai uiderunt ipſum facie ad faciẽ, Vnde Scriptura Exodi. 19. ait, In die em̃ tertio descendet Dominus coram omni plebe ſuper Mõtem Sinai. Cæterũ poſtea q̃ recepit Iſrael Legem Dei, dicẽs, omnia quæ loquutus eſt Dominus, audiemus, & faciemus: Exinde, quia parua Puella facta eſt adulta, & p̃fecta. Dixit Rex: Non eſt honor Filiaẽ meã, ut loquar, & conueniam cum ea palam: Propterea faciant mihi tabernaculum, ut cum neceſſe fuerit loqui cum populo meo

meo, loquar in medio tabernaculi. Et de hoc tabernaculo intelligit ſcriptura nunc dicens. Thalamum fecit ſibi Rex Selomo, &c. Pro quo uterq; Interpres fatiſ impropiẽ uertit, Ferulũ fecit ſibi Rex Selo. Et uoluit Deus loqui cū Iſrael in tabernaculo intus ab arca, ad designãdum, q̃ ingreſſurus erat in uirginalẽ arcã: & ex ea humanam carnẽ aſſumpturus. Ex qua poſtea tanq̃ ex arca tabernaculi loquutus erat cū populo ſuo. Colũnas eius fecit argenteas: Reclinatoriũ aureũ: Aſcẽſum purpureum: media charitate conſtrauit, p̃pter filias Hieruſalem. Sic in Græco, & in Latino ferme. In Hebræo autem ſic: Colũnas eius fecit argẽti, Stratũ eius auri, Aſcẽſum eius purpuræ: intrinſecam eius partẽ cõſtratã charitate de filiabus Hieruſalem. Colũnas eius fecit argenti, iuxta illud Exodi cap. 27. ubi ſic habetur. Colũnæ uiginti, & baſes Aeneæ eiufdem numeri, & capita earũ cum cælaturis ſuis argẽtea: Reclinatoriũ aureũ: in Hebræo, ſtratum eius auri: Et intelligit per hoc operculũ Arcaẽ fœderis, quod Hebraice dicitur capporeth, Latine propiciatoriũ: qđ erat de auro mundiſſimo. Et ſup ipſum duo Cherubin, unus hinc, & alter hinc, qui aliſ ſuis amplectebantur ipſum. Et ex hoc loco, ex medio ipſorum Cherubin loquebatur Dñs ad Moſe, Sicut legitur Exo. ca. 25. Hoc eſt ergo qđ dicit hic, Stratũ eius ex auro, Aſcẽſum eius purpuræ, Aſcẽſum eius. ſ. tabernaculi purpuræ. Iuxta illud Exodi cap. 20. Tabernaculum uerò ita facies, decẽ Cortinas de byſſo retorta, & hyacintho, ac purpura, coccoq; bis tincto. Media chari-

tate constravit propter filias Hierusalem, Ita in Latino, In Græco autē sic : ἐν τῷ αὐτοῦ λίθῳ καταπέφυκε ἀπὸ θυγατέρων ἱερουσαλήμ, hoc est, Intra ipsum lapidibus stratā charitatē à filiabus Hierusalem ; In Hebræo autē sic, tocho razuph ahaba, hoc est, intrinsecā partē eius. s. Thalami cōstratā Charitate à filiabus Hierusalem. Vel sic, intrinsecam eius partē accensam charitate à filiabus Hierusalem. Verbum enim razuph, utroq; modo potest exponi teste Rabbi Dauid in libro de radicibus uerborum. Et intrinsecā partē eius Thalami. s. constratā uel accensam charitate de filiabus Hierusalē, hoc est, id qd' erat interius pauimentū, erat constratū nō lapidibus preciosis, aut margaritis, sed (qd' magis placebat) erat cōstratum siue accēsum Charitate, & amore ex filiabus Hierusalem. Ex quibus apertissimè liquet Regem Selomonem, Deū æternū uoluisse habere Thalamū, seu papilionē intra p̄ses n̄ros Hebræos, cōstratū, & pauimentatū charitate & dilectione ex filiabus Hierusalem, ad significandum (ut inquit Rabbi Selomo) qd' filiae Hierusalē homines & ciuitates decem tribuū deberēt diligere, & seruare unitatē cū matre sua Hierusalē. Et hoc erat cubiculū, & Thalamus, in quo quiescebat Rex Selomo: unitas uidelicet, pax, charitas, amor, & amicitia, Quae erat inter matrē, & filias, inter Hierusalē Metropolim, & matrē, & cæteras ciuitates populi Israelitici, obediētes ipsi Hierusalē, ut matri filiae. Vnde quoscq; filiae Hierusalē seruauerūt hāc charitatē, & dilectionē erga matrem, gratissimæ dilectissimæq; fuerūt Selomoni Regi sempiterno

sempiterno: Postea uerò q̄ hāc dilectionē cōuerterūt in odiū, deficientesq; à m̄re p̄ idololatriā, dissipauerūt pauimentū cubiculi: iratus Rex Selomo Deus sempiternus, cōseruata m̄re Hierusalē, tradidit filias in manus Regis Assyriorū tanq̄ Capreas, Ceruasq; cāpi in prædā, occisionē, & captiuitatē sempiternā. Et sifr in noua Hierusalē: quoscq; Græci obediētes fuerūt catholice Romanæ Ecclesiæ, & orthodoxi, nihil malī accidit eis, sed postq̄ p̄ eorū heresim à sua m̄re noua Hierusalē Romana Ecclesia defecerūt, mox dati sunt (ut diximus) & ipsi ī manus Turcarū, tanq̄ Capreæ, & Ceruæ cāpi ī occisionē, prædam, & captiuitatē usq; in præsentē diē: tātōpere semper displicuit Regi Selomoni Christo proteruitas, inobedientia, dissidiū, atq; discordia in Ecclesia sua, & separatio mēbrorū à capite, utraq; .s. Hierusalē: Et nūc, prōnephias, & pleriq; Germanorum ignorātes Scripturas, non timent se separare à matre sua Hierusalē, & relinquere Petrū Principem Apostolorū, & totius catholice Ecclesiæ, & successores eius Romanos Pōtiffes, & adhærere recentissimis Lutheranis Hæreticis, Sed hāc hæctenus. Pergamus nunc ad reliqua.

Egredimini, & uidete filie Sion צֵאתְּנָה הַיְּהוּדִיּוֹת בְּנֹחַ צִי
 in Rege Selomone, ī Corona q̄ צִי בְּכִלְתָּה שְׁלֹמֹה
 coronauit ipsum mater sua, in בַּעֲטֹרָה שֶׁעָטְרָה לּוֹ אָמֹר
 die despōsationis suæ, & in die בְּיוֹם חֲתֻמֹּתָו הַיְּהוּדִים שֶׁמָּ
 lætitiæ cordis sui. שֶׁמָּחַת לִבָּהּ

EGRE DIMINI, & uidete filie Sion in Rege Selomone in Corona, qua coronauit ipsum mater sua.

Ita in omnibus tribus linguis ferme. Posteaq̄ Scriptura expressit maximū Selomonis Regis æterni in Puellam Sponsam, & sororem suā amorē, & multa bona quæ ei præstitit, nūc pergīt in persona Spōsæ exprimere quomodo Rex Selomo Christus humanā carnē ex uirginali utero erat assumpturus. Vnde Spōsa Christū Mesiā filium Dei unigenitum tūc futurū hominem quasi præ oculis habens, inuitat filias suas ad uidendū ipsum, quia speciosus forma præ filiis hominū, dicens. Egredimini, & uidete Filix Sion in Rege Selomone in corona, qua coronauit ipsum mater sua, in die desponsationis suæ, in die læticiæ cordis sui. Sensus hic est: Egredimini filix Sion, scilicet de ciuitatibus uestris, & uenite, & uidete Regem Selomonē Christū in Corona, qua coronauit ipsum mater sua, hoc est, in qua pulcherrima, innocentissimāq; humanitate honestauit & ornauit eū mater sua. Quæ ex quo Virgo est, nō deturpauit eū (sicut aliæ matres) labe origīalis peccati: unde quā elegantissimè purissimā Christi carnē, q̄ donatus est à sola matre sua semp Virgine beatissima Maria, appellat Scriptura hic Coronā: qm̄ ex ea candidissima tanq̄ preciosissima, fulgentissimāq; Corona est coronatus, & homo factus. Et postea designans huius altissimi foelicissimiq; mysterij tempus, subiungit, dicens. In die desponsationis suæ, scilicet matris eiusdem Selomonis Christi Mesiæ cum summo Deo patre per Angelicam annunciationē factæ: In die læticiæ cordis sui, hoc est, in die eiusdē suæ desponsationis, in quo læticia magna fuit cordi suo. Hic est

est uerus, & catholicus sensus prædictorum uerborum. Nunc operæ precium est tāta in re (ut catholica ueritas magis elucescat) subnectere & expositionē doctorū Hebræorū, qui in eorū cōmentarijs, per Coronā, qua coronatus est Selomo Rex æternus Christus Iesus, dicūt intelligi Tabernaculum, quod accepta lege in monte Sinai fecerunt Patres Hebræi in Deserto eidem Selomoni Regi æterno, in Coronā, & in signū Regni, quod ipsi ei tradiderūt, acceptantes legem eius & accipientes eū in Regē suū, quæ expositio ualde arridet eis. Cæterum illud nimirum admirabile torquet eosdē doctores Hebræos: Quare Scriptura expressimè signatissimēq; hic dat matrē Selomoni Regi æterno, dicens: In Corona, qua coronauit ipsum mater sua. Quæ res efficit ipsos Doctores Hebræorū stupidos, & penè insanos. Vnde etsi mos eorū est, semper aliās exponere sacrā Scripturam iuxta literalem sensum, coguntur tamen hic, relicto uero literalī sensu, cōuerti ad fabulam quandā, per quam se ipsos decipientes, tam apertū, clarūq; de diuini uerbi incarnationē mysteriū, quā infantissimè exponūt: quā quidē fabulā, siue (ut ipsi dicunt) parabolam recitat Rabbi Selomo in suis cōmentarijs dicēs: Rabbi Simeonem interrogasse Rabbi Eleazarū de hac re, & dixisse Quomodo possibile, te nō audisse à P̄re tuo, quomodo intelligendū illud in Corona, qua coronauit ipsum mater sua? Ad qd' respōdens Rabbi Eleazarus, Annuēs se audisse. Incepit pro intelligentiā horum uerborū recitare parabolā cuiusdam Regis, cui erat unica filia: quā

Rex diligebat maximè: Et si filia non pariter redama-
ret patrem: qđ cū Regem ipsum nō lateret, coepit ad
conciliandum sibi animū filiaē, ipse Rex in omni suo ser-
mone uocare eam filiam, dicēs illud: Audi filia, & uide
& cū neq; sic Rex aliquid pficeret, alia aggressus uia,
coepit uocare ipsam sororē, dicens illud: Aperi mihi so-
ror mea, & reliqua: Et cū etiā sic obaudiret ipsum fi-
lia, coepit rursus Rex uocare eā matrē. Iuxta illud Isaie
cap. 50. Audite me populus meus, & mater mea, ad me
auribus percipite. Tūc surrexit Rabbi Simeon, & oscu-
latus est ipsum in capite. Hæc est parabola, quæ omni-
bus Hebræis est in ore pro intelligētia dictōrū uerbo-
rum. Quæ inepta est, & falsa, & iniqua. Nam etsi uerū
est, (ut ipse dicit) congregationē Israeliticā in Scriptura
uocari à deo filiā, & sororē, & etiā Spōsam qđ ipse ma-
liciosè prætermisit, nunq̄ tñ uocat matrē, ut dictus Do-
ctor suo mēdacio cōfinxit: In Isaia enim, quē allegat, ni-
hil tale legit, sed in eo uerba quæ idē Doctor citat ha-
bentur sicut in Latina trāslatione, sic, Attendite ad me
populus meus & tribus mea audite, siue auribus perci-
pite. Et sic legunt passim oēs Hebræi, præterq̄ prædi-
ctus Doctor, qui pquā peruersè & ridiculè distorquet
Hebraicam Isaiaē dictionē ulummi. i. & tribus siue na-
tio mea ad aliā cōsimilē dictionē, dicēs, nō legas ulūmi,
id est, & natio mea siue populus meus: sed ulimmi. i. &
mater mea. Et sic pquā argutè & callidè astruit Deum
ipsum uocare p blandimentū cōgregationē Israeliticā,
& matrē: qđ nusq̄ reperitur in sacra Scriptura: quæ
etsi

etsi dat eidē Selomoni Regi æterno matrē, hic ex gente
Israelitica, & similiter Isaiaē cap. 7. cū dicit: Ecce uir-
go cōcipiet & pariet filiū, & uocabitur nomē eius Ema-
nuel. i. nobiscū Deus: nunq̄ tñ introducit ipsum Regē
æternū Selomonē, appellare gentē Israeliticā matrem,
sicut appellat eā filiā, sororē, & Sponsam sæpissimè: qđ
serio ac studiosè (sicut & alia oīa) dicit, & nō per blan-
dimētū, ut ipse falso asserit. Quare nō possint tergiver-
sari Hebræi in Scriptura ista, quæ dicit hic: Egredi-
mini filiaē Sion & uidete in Rege Selomone in Coro-
na quæ coronauit ipsum mater sua, necesse est eos fate-
ri, sicut nos Christiani fatemur & credimus, Regē æter-
num Selomonē induisse sibi humanā carnē, quā accepit
à sola matre semp uirgine Maria: & ea tanq̄ fulgen-
tissima Corona coronatum. Quā quidem pulcherrimā
dilectamq; Coronam non dubitauit postea in acerbissi-
mam passionem & mortē exponere, eamq; in suauissi-
mum pro peccatis totius Mundi sacrificium tradere,
sicut ipsemet dicturus est in sequentibus.

CAPITVLVM QVARTVM.

Ecce tu pulchra es Socia mea, הנה נפח ופנה חנה נפח
ecce tu pulchra. Oculi tui colū עניו ירוים מבשר לצמתה
barū ex crine tuo: capillus tu' שערך בעור תקעים שו
sicut gregis Caprarū, q̄ pexæ שגלשה מחר גלשו: שו
sunt de mōte Gilhad. Dentes שניו בעור תקדובות
tui sicut grex æqliter incisarū, שעלו מן תקדובות שבלם
q̄ ascēderūt de lauacro: Quæ מתאימות ושבלת אין
oēs pariētes gemellos, & orbata nō in eis. בקים:
Quam

QVAM Pulchra es Amica mea, quā pulchra es: oculi
 tuicolumbarum absque eo quod intrinsecus latet. Ita
 in Latino, & in Græco, nisi quod pro absque eo quod intrin-
 secus latet, in Græco extat sic, ἐκ τοῦ τῆς οὐρανίου .i. extra
 filētium, In Hebræo autem sic: Ecce tu pulchra Socia
 mea, ecce tu pulchra, oculi tui columbarū ex crine tuo.
 Ecce tu pulchra, Rursus Sponsus hic prumpit in laudes
 Sociæ suæ, dicēs eā pulchrā & pulchrā, & ad maiorem
 exaggerationē pulchritudinis adiungit, Oculi tui colū-
 barū: quæ uerba Hebræorū doctores interpretant sic,
 Ecce tu pulchra in custodiendis meis mādatis. Ecce tu
 pulchra in operibus Misericordiæ faciēdis. Ecce tu pul-
 chra in mandatis affirmatiuis, Ecce tu pulchra in nega-
 tiuis, Ecce tu pulchra in Mūdo isto, Ecce tu pulchra in
 altero. Oculi tui columbarum, hoc est, color, facies, &
 figura tua pulchra, & similis colūbæ. Quæ fidelissima
 uiro suo, nunquā fornicatur cum alieno. Item simillima es
 columbæ, quæ cū iugulatur, non retrahit collum, sed
 ultrò extendit ac porrigit illud. Sic & tu ultrò porre-
 xisti parastichū humerū tuū ad suscipiēdum onus meū,
 & mandata mea. Oculi tui columbarū absque eo quod in-
 trinsecus latet, In Hebræo autē sic, Mibbahad lezam-
 matech, hoc est, ex crine tuo, uel de intra crinē tuū. Et
 hoc dicit ad denotandum, quod crines eius desuper adde-
 bant ipsis oculis decorū, & pulchritudinē. Zamma em
 crinē siue comā significat, etsi Rabbi Iona, teste Rabbi
 David in libro de Radicibus, exposuerit masueh. i. ue-
 lum. Et tunc sensus est: Oculi tui columbarū intra uelū
 tuū

tuum, quò subtilissimo uelo facies eiusdem Sponsæ
 ob nimiam eius honestatem cooperta semper erat. Et
 oculi eius conspiciēbantur intra uelum. Capilli tui sicut
 gregis Caprarū, quæ ascēderunt de Monte Galaad, sic
 in Latino, In Hebræo autē sic: Capillus tuus sicut gre-
 gis Caprarū, quæ pexæ sunt de Mōte Gilhad. Posteaquē
 laudauit Sponsus Sponsam suam supra generaliter, di-
 cēs eā pulchram, & pulchrā: nūc pgit laudare ipsam
 per partes, & primū de capillis, dicēs: Capillus tuus si-
 cut gregis Caprarū, quæ ascēderūt, in Latino. In Græ-
 co, quæ reuelantur, In Hebræo autē quæ pexæ sunt de
 Monte Gilhad. Consueuerūt enim Capræ, quæ descē-
 dunt de Montibus, per nimium cōtactum, collisionēquē
 Syluarū pilari, atque pecti, & sic capillos earū reddi ni-
 tidissimos, pulcherrimosque. Et hoc est quod dicit: Ca-
 pillus tuus sicut Gregis Caprarū, quæ pexæ sunt de Mon-
 te Gilhad, Et allegoricè per pulchrū capillum Sponsæ
 intelligit singulos de populo Dei. Qui omnes diligen-
 tur à Domino. Sicut dilectus fuit Iacob, & Filij eius,
 quorum capilli, persequente eos Laban in dicto Mōte
 Gilhad, pexi fuerunt, & facti sunt nitidissimi, atque pul-
 cherrimi, sicut capilli Caprarū, quādo pectūtur in Mō-
 tibus. Dentes tui sicut grex tonfarū, quæ ascenderūt de
 lauacro. Omnes gemellis foetibus, & sterilis nō est in-
 ter eas. Sic in utraq; trāslatione. In Hebræo autem sic.
 Dentes tui sicut grex æqualiter incisarum, quæ ascen-
 derunt de Lauacro, quæ omnes ipsæ parientes gemel-
 los, & orbata non est in eis. Dētes tui sicut grex æqua-
 m liter

liter incisarum. Hic uterq; interpres uariauit, uertens pro incisarū tonfarū. Non enim intelligit author Cantici de tonsis ouibus hic, sed de forma, & statura earum, quæ adeo erat similis, & æqualis, ut uideretur prope modum incisæ, & quasi manu artificis sub eadē mensura fabrefactæ: quæ electæ à cæteris ob lanā, qua ad ministeriū circūcisionis mūdissima opus erat, alicui pastorum prudētissimo ad custodiendū tradebantur: qui in primis curaret, ut quotidie lauarentur. Quapropter ad earū cādorē, & moderatā formæ æqualitatē comparatur hic dentes Sponsæ, Omnes gemellis foetibus, &c. & hoc ad earū æqualitatē ostendendā maximè pertinet: quia natæ gemellæ gemellos maximè perturūit. Et sterilis nō est inter eas, siue ut in Hebræo: Et orbata non in eis: Et sensus est, non esse in eis aliquā dimīnutā cum aliquo defectu, aut macula. Et Allegoricè per pariētes gemellos, fecunditatem intelligit Ecclesiæ: & p̄ dentes Spōsæ, intelligit Scriptura uim ac fortitudinē eiusdē Ecclesiæ, quæ dētes habet acutissimos, fortissimosq; ad deuorandos suos inimicos.

Sicut filiū coccineū labia tua, & eloquiū tuū decorū. Sicut frustum mali granati tempus tuū, intra crīnem tuum.

VITTA coccinea labia tua, & eloquiū tuum dulce, Ita in Latino, in Græco autem sic: ὡς σπαργίον κόνινου χείλι σου, καὶ ἡ λαλία σου ὡραία. Id est, sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquiū tuum decorum: In Hebræo autem

autem sic, Sicut filum coccineum labia tua, & eloquiū tuum decorum: Sicut filum coccineum labia tua. Pergit Sponsus laudare Sponsam, & ex rubicundis, & pulchris suis labijs, dicēs, Sicut filiū coccineū labia tua, quasi diceret: Tunc cum liberata per me de manu Pharaonis, grata de beneficio accepto, cecinisti mihi Canticum illud, quod incipit, Cantemus Domino gloriose, & reliqua. Labia tua uisa sunt mihi pulcherrima, sicut filum coccineum, & eloquiū tuum decorum, cum digitis. s. ostendens me dicebas in eodē Cātico, Iste Deus meus, & glorificabo eum. Et sic etiam & Catholicæ Ecclesiæ labia diuinas laudes canentia apud Christum pulcherrima, & similiter, & eloquiū eius de sacris Scripturis decorum. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absq; eo quod intrinsecus latet. Ita in utraq; translatione: Et si postrema uerba in Græco habentur sic: ἐκτός τῆς σιωπῆσεως σου, id est, extra silentium. In Hebræo autem sic: Sicut frustum mali granati tempus tuum intra crīnem tuū. Sicut frustum mali granati, quod à parte exteriori est rubrum: Sic tempus tuū intra crīnem tuū, uel (ut diximus) secundum Rabbi Iona, intra uelum tuum: hæc omnia dicta sunt per translationem à Sponsis, qui sic ab huiusmodi partibus solent laudare suas dilectas Sponsas. Omnia tamē Allegoricè sunt dicta. Nā per tempus Spōsæ, qd' Hebraicè dicitur raccha, hoc est uacuū. s. carne. Est enim tēpus osseū totum & uacuū carne, quod ahsimilat malo granato, intelligit Allegoricè, quod etiā uacui, & inanes hoīes qui sunt in Ecclesia

pleni esse debent multis meritis apud Deū, & hoīes & esse sicut mala granata quæ multis sunt plena granis.

Sicut Turris David collū tuū, במגדל בניו צהורה בנותי
 ædificata ad emīnētias : Mille לתלפיות חמוץ תלוי
 clypei suspēsi super ipsam : oēs עלוו כל שלטי הצברים
 Pharetræ fortium : Duo ubera שני שורה בשני עפרים
 tua sicut duo Hinnuli gemelli תארמי צבנת הרעים
 Capræ, qui pascūt in uiolis. בשושנים :

SICVT Turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, sic in Latino. In Græco autē sic: ὡς πύργος Δαυὶδ τετρακλιῶσ σου, δὲ ἑκαστομακχένου ἐμ θαλάφωδ. Hoc est, sicut Turris David collū tuū, Quæ ædificata est ad thalphiōth. Græcus enim pro eo quod Latinus uertit cum propugnaculis, seruauit dictionē Hebraicam thalphiōth, quam Hebræi exponunt eminentias, quas uulgo appellamus mergulos, qui fiunt ad pulchritudinem in ipsa Turriū summitate. Et est quidem dictione Talphiōth composita (ut inquit Grammatici) à dictione thel, i. cumulus, & phiōth, id est, ora. Vnde dicta est Turris David ædificata lethalphioth. Ex quo erat alta & ora, ora, in summitate eius, hoc est, eminentiæ, eminentiæ diuisæ inter se per ora, quas ad pulchritudinem suæ Turris, quam in Monte Sion ædificauit David, adiecit. Alij uerò interpretes dixerunt dictionē thalphiōth esse simplicem, & deduci ab Aleph, id est, doctrina, uerso Aleph in Tau, & sic exponunt : Sicut Turris David collum tuum, ædificata Lethalphioth, hoc est, ad doctrinas, siue documēta ; eo quod per eam
Turrim

Turrim docebant uiatores quorsum ituri essent. Quæ expositio mihi plurimū placet, ex his quæ dicemus inferius. Sicut Turris David collum tuū. Comparat colum Sponsæ ad Turrim David, per quam decenter & propriè, tum in literali, tum in allegorico sensu : in literali, quia proceritas cum rectitudine multum præstat ad pulchritudinem & uenustatem mulieris : In Allegorico, quia sicut Turris David, quæ in Monte Sion erat locus ualde munitus & fortis, sic & collum Sponsæ est ualde munitum & forte, ad sustinenda omnia onera, & omnes persecutiones. Item collum Sponsæ est magni roboris, sicut & Turris David, ad denotandum Sponsum Christum qui influit in ipsum omnia bona esse fortissimum : Quæ ædificata Lethalphioth secundum primam expositionem, hoc est, quæ Turris David ædificata est in cumulum, id est, in altum, & ad eminentias quæ superadditæ sunt ei, ad decorē, & pulchritudinem eius, ad hoc, ut omnes intenderent oculos in eam ad contemplandum eius pulchritudinem. Secundum alteram uerò expositionem, quæ est ædificata Lethalphioth, id est, ad doctrinas, datur intelligi, quod ex hac Turri exitura erat Lex in Mundum, sicut dixit Esaias cap. 2. Quia de Sion exhibit Lex, & uerbum Domini de Hierusalem : Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium : Sic in utraq; translatione, nisi quia in Græco pro oīs armatura extat πᾶσαι βολίδες id est, omnia iacula. In Hebræo autem sic : Mille clypei suspēsi super ipsam, omnes pharetræ fortium. Mille
m iij clype,

clypei : comparat nūc monilia pēdentia ex collo Spon-
 sæ clypeis, & pharetris pendentibus ex Turri David.
 Consueuerunt enim Principes ad pulchritudinē, & mu-
 nitionem suarum Turrium, & arcium suspendere in eis
 clypeos, & pharetras, & alia arma quæ pēdent ex ipsis
 Turribus, sicut pendent monilia ex collo Sponsarū. Et
 rectē locus, unde exit Lex in Mundū, munitus est cly-
 peis, & pharetris : quia Clypeus est Lex Domini oībus
 custodientibus eā : Iuxta illud : Scuto circumdabit te ue-
 ritas eius, non timebis à timore nocturno. Et pharetris,
 in quibus reponuntur Sagittæ. Pharetræ enim penden-
 tes non consueuerunt esse sine sagittis, ac proinde Græ-
 cus interpres pro pharetris uertit iacula. Per quæ quidē
 pharetrarū iacula, siue sagittas intelliguntur Apostoli,
 Iuxta illud : Sicut Sagittæ in manu potētis, ita filij ex-
 cussorum. Ex Sion enim exiuit Lex in Mundū, nō nisi
 per Sagittas, i. Apostolos, qui accepto Spiritu sancto in
 Mōte Sion, tanq̄ sagittæ emissi sunt in diuersas partes
 Mundi, prædicātes Euāgeliū regni cœlorū. Item rectē
 Dauidica Turris Montis Sion : unde exiuit Lex in or-
 bem terrarū : describitur hic fortis & munita clypeis &
 pharetris, ad denotandū figurandūq̄ q̄ à ciuitate muni-
 ta Hierusalē totius populi Israelitici Metropoli & prin-
 cipe, desolata per Titum & Vespasianū ob sceleratissi-
 mum occisionis Christi Messie peccatū, potestas, san-
 ctitas, & primatus eius non nisi ad similem transferen-
 da erant urbem Romam munitissimā, & omniū gen-
 tium Metropolim & Reginam, unde & ipse Dauid
 per

per Spiritum sanctum. Psal. 34. dicebat, Confitebor ti-
 bi in Ecclesia magna, in populo graui laudabo te. In po-
 pulo graui, In Hebræo sic, Beham azzum, id est, in popu-
 lo forti Romano Græcè, id est forti Latine. Et rursus
 Psalmo trigesimo, gratias agēs de sua exaltatione in ci-
 uitate munita Roma, dixit : Benedictus dominus, quo-
 niam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate
 munita. Duo ubera tua sicut duo Hinnuli Capræ ge-
 melli, qui pascuntur in lilijs. Ita in omnibus tribus lin-
 guis, nisi quia in Hebræo pro lilijs est uiolis albis. Duo
 ubera tua quæ lactāt scilicet filios tuos, sicut duo Hin-
 nuli Capræ gemelli, qui pascuntur in Violis. Et per
 duo ubera æqualia, sicut duo Hinnuli secundum Do-
 ctōres Hebreorum denotantur duæ tabulæ legis quæ
 datæ sunt Moyse in Monte Sinai, quæ signa fuerūt &
 figura duorum Testamētorum, ueteris, scilicet & no-
 uī. Et rectē comparat duas tabulas Legis, duobus ube-
 ribus, quia ex eis, id est, ex utroq̄ ueteri & nouo Te-
 stamento emanat lac quo homines nutriuntur in ui-
 tam æternam. Et asimilat ea ubera, id est, duas Ta-
 bulas Legis, duobus Hinnulis gemellis Capræ æqua-
 libus : Ex quo (ut iidem asserunt Doctōres Hebræo-
 rum) Duæ tabulæ legis : quæ figura sunt duorum
 Testamētorum, ueteris, scilicet & noui non solū erāt
 eiusdē proportionis & mēsuræ, & ex eadē lapidea ma-
 teria, uerū etiā erant æquales, & in cōtinentia manda-
 torum : Singulæ enim earum quinq̄ æquipollentia in-
 ter se continebāt mandata. Altera em̄ tabula cōtinebat
 illud

illud maximum & primum Legis mandatum. Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & reliqua. Et altera illud huic æquipollens. Non occides. Homicida enim (ut dicunt iidem Doctores) quasi fundit sanguinem Creatoris. In altera erat secundū mandatum. Non erunt tibi Dñi alieni. Et altera aliud æquipollens huic. Non fornicaberis: quia qui fornicatur similis est mulieri adulteræ, quæ relinquens uirum suum adhæret alieno. In altera erat tertium mandatum: Non assumes Dominum Deum tuum in uanū: Et in altera æquipollens huic. Non furaberis: Quia qui furatur, finis eius est, ut iuret nomē Dei in uanum. In altera erat quartum Mandatū: Memento diei Sabbati: & in altera simile huic. Non falsum testimoniū dices: Quia qui prophanat Sabbatum, testificatur falsum testimonium in Creatorem suū, dicens: Non cessasse, & quiescisse Deum in creatione Mūdi in die Sabbati. In altera erat quintum diuinum uerbum. Honora Patrem tuum, & Matrem tuam, ut sis longæuus super terram. Et in altera simile huic. Non desyderabis rem Proximi tui: Quia qui desyderat rem alienam, finis eius, ut generet filium, qui spernat eum, & honoret aliū, qui non est suus pater. Qui pascit in Violis, qui Hinnuli Capreæ pascunt in Violis, & hoc propter odorem earum, quem persequuntur. Et sic allegoricè, quæ duæ tabulæ, i. duo testamenta pascunt Oues in Violis propter bonum earum odorem, & dirigunt eos per uias rectas in uitam æternam.

Vsq̄ quo

Vsq̄ quo spiret dies & fugiant umbrae, ibo mihi ad Mōtem Myrrhæ, & ad collē Thuris. Tota pulchra es Socia mea & macula non est in te.

עד שפירח היום ונסך הצללים אלה לי אל-הר המור ואל גבעת הל כלבונית: בלה נפח רעני ומום אין בה:

DONEC aspiret dies & inclinentur umbrae uadā ad Montē Myrrhæ, & ad collē Thuris, ita in oībus tribus linguis, nisi qd' in Hebræo pro & inclinētur umbrae extat, & fugiant umbrae, & pro uadam, extat ibo mihi. Donec spiret dies, & fugiāt umbrae. Hæc uerba dicebat supra Spōsa: cū sumpta etiā Metaphora de Hinnulo Ceruorū dicebat: Auertendo assimilauit te Dilecte mi Capreæ, uel Hinnulo Ceruorū ad Montes Bather. At quæ hæcenus non respondit Spōsus Christus, nunc uerò facta rursus mentione de Hinnulis gemellis Capreæ, opportunè replicās uerba Spōsæ Christus Dominus respōdens ait: Tu dicebas superius, inquit, usq̄ quo spiret dies, & fugiant umbrae me fore tuum dilectum: & exinde me à te non amplius dilectum, sed festinanter more Capreæ Hinnulicq̄ Ceruorū iturum procul à te ad montes Bather, i. incisionis, & separationis, hoc est, ad montes æternos, te Sponsa ob peccatū idololatriæ abiecta, & in Babylonicam captiuitatem tradita. Ad quæ respondeo uerum esse, quod tu dicis, uerūtamen scito quod postea inde à montibus æternis rursus ibo mihi ad montem Myrrhæ, & ad collem Thuris, hoc est, in Templum quod in Hierusalem edificatum est in mōte Moriah: per Myrrham enim allu

n sit ad

fit ad nomen propriū ipsius mōtis Moriah, & p̄ collem Thuris, per alia uerba intelligit eundē montē, Idē enim mons Moriath, in quo ædificatū est templū Dñi, propter continua sacrificia quæ ibi fiebāt, dicitur etiā collis Thuris. Et signatè dixit ibo mihi, hoc est, meo beneplacito : Et per mentionē factā de Caprea, & Hinnulo Ceruorum, datur intelligi, q̄ nō longo post tēpore, sed mox Christus Dominus erat uēturus in Templū suū, quod in Hierusalē, sicut & Malachias propheta, cap. 3. dixit : Et statim ueniet ad templū suū dominator Dominus. Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te. Ita in oībus tribus linguis, nisi quia in Hebræo pro amica mea, est Socia mea. Et sensus est : & tunc cū uenero ad mōtem Moriah in Hierusalem redempta per me eris tota pulchra, & macula nulla erit in te : hoc maxime pertinet ad nouā Hierusalem Catholicā Ecclesiā congregatam ex Hebræis, & Gentibus.

Mecū de Libano Sponsa, me= אתי מלבנון בלתי איתי
cū de Libano uenies : respicies מלבנון תבואי תשובתי
à capite fidei, à capite Senir & מראש ארמון מראש
Hermon de habitaculis Leo= שניר ותלמון ממוענות
num, de Montibus Pardorū. אריות בחרו נמרים :

VENI de Libano sponsa mea ueni, de Libano ueni. Ita in utraq; trāslatione. In Hebræo autē sic : Mecum de libano Sponsa, mecū de Libano uenies. Pergit nunc Sponsus cum bonis quæ nunciauit uentura Sponsæ admiscere etiā mala, babyloñicā uidelicet captiuitatem. Quod tamē ne ægritudine aliqua, canticū quod lætitiae

titiae est, cōtaminet, nō expressē, sed clanculū, & p̄ insinuationē facit, tēperatq; rem felicissimo suo comitatu, quē ei pollicet, dicēs : Mecū de Libano Spōsa, mecū de Libano uenies. Sensus est, cū opus erit, p̄pter tua peccata te migrare de Libano, hoc est, de terra Israel, ī qua est mons Libanus, & migrare in Babyloñiā post regē Nabuchodonosor, uenies mecū, hoc est, ego p̄ficiscar tecū, & nō te derelinquā, toto tēpore trāsmigrationis, & captiuitatis : Coronaberis de capite Amana. Ita ī Latino, in Græco autē sic, *ὡς δὲ δειλίωσι ἀπὸ ἀρχῆς πίστεως*, Hoc est, & trāsibis à principio fidei. In Hebræo autē sic, Respicias à principio fidei, hoc est, cū reuersa fueris de Babyloñica captiuitate in terrā Israel, in domo secūda. Quñ ego sum uēturus ad te, p̄prio ore osculādū, respicies, & confyderabis, quæ merces magna fuerit in ope tuo, à principio fidei, patris tui, s. Abraæ, De quo scriptum est, Credidit Abraam Deo, & reputatū est illi ad iustitiam. Et quæ merces tibi ex eo quia sequuta es me per desertum. Et ingressa es caput montis Senir & Hermon. Et respicies quæ merces tibi, De habitaculis Leonum, id est, duorū maximorū Regum, Seon Regis Ammoreorū, & Og regis Basan, de montibus Pardorū, id est, uolocissimorum, & fortium uirorum. Cum quibus mihi obsequēs congressa debellasti eos, sicut legitur Nume. 21, Et ad hunc sensum respexit Latinus interpres, qui uertit coronaberis de capite Amana, pro respicies de principio Amana, id est, à principio fidei patris tui Abraæ, ut diximus.

n ij Vulnerasti

Vulnerasti cor meū soror mea
Sponsa, uulnerasti cor meū cū
uno de oculis tuis, cum uno mo-
nili colli tui.

לפכתני אחתי בלה
לפכתני באחד מע
בועיניה באחד עין
בצורה

VVulnerasti cor meum soror mea Sponsa,
Ita in Latino, In Hebræo autē Lebatini, quod de-
ducitur à Leb, i. cor, inde postea uerbum cū pronomi-
ne primæ personæ lebatini, quod Græcus interpresea-
dem uia uertit sic *ἐκαστῶρας*, id est, Cordasti me (ut ita di-
xerim) hoc est, affecisti, & uulnerasti cor meū, sagitta, s.
oculorum tuorū, uel auulsiisti cor meū in uno oculorū
tuorū, & in uno crine colli tui, Ita in Latino, in Græco
autē, & in Hebræo habet, In uno monili colli tui: quasi
diceret, etsi multa sunt in te, q̄ me capiunt, & adeo oīa
maxima, ut quod uis eorū sufficiens sit, me in tuū amorē
& beniuolentiam rapere, quanto magis ergo me alli-
ciunt, atq; rapiūt omnia simul, & inter alia captus sum,
in uno monili colli tui, hoc est, in una tribu tua Iudæ,
quæ ante alias me dilexit. Et ex ea cum ad te ueniam,
humanam carnem sumpturus sum.

Quā pulchri sunt amores tui So-
ror mea Spōsa, q̄ boni amores tui
plusq̄ uinū. Et odor oleorū tuo-
rū magis oībus aromatibus. Dul-
cedinem destillabunt labia tua
Sponsa, mel & lac sub lingua
tua, & odor uestimentorum tuo-
rum, sicut odor Libani.

מה נפח ריחך אחתי
בלה מה טוב ריחך
מיני וריח שמניה
מכל בשמים: נפח
תקנות שפתותיך
בלה דבש וחלב תחת
לשונך וריח שלמותיך
כריח לבנון:

Quam

QUAM pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea Spō-
sa: Ita in Græco, & in Latino: In Hebræo autem
sic. Quā pulchri sunt amores tui soror mea Spōsa. Sæ-
pe enim uterq; interpres Hebraicā distinctionem dod,
quæ amorem, dilectum, & aliās patrum significat, uer-
tit ubera, & māmas. Quā pulchri sunt amores tui so-
ror mea Spōsa. Laudat Spōsam de pulchritudine amo-
rum in se. Et dicit amores pulchros supra scilicet amo-
res cæterarum gentium, quas etsi diligebat Christus ut
creaturas suas, non tamen amor earum in Christū erat
pulcher, qualis gentis Israeliticæ. Pulchriora sunt ube-
ra tua uino, & odor unguentorum tuorū supra omnia
aromata. Ita in Græco, & in Latino ferè. In Hebræo
autē sic: Quam boni amores tui plusq̄ Vinū, & odor
oleorum tuorū plusq̄ omnia aromata. Quā boni amo-
res tui plusq̄ Vinum, hoc respondet ad id quod dixerat
Spōsa in principio libri, quia meliores amores tui, q̄ Vi-
num: quæ uerba nunc Sponsus reflectit in Spōsam. Et
odor Oleorū tuorū plusq̄ oīa aromata, hoc est, & fama
tuarū uirtutū, & bonorum operū & redolet supra oīa
aromata, Et hoc maximè spectat ad nouā Hierusalem
Catholicam Ecclesiā, cuius fama suauissimī odoris re-
pleuit totum orbem terrarū. Fauus distillans labia tua.
Ita in latino. In Græco autē rectius sic, *κρίνον ἀποσάουσι χείλα
σου νέμφοι, μέλι καὶ γάλα ὑπὲρ τῆς γλώσσης σου*, hoc est Fauus distillat
labia tua Spōsa: mel & lac sub lingua tua. In Hebræo
autem sic. Dulcedinem destillabunt labia tua Sponsa:
mel & lac sub lingua tua. Dulcedinem destillabūt la-

n. iij

bia

bia tua, dulcedinē .s. sapiētiae sanctarū scripturarū, quarum dulcedine nihil dulcius, nihilq; suauius in praesenti uita. Mel & lac sub lingua tua hoc est, tanta est dulcedo in uerbis tuis, quāta in melle, & in lacte: Iuxta illud Prophetā: Quā dulcia faucibus meis eloquia tua, supra mel ori meo. Et dicit sub lingua, hoc est, in abscondito: quia nō cuilibet talis dulcedo nota, & manifesta, nisi his in quorū mortali corpore nō regnat peccatum, sed sine peccato templū sunt Spiritus sancti: Et odor uestimentorum tuorum, sicut odor Thuris. Ita in Latino, In Hebraeo autem & Graeco sic: Et odor uestimentorum sicut odor Libani, & intelligit de uestimētis sacerdotalibus, quae redolebant Thus odorē suauissimum.

Hortus cōclusus soror mea Spōsa גן וצפיר אחתי בתולה
 fa, Fons cōclusus, fons sigillatus, וצפיר מופתן חתום
 Emissiones tuae Paradisus malo של חדר פרחת רמונים
 rū granatorū cū fructu pulcher עם פרי מגנים פפרים
 rimo. Cāphorae cū Nardis. Nard עם נודים נוד וברקם
 dus, & crocus, calamus, & Cynamomū cū omnibus arboribus קנה וקנמון עם כל עצי לבונה ברי ואחלה
 Thuris, Myrrha & Aloe cū oībus capitis aromatum. עם כל ראשי פשמים

HORTVS conclusus soror mea Sponsa, hortus cōclusus, fons signatus. Ita in utraq; translatione. In Hebraeo autē sic, Hortus conclusus soror mea Sponsa, Fons cōclusus, fons sigillatus: Pergit Sponsus praedicare laudes Spōsae, & ad ea quae dixit, superaddens, inqt. Insuper etiam tu soror mea Spōsa est tanq̄ hortus conclusus,

clusus, & diligenter circūseptus. Qui odorē suorū fructuū, & florum foras emittit. Nemo tamē pōt ad ipsum ingredi, ad fructus eius eripiēdum. Vnde per hortū cōclusum Metaphoricē intelligit uiros sanctos: qui odorem suae uirtutis, & bonorū operum longe emittunt: saluis tamē semper eorum fructibus, quos nemo ab eis eripere potest. Fons cōclusus, & fons sigillatus: repetitio eiusdē sentētiae per alia uerba: Posteaq̄ enim dixit Sponsam esse tanq̄ hortū conclusum, nunc iuxta eundē sensum infert eā esse, & tanq̄ fontem cōclusum, & fontem sigillatum: Et dicit fontem, scilicet eiusdē conclusi horti. Et dicit cōclusum ad denotandum eum fontē esse aquarū uiuentium: Et adiunxit postea, fons sigillatus, ad significādū eundē fontē aquarū uiuentiū usq; ad aduentum suū, & conclusum, & sigillatū fuisse, & neminem ex ea aqua bibisse, usquequo ipse Christus ueniēs fontē ipsum aquarū uiuentiū referauit. Et clamans Ioāannis ca. 7. dixit: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat: Qui credit in me (sicut dicit Scriptura) flumina de uentre eius fluent aquae uiuae: Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Emissiones tuae Paradisus malorum puniceorum cum pomorum fructibus: Ita in Graeco, & in Latino: In Hebraeo autem sic: Emissiones tuae Paradisus malorum granatorum cum fructu pulcherrimo. Notāt omnes doctores Hebraeorum hic dicentes, omnem aridam terram, quae aquarum irrigatione indiget, uocari terram emissionum: Et haec dici ad hyperbolen laudis

dis terræ Israel. Quod etiam ea pars, quæ indigebat irrigatione aquarum, erat Paradisus, i. hortus malorū granatorum cum fructu pulcherrimo. Nos autē intelligimus totū Mundum dici emiſſiones terræ Israel, ex quo totus indigebat aquarū irrigatione. Et in aduentu Christi irrigatū fuisse à fonte aquarū uiuentiū: Et sic factum esse Paradisum, siue hortū malorū granatorū cum fructu pulcherrimo. Et hoc est quod dicit: Emiſſiones tuæ Paradisus, emiſſiones, i. totus Mūdus, qui fiet per te Paradisus malorum granatorum. In aduētū enim meo ad te osculandum, ex fonte aquarum uiuentium, qui est in horto tuo, deriuabo aquas in totū Mūdum, efficiamq; ipsum Paradisum, siue hortum malorum granatorum cū fructu pulcherrimo, Ita ut in toto Mundo, qui nunc maximè indiget multa aquarū diuinæ Sapientiæ irrigatione, nascatur uarię species aromaticorum fructuū uidelicet Cypri cum Nardo. In Hebræo Cāphoræ cum Nardis. Nardus, & crocus, Calamus, pro quo in Latino est Fistula, & Cynamomū cū uniuersis lignis Libani, Myrrha & Aloe cum oībus primis unguētis, siue ut in Hebræo, Myrrha, & Aloe cum oībus capitibus aromatum, per quæ quidem uaria Aromatum genera, quæ in emiſſionibus terræ Israel, id est, in toto Mundo, per irrigationem aquarū uiuentiū à Christo Messia à terra Israel deductarum orta sunt, denotatur uaria sanctorum merita, quæ producerunt, & producent uberrimos, ac preciosissimos fructus in Ecclesia Dei.

Fons

Fons hortorum puteus aquarū uiuentium, & fluentiū de Libano. Su scitare Aquilo, & ueni Auster, p= fla hortum meum, fluant aromata illius.

FONS hortorum puteus aquarum uiuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Ita in omnibus tribus linguis fere: Fons hortorum: Pergit Sponsus per eandem Metaphoram assumptam à fonte aquarū uiuentium aſſimilare Sponsam ad fontē hortorū, dicens: Tu Sponsa mea, es fons hortorū, i. fons, qui irrigabis hortos totius Mūdi, & tu es Puteus aquarū uiuentiū, & fluentiū de Libano, hoc est, tu es Puteus mūdissimarū aquarum, quæ manant ab alto monte tuo Libano, ubi nulla pturbatio coeni. Et intelligit aquas baptismatis, quas emanantes è monte Libano ad fluuiū Iordanē sanctificauit Christus baptizatus in eis p manus Ioānis baptistæ. Surge Aquilo, & ueni Auster, per fla hortum meū, & fluent aromata illius. Ita in oībus tribus linguis. Et si in Hebræo, & Græco pro surge sit suscitare Aquilo, & ueni Auster, Et sensus est: Ex quo inquit Sponsa fragrantissimus est odor tuus, propterea ego præcipio uentis Aqloni, & Austro: ut simul & pariter hinc atq; hinc spirēt in horto meo, & fluāt aromata illius, ita ut ex eis egrediat foras odor tuus suauissimus ad oēs gētes. Et sic signat aptè catholicā ecclesiā ex gētibus: quæ ad odorē Christi currētes inserēdæ erāt cū gēte uera Israelitica, & ad Christum per Apostolos conuertendæ.

o Capitulum

CAPITVLVM QVINTVM:

Veniat dilectus meus ad hortum ויבא דודי לגנתי
 suū, & comedat fructū pulcherri- ויאכל פרי בגנתי
 morū pomorū suorū. Veni ad hor- באאתי לגנתי אחתי ב
 tum meū soror mea Sponsa, colle- כלתה אריותי בורתי
 gi Myrrhā meam, cum Aromate עם בשמירי אכלתי יע
 meo. Comedi fauum meū cū mel- יעריעם - דבשתי שת
 le meo. Bibi uinum meū cū lacte שתיתי יין עם חלבתי
 meo. Comedite focij, bibite, & ine- אכלו רעים שתה וש
 briamini dilecti. ושברו דודים

VENIAT dilectus meus in hortū suū, & comedat
 fructum Pomorū suorū. Ita in omnibus tribus lin-
 guis. Nunc Sponsa inuitat & ipsum Sponsum ad hortū
 Pomorū suorū : & ut ueniēs (sicut ei sæpe pollicitus
 est) comedat fructum horti sui. Ex quo datur intelligi
 Sponsum cū uenit ad gentem Israeliticā comedisse de
 fructibus Horti, hoc est, de fructibus bonorū operū, &
 non de ipsīs sacrificijs animalium, quæ in aduentu eius
 abolenda erant. Veni in Hortū meū Soror mea Spon-
 sa messui Myrrham meam cū aromatibus meis. Sic in
 Latino & in Græco ferme, nisi quia p. messui, in Græ-
 co est, ἐπιμύσσει, hoc est, uindemiaui. In Hebræo autem
 totum sic. Veni ad hortum meum Soror mea Sponsa,
 collegi Myrrham meam cum Aromate meo. Veni in
 Hortum meum, & reliqua. Rabbi Selomo hic contor-
 quēs simplicitatē huius textus, exponit de cœlesti igne,
 qui in dedicatione templi Selomonis palām descēdit, &
 absorpsit sacrificium, quod ad ea, quæ hic dicuntur ne-
 qua

quaq̄ cōuenit. Agitur enim hic de aduētū ipsius Spōsi,
 quem suprā inuitauit Sponsa ad hortum suum, & non
 de igne cœlesti : Quapropter continuando hæc cum su-
 perioribus, exponendum est in hunc modum. Veni in
 hortum meum Soror mea Sponsa. Veni præteritum
 pro Futuro more Prophetico, hoc est, non ualdè post
 inuitatus à te, uenturus sum in hortum meum, congre-
 gationem Israel. Collegi Myrrham meam, pro colligā
 Myrrham meam, cum Aromate meo, hoc est, assumā
 ex Israel mihi, qui sunt Myrrha, & Aroma preciosum;
 eosq̄ Spiritu sancto, quem missurus sum eis, comburā
 illos, redolereq̄ faciam eos per totum Mundum. Et in-
 telligit de Apostolis, & cæteris, qui crediderunt in eum
 de Israel. Comedi fauū cū melle meo : bibi Vinū meū
 cū lacte meo. Ita ferè in oībus tribus linguis. Comedi
 fauū meū cū melle meo. Addit nūc Sponsus, Quid ulte-
 rius cū uenisset in hortum suū fecerit, inquit : Comedi
 fauum meū cū melle meo. Doctores Hebræorū expo-
 nunt hæc uerba de Sacrificijs, quæ erāt (ut aiunt) dulcia
 Sponso sicut mel, quod satis absurdū, atq̄ ineptū est, di-
 cere Spōsum nō ob aliam potiorē causam uenisse, quā
 ut comederet sacrificia. Quam ob rem nos per fauum
 mellis, quem comedit, & uinum cum lacte, quod ue-
 niens bibit Sponsus, exponimus de illo maximo sacri-
 ficio iustitiæ, quod de se ipso obtulit Christus Deo pa-
 tri pro peccatis totius Mūdi, quod facere fuit ei dulce,
 sicut comedere fauum mellis, & bibere uinum cum la-
 cte, hoc est, uinum, cuius dulcedo, & claritas superat
 o ij dulcedinē

dulcedinem, & claritatē lactis. Volūtariē enim seipsum Christus obtulit pro nobis, ut omnes & ueteres, & nouæ contestantur scripturæ: Et ad hoc solum nasci uoluit, & uenire in hortum, ut comederet fauum mellis, & biberet uinum cum lacte, id est, ut pateretur: tāto, enim desiderio nostræ salutis ardebat, ut uehementissimè patiendo pro nobis, non pati, sed mel comedere & lac bibere sibi uideretur, sicut discipulis suis dixit: Desiderio desiderauī māducare hoc pascha uobiscū: Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi: sic in utraq; trāslatione. In Hebræo autem sic: Comedite socij, & bibite, & inebriamini dilecti. Perquā benignè inuitat hic Christus socios Apostolos, & amicos omnes ad suam dulcissimam escam dicens: Comedite amici & uos fauum mellis, passam carnem meam. s. Et bibite uinum cum lacte, hoc est, fufum sanguinem meū, & inebriamini charissimi. Quā benignus, & liberalis de se ipso conuiuator Christus Dominus, qui suos conuiuas uult comedere, & bibere usq; ad ebrietatē, Et si per quā pauci nunc ex conuiuio Christi ebrīi recedūt: Hoc euenit, ex quo ebrīj sumus pleriq; omnes ex Mundi concupiscentia, & propterea sobrii ex mensa Christi, & sicci & aridi potius atq; ieiuni. Et idcirco infert, dicens charissimi: quia soli charissimi inebriantur. Et charissimi quidem conuiuæ Christi sunt soli illi, in quorum mortali corpore non regnat peccatum: sed templum facti Spiritus sancti, quæ sursum sunt sapiunt, quæ sursum sunt quærunt, & non quæ super terram.

Ego

Ego dormiens, & cor meū excita אני ישנה ולבני ער
tum, uox dilecti mei pulsantis, אפתי דורתי דופק פת
ri mihi soror mea, socia mea, colū פתחתי רעייתי
ba mea, perfecta mea, quia caput יונתי תמותי שוראשי
meum plenum est rore, & cincinnati נבלא-טל קנורתי
mei guttis noctis. רסיסי לילה:

EGO Dormio, & cor meū uigilat, ita in oībus tribus linguis. Et si in Hebræo sit, & cor meū excitatum. Quod idē est in sensu: Et sunt uerba ipsius Spōsæ, quæ dicit se dormire. Et hoc fuit in prima domo sancta, quā gens Israelitica dormiebat, hoc est, oblita Dei sui, sicut q̄ dormit, colebat Idola. Et cor meū uigilat, uocat more Sponsarū ipsum Spōsum cor suum dicēs, & cor meū. i. Christus, q̄ est cor meū, & amor meus, uigilat ad me custodiendū, & redimendū. Vox dilecti mei pulsantis, Aperi mihi soror mea, amica mea, colūba mea, immaculata mea, quia caput meū plenū est rore, & cincinnati mei guttis noctiū. Ita in oībus tribus linguis in sensu. Vox dilecti mei pulsantis, & reliqua. Cū dormiret Sponsa (ut dicebat supra) ecce dilectus ad portā eius, & pulsans portam p̄ Prophetas. s. dicebat. Aperi mihi soror mea Spōsa, quia caput meū plenū est rore. Aperi mihi, quia caput meū plenū est rore, hoc est. Tanto amore in te ardeo, ut nō possim me cōtinere, quā amatiū more p̄ rorē in nocte nō ueniā ad te. Propterea aperi mihi soror mea, quia & cincinnati mei guttis noctis supple pleni sunt. Vnde quia ros significationem habet beneplaciti, & complacētiæ, propterea allegoricè p̄ rorē significat se cū benedictiōe

o iij multa

multa, & retributione bonorum operū uenire. Et postea etiam deterrens eam, si aperire recusauerit, subdit, dicēs: Et cincinni mei guttis noctis, hoc est, pluuia noctis quæ significationē habet laboris, & tribulationis, quasi diceret, etsi nolueris pulsanti mihi aperire, sunt in manu mea multa genera suppliciorū, ut ea sumam de te, & de omnibus qui pulsanti mihi nolunt aperire.

Expoliaui me tunica mea, quomodo induā illam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Dilectus meus misit manū suam ex foramine, & uiscera mea resonauerūt super me. Surrexi ego ad aperendum dilecto meo, & manus meæ stillauerūt Myrrhā, & digiti mei Myrrham transeuntem supra palmas feræ.

EXPOLIAVI me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Expoliaui me tunica mea. Verba sunt Spōsæ, quæ aliū habens secum amatorem, nolens Sponso legitimo suo aperire, se excusat, dicens: Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Quasi per has friuolas excusationes palam diceret, Missam me fac, quia habeo alium amatorē meū, & alios deos quos colo: hoc enim insinuat p̄ uerba illa, expoliaui me tunica mea. Quæ uerba propria sunt mulieris adulteræ, quæ occupata cū alio amatore, tergiuersat̄ aperire uiro suo. Hæc respondent ad id

ad id qd̄ dixerat supra, Ego dormio, & cor meū uigilat, quorū sensus est, Ego dormio, hoc est, oblita sum legitimi mei Spōsi, & cor meū, i. Christus Spōsus meus, q̄ deberet esse cor meū, uigilat, p̄ rorē, & p̄ pluuiā noctis ueniēs ad me, & pulsans ostiū meū dormientis. Expoliaui me tunica mea. Prophetat p̄ hæc qd̄ futurū erat sibi. Ex eo enim qd̄ nō aperuit, & nō recepit Christū ueniētem ad se, & pulsantē, spoliata fuit duplici eiustunica sacerdotali, s. & regali, utraq; dignitate & sacerdotij, & regni amissa. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Et per hæc etiam prophetat Iudæos post lotionē pedū Idololatrię, quā cōmiserūt in prima domo sancta, nunq̄ amplius reuersuros ad colendū Idōla. Et hoc (ut puto) factū est, ne possint dicere Iudæi se, p̄pter peccatū idololatriæ deiectos in tā longā, & tā durissimā captiuitatē, & nō propter occisionē Christi Messia. Et si cū nullū aliud peccatū dicāt se habere, q̄, tā lōga captiuitate puniant̄, asseuerēt eorū Doctores sup̄ Danielē, p̄phetam (ut ibi latius diximus) se, p̄pter idololatriā patrum primæ domus sanctæ in hęc p̄sentē Ro. tā longā captiuitatē esse deiectos, quod aut̄ Iudæi à lotionē pedū primæ domus nō inq̄nauerūt se, neq; inquinabūt amplius per idololatriam, apertē ostendit Osea propheta cap. 3. dicēs: Quia dies multos sedebūt filij Israel sinē Rege, & sinē principe, & sinē Sacrificio, & sinē Altari, & sinē Ephod, & sinē Theraphim: & post hæc reuertetur filij Israel, & quærēt Dominū deū suū, & Dauid Regē suum, & pauebūt ad Dñm, & ad bonū eius in nouissimis diebus

dierum. Hactenus Osea. Vnde per Theraphim, quod est species Idolorū, intelligit oīa Idola. Dilectus meus misit manū suā per foramē, & uenter meus intremuit ad tactum eius: Ita ualde perperā in Latino: In Græco autem rectius sic, Ἄ δὲ λφιστός μου ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπίης, ἢ κοιλίας μου ἐθρήνη ἐπὶ αὐτόν, Hoc est, nepos meus misit manum suā à foramine, & uenter meus resonuit in ipsum. Pro quibus postremis uerbis: in Latino habetur sic: Et uēter meus intremuit ad tactū eius. In Hebræo autem sic: Dilectus meus misit manū suā de foramine, & uiscera mea resonuerunt super me. Sensus hic est: Dum inquit Spōsus meus staret ante ostiū meū & pulsaret, misit manū suā ex foramine. i. portæ. Et ego cum uidissem manum eius, quā ex foramine portæ. i. ex foramine cœlorum extendit ad me capiendū: uiscera mea resonuerūt. i. cōmota sunt super me, hoc est, mox recordata sum pristini mei amoris in eū, & propterea decreui aperire ei. Surrexi, ut aperirē dilecto meo, & manus meæ stillauerūt Myrrham: & digiti mei pleni Myrrha probatissima, pessulum ostij mei. Ita in Græco, & in Latino ferè: In Hebræo autem sic: Surrexi ego ad aperiendum dilecto meo, & manus meæ stillauerunt Myrrham, & digiti mei Myrrhā transeuntē supra palmas pessuli: Sensus est, Posteaquē uidi inquit manū Spōsi, quā misit per foramen portæ, ut me prehenderet, uiscera charitatis, & pristini amoris mei erga eum cōmota sunt, & mox surrexi ad aperiendū ei: Et dū surgerē, manus meæ stillauerūt Myrrham, & digiti mei Myrrham

rham transeuntem, id est, cuius odor transit in omne latus: uult dicere se eo animo perfecto, & amoris pleno surrexisse ad aperiendum Sponso, cum iam incaluisent uiscera dilectionis eius, quo animo mulier expectans placere uiro suo suffumigata Myrrha, & alijs optimis odoribus, proficiscitur ad eum. Et digiti mei Myrrham transeuntem supra palmas feræ, hoc est, Et digiti mei stillabant Myrrham magni odoris supra palmas feræ siue pessuli, id est, dum applicarem manum supra palmas feræ ipsius portæ ad aperiendum eam. Et manus meæ stillauerunt Myrrham. Hæc uerba aliqui ex ueteribus doctoribus Hebræorum etiam aliter exposuerunt sic, Et manus meæ stillauerunt Myrrhā, hoc est, Et manus meæ tunc amaricatae sunt, ex memoria peccati idololatriæ, ac si Myrrham attigissent. Et digiti mei Myrrham transeuntem, hoc est, & tamen amaritudo illa transiit, ex eo quia cogitabam eum pepercisse peccatis meis.

Aperui dilecto meo, & dilectus meus reuersus est, transiuit. Anima mea egressa est in loqui ipsum Quæsiui ipsum, & non inueni ipsum, uocaui ipsum, & non respondit mihi. Inuenerunt me custodes circumeūtes in ciuitate, percusserunt me, caeperunt pallium meum desuper me custodes murorum.

APERVI dilecto meo, at ille declinauerat, atq; transierat. Anima mea liquefacta est: ut dilectus loquutus est. Ita in utraq; translatione in sensu. In Hebræo autem sic: Aperui dilecto meo, & dilectus meus reuersus est, transiuit: Anima mea egressa est in loqui ipsum. Narrat Sponsa, quod dum aperiret portam, Sponsus conuersus est, transiuit, & abscondit se. Anima mea egressa est in loqui ipsum, hoc est, cum anteq̄ recederet. Loqueretur mecum dicens: Non intrabo domum tuam, quia à principio noluisti aperire mihi. Quæsiui ipsum, & nō inueni ipsum: & uocaui ipsum, & non respondit mihi: Inuenerunt me custodes, circummeuntes in ciuitate, percusserunt me, & uulnerauerunt me. Cæperunt pallium meum desuper me. Ita in omnibus tribus linguis ferme. Inuenerunt me custodes circummeuntes in ciuitate, hoc est, Nabuchodonosor, & exercitus eius, custodes circummeuntes ciuitatem, hoc est, qui obsidentes circuibant ciuitatem ad capiendum eam. Cæperunt pallium meum desuper me, hoc est, Sanctuarium, quod erat meum pallium. Et notandum in Hebræo distingui orationem per accentum zacheph caton in uerbo desuper me: Vnde uerbum cæperunt refertur ad custodes obsidentes ciuitatem. Et postea subiungit. Custodes murorum, hoc est, etiam Angeli ministerij, qui erant custodientes muros meos, sicut dixit Isaias cap. 67. Sup muros tuos Hierusalem cōstitui custodes tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Et ipsi, supple, dereliquerunt me.

Adiuuro

Adiuuro uos filia Hierusalem, השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו לי את דודי בן-דודי אהבה אני: מה דורה מדרו הנפר בנשים מה-דורה מדרו שבעתי אתכם: השבעתינו

ADIURO uos filia Hierusalē, si inueneritis dilectum meum, ut nūtiatis ei, quia amore languedo. Ita in oibus tribus linguis. Adiuuro uos filia Hierusalē: Posteaq; p cōmissam idololatriā à Regibus Iudæ in prima domo sancta percussa fuit Hierusalē, & data ī manū Regis Babiloniæ humiliata nimis, respiscēs tandē, & cupiēs recōciliari Spōso, adiurat filias Hierusalē, hoc est, oēs tribus, & uniuersum populū Israeliticū, q̄ habitabat in finitimis locis, & ciuitatibus Israel, q̄ erant ipsi metropoli Hierusalem tanq̄ filia, dicens: Adiuuro uos filia Hierusalē, si inueneritis dilectum meum Spōsum Christum, ut nūtiatis ei, quia amore languedo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, & pulchra ī mulieribus. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos. Sic in oibus tribus linguis. Respōdent nūc filia Hierusalē ad ipsam adiurantem matrē, & prae se ferentes nō cognoscere Christum dilectum Sponsum, inquiūt: Qualis est dilectus tuus ex dilecto, scilicet, patre æterno, & pulchra inter mulieres, & ex nimio affectu inculcātes interrogationem subiungunt, qualis est dilectus tuus ex dilecto, scilicet patre æterno, quia sic adiurasti nos.

p ij Dilectus

Dilectus meus candidus, & rubi- דרוך צה וצורם נגאל
cundus, uexillatus ex millibus. Ca מורבבה וראשו בתם
put eius aurum, igne examinatū, פו קוצותיו תלפלים
cincinni eius aceruati, nigri quasi שחורה בערב ועיניו
coruus. Oculi eius sicut columba פיונים על אפיקי מ
rum super riuulos aquarum, loti מים ותצות בתלב
cum lacte, residentes supra pleni- ושבות על מלאה
tudines.

DILECTVS meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Ita in omnibus tribus linguis, nisi quia in Hebræo pro electus habetur dagul, id est, uexillatus. Dilectus meus candidus, & rubicundus, & reliqua. Interrogata Sponsa à filiabus suis qualis esset dilectus suus, gratificans eis, respondet describitq; formā Sponsi sui dicēs. Dilectus meus candidus, & rubicundus, Candidus, s. in toto corpore, & rubicundus in genis, & in facie. Candidus ad dealbandum peccata mea. In tali enim forma apparuit Danieli in iudicio. Vnde libri sui cap. 7. sic inquit: Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, uestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda. Et rubicundus, ad ulciscendū inimicos suos: Iuxta illud Esa. cap. 63. Quare ergo rubrū est indumentū tuū, & uestimēta tua sicut calcantiū in torculari? Torcular calcaui solus, & de gētibus nō est uir mecum: Calcaui eos in furorem eo, & cōculcaui eos in ira mea. Electus ex millibus: In Hebræo uexillatus ex millibus hoc est, multi exercitus Angelorū in circuitu assistūt ei. Iuxta illud Danie.

7. Millia milliū ministrabāt ei, & decies cētena millia assisitebāt ei. Caput eius aurū optimū. Sic in Latino: In Græco autē sic: κεφαλή αὐτοῦ χρυσίου κεφαλῆ, hoc est, caput eius aurum cephaz: seruauit enim Græcus hebraicā uocē paz, quæ latinè significat aurū igne ualdè examinatum, Caput eius aurum paz: Sensus est, caput eius, hoc est, principium uerborum eius refulget, s. sicut aurum optimum: Iuxta illud Psal. 118. Principium uerborum tuorum ueritas, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Quod quidem principium uerborum eius fuit in monte Sinai ad populum suum: quando dixit: Ego Dominus Deus tuus, ostendens ex hoc principio uerborum eius, Regnum & imperium sui solius esse. Et postea subiecit sua mandata, quæ ut Rex præcepit obseruanda. Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigrae quasi Coruus: Sic in utraq; translatione: In Hebræo autem sic, Cincinni eius aceruati, nigri sicut coruus: hoc respōdet ad illud quod dixit Dauid Psal. 17: Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu tabernaculi sui. Et ad id quod dixerunt Doctores hebræorū. Quod cū apparuit Deus in Mari rubro, uisus est in forma adolescentis præliātis cū maxima fortitudine. Oculi eius sicut colūbæ sup riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ. Ita in utraq; translatione. In Hebræo autem sic. Oculi eius sicut columbarū super riuulos aquarū, loti cum lacte, residentes supra plenitudines, hoc est, oculi eius pulcherrimi, quales sunt oculi columbarum spectantium aquas, quarum oculi ex eo aspectu aquarū multū affecti, condecorantur. Et tanto

magis afficiuntur oculi, & efficiuntur pulchri si lacte fuerint loti. Oculi eius sicut columbarum, aiter exponuntur hæc uerba, sic. Quemadmodum columbæ oculis suis circūspectant oīa ex fenestris suis, iuxta illud Isaia cap. 60. Et quasi colūbæ ad fenestras suas, &c. Sic oculi domini ex fenestris cœlorum circūspectāt oīa. Loti cū lacte, hoc est, & sicut oculi columbarū uidentur pulchri, ac si loti essent cum lacte : Sic & oculi ipsius Sponsi cū intendunt ad iudicandū, clarificant iudiciū sicut candor lactis ad iustificandū iustū, & ad damnandū impiū, & reddendū eis secundū opera eorū. Et residēt iuxta fluenta plenissima. Ita in Latino : in Græco autem rectius sic καθήμεναι ἐπὶ πληρώματι, hoc est, sedētes supra plenitudinē. In Hebræo autē sic, residētes supra plenitudinēs, hoc est, & oculi eius Spōsi erant residentes & stantes supra plenitudinēs, hoc est, in pulchra & moderata æqualitate & cōuenientia : ex quo nō erant prominētes, neq; profundī magis q̄ decens erat, & ideo perpulchri. Et secundum Allegoricum sensum, sedētes supra plenitudinēs, hoc est, & oculi eius spaciātes supra plenitudinē Mundi, respiciūt bonos & malos.

Genæ eius sicut linea plantationum Aromatis, Aromatū confectio-
num. Labia eius uiolæ, distillantia Myrrham trāseūtem, Manus illius rotæ auri plenæ cum Tharsis. Venter eius nitor eboris, inuolutus

לחיינו בערוגת הבשמים
מגדלת מורקחים שב
שפתותיו שושנים וט
זפתות מור עבר
נורו גלילי זהב ממ
ממלכות בתרשיש מ
מציו עשה שן מעלפת
ספירים

Sapphiris. Tibiæ eius colū-
næ marmoris fundatæ super
mortariola aurei. Visio eius
sicut Libani, Electus sicut Ce-
dri. Palatum eius dulce : & to-
tus ipse desyderia, iste dilectus
meus, & iste socius meus si-
liæ Hierusalem.

ספירים : שוקיו עבודי
שש מוסדות על ארצו פו
מראתו כל כבוד פהר ב
פארזים : חפר מן מתקים
ובלה מן מרזים זה דו
דודי וזה רעי פגרת יר
ירושלם

GENÆ illius sicut areolæ aromatū cōsitæ à pigmen-
tarijs. Sic in Latino: In Græco autē sic σιαρόνες αρωμα-
φιλάει γὰρ ἀρώματι φόνουσα μυστικῆ, hoc est, genæ illius sicut
phialæ aromatis producētes pigmentaria : In Hebræo
autē sic : Genæ eius sicut linea plātationū aromatis Aro-
matum confectio-
num. Pergit Sponsa rogata à filiabus
describere & reliqua pulcherrima mēbra Christi Spō-
si, dicens : Genæ eius sicut linea plantationū Aromatis
aromatū confectio-
num : Genæ eius, id est, facies eius in-
telligendo à parte totam faciem: Sicut linea plantatio-
num Aromatis aromatum confectio-
num: Sensus hic
est, qđ genæ & facies, hoc est, uerba quæ loquutus fuit
Sponsus Christus facie ad faciem in monte Sinai cum
populo suo Israelitico : fuerūt dulcissima & perspectis-
sima : & singula uerba ferme uisa ad similitudinem li-
næ plātationū aromatis : quæ linea cōstat ex pluribus
aromatibus ad dulcissimas præciosissimasq; cōfectio-
nes faciendas maximè idoneis. Labia eius lilia distil-
lantia Myrrhā primā. Ita in utraq; translatione ferme.

In Hebræo

Labia eius uiolæ distillantia Myrrham transeuntem. Repetitio eiusdem sententiæ per alia uerba, hoc est, & labia eius similia uiolis, loquuta sunt, subaudi in eodem monte Sinai uerba suauissima, & odoris Myrrhæ transeuntis. i. odorem in omne latus iactantis plenissima. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis. Ita in Latino, in Græco aut sic, χερσὲς αὐτῆς τῶρευται, χρυσῆαι, πεποληρωμέναι θαρσῆς hoc est, Manus eius tornatiles, aureæ, plenæ tharsibus: In Hebræo aut sic: Manus eius rotæ auri plenæ cum tharsi, hoc est, manus eius cum rotis, id est, annulis aureis plenis tharsi lapide precioso, & Allegoricè secundū doctos ueteres Doctores hebræos p manus eius intelligit duas tabulas legis: quas fecerunt manus eius. Et p rotas auri, uerba legis: de quibus dicitur in Psal. Desyderabilia super aurū & lapidem preciosum multum. Venter eius eburneus distinctus Sapphiris: Ita in Latino: In Græco aut sic: κοιλία αὐτῆς πυξιδίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθῳ σαπφείρῳ hoc est, uenter eius pyxidicula eburnea in lapide Sapphiro: In Hebræo autem sic: Venter eius nitor eboris inuolutus Sapphiris: quia dixit supra: Dilectus meus candidus & rubicundus, propterea cū dixisset, uenter eius nitor eboris, adiunxit, inuolutus cū Sapphiris. Est enim Sapphirus lapis preciosus rubri coloris secundum Rabbi Abraam Abanezra in suis cōmentarijs. Et rectè secundum Allegoricū sensum: uenter eius candidus est ut Ebur, & inuolutus Sapphiris rubri coloris, ex quo secundum eosdem Doctores, per uentrem, qui in medio est hominis, lex Sacerdotalis, quæ in me-

dio

dio est uoluminis legis Moisi significatur, quæ & candida est, ut Ebur ad dealbandum, & rubicūda ut Sapphirus, ad ulciscendum peccata. Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas. Ita in utraq; translatione. In Hebræo autem sic: Tibiæ eius columnæ marmoris fundatæ super mortariola auri, & idem est sensus: Tibiæ eius, hoc est, corpus eius: à parte enim intelligit totum, & per corpus eius intelligit Mundum istum, quem ipse Christus creauit. Columnæ marmoris: in Hebræo hammude ses, unde quia ses, & senariū significat numerū, propterea allegoricè uult dicere huius Mundi sex esse columnas, hoc est, latera sex. i. Ante, Retro, Sursum, Deorsum, Dextrorsum, & Sinistrorsum. Fundatæ supra mortariola auri, hoc est, supra terram, unde est aurum, Species eius ut Libani: Electus ut Cedri, sic in omnibus tribus linguis, Species eius siue uisio eius ut Libani, id est, montis Libani: Et sensus est, sic, inquit, est uidere Deū, hoc est, opera Dei sicut ingredi in montem Libanum: & uidere pulcherrimas arbores eius: quemadmodum enim quis ingressus in montem Libanum, mox in ipso aditu eiudem mōtis uidet arbores adeo pulchras, ut putet nullas alias inueniri posse pulchriores, & deinde progressus paululum uidet in eodem monte alias arbores longè pulchriores, & sic deinceps: Sic sunt, inquit, & opera Dei alia alijs longè pulchriora præstantioraq;. Electus sicut Cedri: quæ scilicet semper uirescunt, sic & opera Dei semper uirescunt: nunq̄ enim desinunt esse, sed semper

q̄ instauratur

instaurantur, & sic tanquam Cedri semper uirescunt. Guttur illius suauissimum, & totus desyderabilis. In Hebræo sic, Palatū eius dulce, & totus ipse desyderia. Palatum eius dulce, hoc est, uerba eius dulcia. Dicit enim scriptura Ezechielis cap. 18. Si autē impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, uita uiuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius, quas operatus est non recordabor. Est ne aliquod uerbum dulcius, quàm hoc? Et rursus ibidem inquit. Nunquid uoluntatis meæ est mors impij dicit Dominus Deus, & non ut conuertatur à uis suis & uiuat? Est ne aliquod uerbum dulcius quàm hoc, & alia huiusmodi? Talis est Dilectus meus, & ipse est amicus meus filia Hierusalem. In Hebræo autem sic: Iste dilectus meus, & iste socius meus filia Hierusalē. Quo profectus est Dilectus tuus אנה חלה רורה אנה חלה רורה pulchra in mulieribus: quò cōuertit se dilectus tuus? & quæremus פנה רורה יבקשנה פנה רורה יבקשנה ipsum tecum. עפרה

Quo abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum, quò declinauit Dilectus tuus. Ita in omnibus tribus linguis ad sensum. Quò profectus est dilectus tuus. Cum audissent filia Hierusalem à matre quòd speciosus forma est præ filijs hominum Sponsus Christus: propterea & ipsæ audiendo captæ amore Sponsi, per quàm cupidè interrogant matrem, dicentes. Quò profectus est dilectus tuus, te derelicta uidua in Babylo-

ca

ca captiuitate? Quò conuertit se dilectus tuus? & quæremus ipsum tecum.

CAPITVLVM SEXTVM.

Dilectus meus descendit in hortū suum, ad lineas plantationum aromatis, ad pascendum in hortis, & ad colligendum uiolas. Ego dilecto meo & dilectus meus mihi, pascens in uiolis. רורי ירדה לגנו ל לערוגות חבשם ל לרעות בגנים ול וללקט שושנים: אנה לרורי רורי ל הרעה בשושנים:

DILECTVS meus descendit in hortum suum: dita in omnibus tribus linguis. Dilectus meus descendit in hortum suum. Rursus interrogata à filiabus suis Sponsa, & quò abierit speciosus Sponsus eius, respōdet dicens: Dilectus meus descendit in hortum suum. Mira breuitas: ex eo enim quòd dicit descendit in hortum suum, insinuat filiabus suis Sponsum suum concessisse à se in altum ad montes æternos: & inde postea rursus descendisse in hortum suum. Et sic per miram breuitatem & artem respōdet ad interrogata, & seruat decorem Epithalamici carminis, quòd nihil triste admittit, accipitq; præteritū pro futuro, dicens, descendit in hortū suum, pro descendet in hortum suum. Ad lineas plantationum Aromatis. Mirè ac signatè cum dixisset descendit in hortum suum, adiunxit ad lineas plantationū aromatis, quasi diceret, descendet quidem non simpliciter ad hortū, sed descendet ad lineas plantationū Aromatis, hoc est, ad ipsos ueros Israelitas Apo-

q ij los

los, & cæteros, qui Sponsam Christum recipient: & rectè signantur hic Apostoli per lineas plantationum Aromatis, quia odorem suum supra omnia aromata in Apostolos & discipulos suos contulit Christus. Vnde meritò ipsi postea prædicantes dicebant, Christi bonus odor fumus. Vt ibi pascatur in hortis, & lilia colligat, ita in Latino & Græco. In Hebræo autè sic: Ad pascendum in hortis, & ad colligendum uio- las, Ad pascendum in hortis. Mirè signatèq; dixit, in hortis. Nam si ad hortum descendit Christus, quomodo ergo pascitur in hortis, quod sic intelligitur Christum descendisse in hortum, hoc est, ad gentem Israeliticam, & descendisse etiam ad pascendum in hortis, scilicet Gentium, quæ in uarios hortos, hoc est, in uarios Deorum cultuserant diuisæ. Vnde cum descendisset Christus in hortum suum gentis Israeliti- cæ, collegit uio- las, & ex hortis gentium, hoc est, sanctas animas redolentes sicut uiolæ, ex quibus facta est Ecclesia catholica. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter Lilia: ita in omnibus tribus linguis ferme. Et sensus est. Quanquam ita se habet, inquit, Spōsa, quod dilectus meus Christus Mesiās ue- niens ad me in hortum suum, pascetur in hortis gentiū, colligetq; inde uio- las, non tamen propterea me Spon- sam suam prorsus abiiciet: Sed ego dilecto meo, & di- lectus meus mihi, hæc asserit, ppter Apostolos, & alios, qui de gente Israelitica crediderunt in Iesum Christum unà cum Gentibus.

Pulchra

Pulchra es tu Socia mea sicut Thirsa, pulchra sicut Hierusalē, terribilis sicut uexillata. Auerte oculos tuos de cōtra me: quia ipsi pualuerūt in me. Capillus tuus sicut gregis Caprarū, quæ pexæ sunt de Gilhad. Dentes tui sicut grex ouiu, quæ ascenderūt de la uacro, quæ omnes parietes gemellos, & orbata nō in eis. Sicut frustum mali granati tēpus tuū de intra crinem tuum.

PULCHRA es amica mea, suauis, & decora sicut Hierusalem. Ita in Latino, in Græco sic, καλὴ ἐστὶν ἡ πλησίον μου ὡς ἑσθλοῦς, ἑβραῖα ὡς ἱερουσαλίμ, hoc est, pulchra es proxima mea ut beneplacitum, decora sicut Hierusalem. In Hebræo autem sic: Pulchra tu Socia mea sicut Thirsa, decora sicut Hierusalē. Pulchra tu Socia mea: Mirum quod Sponsam suam hic Christus appellat pulchram sicut Thirsam ciuitatem terræ Israel: & sicut Hierusalem. Vnde manifestum est eum non loqui hic amplius de uetere Spōsa Hierusalem. Sed de noua Romana Ecclesia, quam in pulchritudine comparat ad Thirsam, & ipsam Hierusalem, dicens, pulchra es amica mea sicut Thirsa, quæ ciuitas est in terra Israel. De qua fit mentio in tertio Regum capite 15. Terribilis sicut castrorum acies ordinata: sic in Latino: in Græco sic, δάμνητος ὡς τεταγμέναι, hoc est, pauor sicut ordi-
q iij natae

natae. s. acies: In Hebræo autē sic. Terribilis sicut uexillatae acies, & castra. Et sensus est, quòd catholica Romana Ecclesia non solum est pulchra sicut Thirsa, & sicut prima Hierusalem, uerum etiam est & terribilis, & timenda suis inimicis, sicut uexillatae acies: quæ ex quo unum habet uexillum, & unum ducem, quem sequuntur, sunt unanimes, & unius propositi, ac uoluntatis, & propterea terribiles, & inimicis suis formidolosae, sic & Romana catholica Ecclesia sub uno uexillo Christi, & unico duce suo Romano Pontifice militans: qui pastor, & dux est acierum, i. oim Ecclesiarum Mundi, est suis inimicis terribilis, & timenda. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt: ita in utraq; translatione. In Hebræo autē sic: Auerte oculos tuos à me, quia ipsi praeualuerunt in me. Hoc dicit, significans se ex aspectu Spōsae tanto amore affici, ut impatiens amoris eam amplius intueri nequeat. Propterea ut quantum Ecclesiam suam Catholicam Romanam amaret, & amaturus esset, ostēderet, inquit, ad ipsam sic. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi praeualuerunt, & fortificati sunt in me, ita subaudi, ut eos respicientes in me pati nequeam. Post hæc uerò more amantium incipit describere pulcherrimam formam suae Spōsae Romanae Catholicae Ecclesiae. Et ad eius unitatem, & fortitudinē contra inimicos, quas uirtutes ei in primis prae uetere Hierusalem tribuit, addit & omnes alias uirtutes: omniaq; alia ornamenta, quae supra eidem ueteri Hierusalem tribuerat. Ex qua quidē repetitiōe uerborum, manifestum est, de noua hæc dici Hierusalem

Hierusalem catholica Ecclesia, & non de uetere, quā supra eisdē specialiter uerbis cōmendauerat. Dicit itaq; (ut supra dixerat) sic: Capillus tuus sicut gregis caprarum, quæ pexae sunt de Gilhad, hoc est, Capillus tuus nitidissimus, & pulcherrimus, qualis est capillus gregis caprarum, quæ descēdunt de monte Gilhad, & allegoricē per capillum Sponsae intelligit singulos etiam minimos de Ecclesia, quorum capilli capitis numerati sunt apud Deum. Dentes tui sicut greges ouium, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis foetibus, & sterilis non est in eis: Sic in oib; tribus linguis, nisi quia proficut greges ouium, in Hebræo habetur, sicut grex ouium, & pro sterilis, nō est, orbara non in eis. Dentes tui sicut grex ouium, hoc est, cādidi, & eiusdē moderatae aequalitatis sicut grex ouium: quæ ascenderunt de lauacro, hoc maxime pertinet ad candorē, & pulchritudinē earum ouium, quæ omnes parietes gemellos, hoc est, aequales, & eiusdem staturæ. Ex eo enim, qd matres sunt gemellorum, datur intelligi, qd & ipsae fuerint gemellae. Et orbara nō in eis, hoc est, & nō est inter eas aliqua cū defectu. Dentes tui sicut grex ouium: Allegoricē per dentes Sponsae intelligit fortissimos, & primarios Ecclesiae, qd potissimum designat per gregē ouium, & non per gregem aliorum fortiorum animalium. Ad significandum eos uiros esse similes ouibus, nō solum per dentes, sed & per oēs alias partes, quæ totae laudabiles, & utiles sunt ad ministerium domus Dei. Nam lana ouis necessaria fuit ad conficiendum hyacinthinum uelum Tabernaculi. Caro eius

eius ad Sacrificia. Cornua ad sonandum, & conuocandum populū. Loco quorū in catholica Ecclesia successe-
rūt Tintinnabula. Tibiæ ad musica instrumēta cōficiē-
da in tēplo. Viscera ad cōficiēdas citharas. Et pellis ca-
rū ad cōficiendū Tympana. Vnde rectè Scriptura den-
tes Spōsæ assimilat gregi ouiuū, & nō aliorū animaliuū.
Gentes aut, quæ ignorāt Deū Israel, tanq̄ improbas, &
inutiles assimilat sæpe ipsis canibus: quorū mēbra nul-
li usui sunt. Sicut cortex mali punici, genæ tuæ absq̄
occultis tuis. Ita in utraq̄ lingua, præterq̄ qd' in Græco
pro absq̄ occultis tuis, habetur sic, *ἐκτός τῆς σιωπῆς σου σὺ*,
hoc est, exira silētiū tuū. In Hebræo aut sic, sicut frustū
mali granati tempus tuū de intra crinē tuū, siue uelum
tuū. Sicut frustū mali granati, qd' s. à parte exteriori est
rubrū, & in interiori plenū multis dulcibus granis. Vñ
ptēpus Spōsæ qd' hebraicè dicit̄ raccah, hoc est, uacuū
scilicet carne, Allegoricè signat etiā minimā, & inanem
partē filiorū Sponsæ debere esse plenos multis meritis
sicut malū granatū est plenū multis granis fructus sui.
Sexaginta sunt Reginae & octo- *ששים חמה מלכות*
ginta Concubinae, & Adolescentu- *ושמונים פלגשים וע*
larum non est numerus. Vna *ועלמות אין מספר אחת*
ipsa Columba mea, perfecta mea, *חיה יונת תפתי אחת*
una ipsa matri suæ. Electa ipsa *חיה לאמה בנה חיה*
genitrici suæ, Viderunt ipsam si- *לילדותה ראיה בנות*
liæ, & beatificauerūt eam regi- *וראשיות מלכות רב*
næ, & concubinae, & laudauerunt *וראשיות נחלתה*
eam.

Sexaginta

SEXAGINTA sunt Reginae & octoginta Cōcu-
binæ & adolescentularum non est numerus. Ita in
omnibus tribus linguis. Posteaq̄ Spōsus Christus mul-
tis laudibus extulit suam dilectā Catholicam Roma-
nam Ecclesiam: & primum egit ab egregia eius for-
ma, & uenustate generaliter. Deinde ab eius terrilita-
te contra inimicos: & postea specialiter à pulchritudi-
ne suorū mēbrorū. Cōparauitq̄ eā pulcherrimis ciui-
tatibus Thirsæ, & Hierusalē. Nunc pergit laudare eā,
& de animi eius pulchritudine, & integra, ac perfecta
in se Spōsum fide, & charitate. Idq̄ facit maximè præ-
ferendo eam Synagogæ, & omnibus animabus, quæ à
principio ipsi Sponso per fidem, & amorē adhæserunt,
dicens: Sexaginta sunt Reginae, &c. Sēsus est, Anima,
quas uehementer dilexit Christus à principio ut Spō-
sas, & legitimas cōiuges, & reginas: ex quibus consti-
tuta est Synagoga, fuerunt sexaginta numero. Et rur-
sus nationes, quas Christus non ut legitimas Sponsas,
sed ut concubinas dilexit, sunt octoginta. Et per sexa-
ginta Reginas intelligit primū patrē omniū iustorum,
& amicorum Dei Abraā: & deinde omnes qui de fe-
more ipsius Abraæ processerunt, qui fuerūt sexaginta
numero. Et cōputatur sic, Abraam, & filij eius, quos
suscepit ex Chetura sexdecim. Ismael, quem genuit ex
Agar, & filij eius, tresdecim. Isaac, quem genuit ex Sa-
rah, & filij eius tres. Filij Iacob duodecim, Filij Esau (ut
habetur Paralip. i. cap.) sexdecim. Ecce sexaginta. Per
octoginta Concubinas uerò intelligit Noë, & filios
r eius

eius, & oēs generationes, quæ à diluuiō usq; ad Abraā ab ipso Noē, & filiis eius ortæ sunt. Quorum generationes fuerūt octoginta: quæ non tantū dilectæ à Deo, quantū generationes Abraæ, Concubinæ uocātur metaphorice à Scriptura. Et Adolescentularum nō est numerus, hoc est, & aliarū familiarū, & generationū, quæ non accesserunt ad amorem Reginarum: neq; Concupinarum. Et istæ fuerūt omnes generationes gentium, quæ ortæ sunt à sexdecim prædictis gnationibus Esau, usq; ad aduentum Christi Messia. Quæ quidem generationes (ut diximus supra) dictæ sunt Adolescentulæ. Ex quo immaturæ uiro non cognouerunt ipsum sponsum Christum, usq; ad aduentum eius. In quo quidem aduētū factæ iam maturæ uiro per maximā earū fidē, & charitatem, meruerunt ipsi Sponso Christo nubere, & in amore, & dignitate etiā ipsis reginis præferri, & Catholicam uniuersalē Ecclesiā ipsa Synagoga longē præstantiorē chariorēq; ipsi Sponso cōstituere, quod satis apertē indicat hic Sponsus per ea quæ subiungit, dicens: Vna est colūba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ. Ita in archetypo hebraico, & utraq; translatione. Vna est columba mea, quasi diceret, etsi sexaginta fuerint Reginae à me admodum ut legitimæ Sponsæ dilectæ: & octoginta cōcupinæ. Nilominus unā est nūc Regina catholica Romana Ecclesia, quā unicē, & magis omnibus alijs, & reginis, & cōcupinis diligo. Et uocat eā columbam, & perfectam. Columbam, quia sicut Colūba non nisi proprio adhæ-

ret

ret uiro, & nunq̄ alieno: sic & Romana Ecclesia nunq̄ Dñs alienis, aut improbissimis hæreticis adhæsit. Et uocat eam insuper perfectam, scilicet in amore, & charitate erga se Sponsum: quod martyrio, & sanguine tot millium martyrum, qui ultro pro Christo se se in acerbissimos cruciatus, & horrēda supplicia, & mortē obierunt, satis comprobatum est. Vna est matri suæ electæ genitrici suæ. Vna est, scilicet, Catholica uniuersalis Ecclesia matri suæ Hierusalem, quæ est eius mater, ex quo ei, ut filia successit in sempiterna Sponsi Christi hæreditate. Insuper & in primatu, & dignitate. Vnica enim est Christi catholica Romana Ecclesia: quæ est mater cōmunis omnīū fidelīū, & nō plures Ecclesiæ. Et unus pastor totius orbis Christiani Romanus Pōtifex: & nō plures Pastores, Soli enim Petro transiturus Christus ad Patrem cōmendauit suas oues, Ioānis cap. 21. dicens Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei etiā domine scis quia amo te. Dicit ei, Pisce agnos meos. Dicit ei iterum, Simon Ioānis, Diligis me? Ait illi, etiā domine: tu scis quia amo te. Dicit ei iterum, Pisce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Ioānis amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio amas me, & dixit ei, Dñe tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dicit ei, Pisce oues meas. Ex his manifestū quidē est solū Petrum esse cōstitutū à Dño Pastore suarū ouīū, ac proinde oēs oues Christi quæ sunt in uniuerso mūdo esse sub cura & regimie solius Romani Pōtificis legitimi & indubitati successoris Petri, Cui insup soli ex oībus Apostolis

r ij

tradidit

tradidit Christus & clauēs regni cœlorū : Cum respō-
dens ad eum dixit : Beatus es Simon Bariona, quia ca-
ro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in
cœlis est : & ego dico tibi, quia tu es Petrus, & sup̄ hęc
Petra ædificabo Ecclesiā meā. Et portæ infernō præ-
ualebunt aduersus eam. Et tibi dabo clauēs regni cœ-
lorum : & quodcunq; ligaueris super terram, erit liga-
tum & in cœlis : & quodcunq; solueris super terrā, erit
solutum & in cœlis. Matthæi cap. 19. Electa genitrici
suæ. Electa, s. Romana Ecclesia à Spōso suo Christo &
super Petrum Petram ædificata. Genitrici suæ, scilicet
Ecclesiæ Hierosolymitanæ cui, ut filia successit. Vide-
runt eam filia Sion, & beatissimā prædicauerūt, Re-
ginæ & Concubinæ, & laudauerunt eam. Ita in Latino,
in quo abūdat particula Sion, quod perspicere potest ma-
ximè per Græcum interpretem, qui uertit sic, *εἶδοσαν αὐτὴν
τὴν θυγατέραν, καὶ μακαρίστην αὐτὴν βασίλισσαν, καὶ παλλακίδα ἀνέστησαν
αὐτήν*, hoc est, Viderunt eam filia, & beatificabūt eam,
Reginæ & Concubinæ laudabunt eam. Et similiter in
archetypo Hebræo. Viderunt eam filia, & beatifica-
uerunt eam. Viderunt eam, tempus præteritum pro
pro futuro uidebunt : more prophetico, hoc est, uidebūt
eam Romanam Ecclesiam filia inebriatam, s. amore &
sanguine Iesu Christi. Et beatissimā dicent eā. Et hoc
fuit maximè in principio nascentis fidei, quandò Petro
& Paulo Apostolis prædicātibus in urbe Roma Chri-
stum crucifixum, tantus in breuifactus est credentium
Romanorum numerus, tantacq; proinde mox pro ea cō-
fessione

fessione Christi sequuta est eosdē Romanos ab imma-
nissimo Nerone imperatore persecutio, tanta ruina,
tantacq; strages, ut fama Romanorū pro Christo ultro
ac sponte occisorū increbresceret per uniuersum mun-
dum. Quāobrem idē Paulus Apostolus Doctor Gen-
tium, sentiens se admodum à tali ac tanta fama Roma-
norum martyriū Christi adiutū ad propagationē Euā-
gelij, qđ prædicabat, scribens ad eosdē Romanos post-
ea sic inq̄t. Gratias ago Deo meo p̄ Iesum Christū, quia
fides uestra annunciat in uniuerso mūdo. Vnde nō mi-
rum, si meruit apud Christū Dñm fides Romanorum
Petrū ipsum principē Apostolorū habere pastorē : ut
p̄ eius cathedram oēs Ecclesiæ Mūdi Romanā Eccle-
siam matrē suā esse agnoscerēt : sicut factū est à princi-
pio fidei ab omnibus nationibus mundi, & in primis à
natione Germanorū, qui summos Romanos pōtiffices,
à quibus ad fidē Christi uocati, & ad oues eius aggre-
gati sunt, semper coluerūt. Et si his temporibus dede-
rint maculā in gloria sua, hoc est ergo (ut ad rem redca-
mus) quod dicit Sponsus Christus, uiderūt eā Filia, &
beatissimā prædicauerūt, & Reginæ, & Concubinæ, &
laudauerunt eā. Et Reginæ, hoc est, & filia Reginarū,
id est, & animæ, quæ ex semine Abraæ : Cōcubinæ, i. ani-
mæ, quæ ex generationibus Noë, hoc est, & Hebræi,
& Gētes, ex quibus simul cōgregata est catholica Ec-
clesia, laudauerunt pro laudabūt eam Romanā Eccle-
siā, quod completū esse cōspicimus à mille & quingen-
tis ferme annis, quibus totus Christianus orbis Roma-

num Pontificē ut numē quoddā uenerās nō nisi Papā, quæ admirationis, & stuporis est utriusq; linguæ particula, appellat, & ut Christi, & Petri uices gerentē suspicit, & admiratur, Romanāq; Ecclesiā frequentat, & ppter beatissima Petri principis Apostolorū, & Pauli Doctoris Gentium ossa uenerat, & colit. Vnde & superiore anno tēpore felicis memoriæ Adriani, vi. Pontificis maximī, ut etiā q̄ notissima sunt, referamus: uidimus nūcios missos ex Syria à mōte Libano à reuerēdo domino Petro Patriarcha Antiocono, totaq; natiōe Maronitarū ī hāc urbē Romā cū epistolis literis Chaldaicis cōscriptis ad summū Romanū Pontificē: quibus in Latinū uersis difficile dictu eēt, quātope idē Patriarcha, totusq; clerus, & populus eius Maronitarū sese sūmo Romano Pōtifici submittebat: asseuerās se nō cognoscere: nec habere aliū supiorē, neq; aliū patrē, & dñm in terris, nisi solū Romanū Pontificē: quē firmiter se dicebat credere esse legitimū, & uerū Petri Principis Apostolorū successorē, uerūq; totius gregis Christi pastorē. Operę precii est etiā cōmemorare, quādō in hoc incidimus, ea quæ ego illos duos nūcios (cū quibus ob Chaldaicā, quam illi maximē callebant linguā, magna mihi fuit familiaritas) meminī me interrogare, quæ nā scilicet fuit necessitas, quæ illos impulit, ut hoc potissimum tēpore cū tāto suæ salutis discrimine, tātoq; labore, & sumptu de extremis partibus Syriæ à monte Libano Romā uenirent, maximē cū non multō ante primo anno, s. felicis memoriæ, Leonis, x. & alij nunciij ab eodē Patriarcha

Patriarcha missi uenissent, & obedientiam eidem Romano summo Pōtifici præstitissent. Ad quod illi sic respondebant. Patriarcham senio iam confectum prope diem moriturum, misisse eos in hāc urbem Romam ad eūdem summum Romanum Pontificem, pro sola eius benedictione impetranda. Quod ita esse postea oculata fide conspexi. Nam præstita per eos de more obedientia summo Pōtifici Adriano, vi. nihil aliud ab eo, nisi literas, quibus Patriarcham ipsum Antioconū, & eius clerum, populūq; suum Maronitarum benediceret, habere procurauerunt: quibus habitis, tanq̄ magno acquisito thesauro, mox ex urbe profecti sunt festinantes ad dominū suum Patriarcham, ut eiusdē summi Romani Pontificis benedictionē anteq̄ diem suum clauderet, ei denūciarent, in qua ille maximā suæ salutis spem repositam haberet. Sed de his hæctenus.

Quæ est ista, quæ desursum respicit sicut aurora, pulchra sicut Luna, electa sicut sol, terribilis sicut uexillata.

Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora con-
surgens? Ita in utraq; trāslatione. In Hebræo autē sic: Quæ est ista quæ desursum respicit sicut Aurora? Quæ est ista. Hæc respondent ad ea quæ dixit supra. Viderunt eam filix, & beatissimam prædicauerunt, & ob magnam admirationē, & stuporē gloriæ matris earū, subaudi, dixerūt. Quæ est ista, quæ desursum respicit sicut Aurora, pulchra ut Luna, electa ut Sol, & reliqua.

& reliqua. Cōparant filiæ matrē Romanā apostolicam Ecclesiā tribus magnis luminaribus Auroræ, s. & Lunæ, & Soli. Et primū cōparāt ipsam Auroræ, q̄a sicut aurora in tpe matutino nō magnū, lucētissimū tñ, ac ab oībus nubeculis expeditissimū dat lumē, Sic & catholica uniuersalis Ecclesia in principio fidei incipiēs tunc primum elucere, non maximum, at satis clarū tamen præstabat Mundo fidei Iesu Christi lumen, ita ut Apostolus Paulus gratias agens Deo de fide Romanorum, scribēs ad eosdem diceret, Primū quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christū pro omnibus uobis, quia fides uestra annūciat in uniuerso mundo. Deinde cōparāt filiæ matrē suā Catholicā Ecclesiā ipsi Lunæ: unde significat incrementū, qđ mox accepit Ecclesia, q̄ ī principio illucescēs sicut aurora, postea propagata in omnē terrā, cœpit lucere sicut Luna, nō tñ sicut Sol, q̄ auroræ immediata succedit, sed ordine præpostero sicut Luna, & tertio loco (ut dicemus) lucebit sicut Sol. Et rectē, ac uerē cōparatur uniuersalis catholica Ecclesia ipsi Lunæ in suo statu longē, lateq̄ ppagato, quia sicut Luna lumē non habet ex se, sed accipit illud à Sole: Sic Ecclesia lumen nō habens ex se, accipit illud à uero sole Iesu Christo. Et sicut interdū Luna p̄ aliqđ interpositū impedimentum nō illuminata à Sole obscurat, sic & Ecclesia sæpe per impedimenta peccatorum non illuminata à Christo remanet obscura, & sinē lumine. Item ut Luna sæpe obducta nubeculis, nō dare pōt lumen suū. Sic & Ecclesia sæpe obducta nubeculis Hæreticorū, non dare potest

potest omnibus lumē suū. Itē ut Luna p̄ singulos mēses deficiēs innouat, sic & Ecclesia sæpe cōculcata ab hæreticis, & prauissimis filiorū eius moribus, postea instauratur. Electa sicut Sol. Cōparat tertio loco Ecclesia maximo luminari Solis, ad significādū statū Ecclesiæ ultimum. Cū superatis oībus & Tyrānorū, & Hæreticorū p̄sequutionibus lucebit p̄ totū mundū, nō amplius sicut Luna luminare minus, sed sicut Sol luminare maius, & tūc per magnū lumē eius fiet (ut ipse dñs dixit) unū ouile, & unus Pastor. Terribilis ut castrorū acies ordinata. Ita in Latino, in Græco autē sic, δάμνητος ὡς παραμέναι, hoc est, stupor sicut instructæ, s. acies. In Hebræo autē sic, Terribilis ut uexillatæ, s. acies, quia sicut Luna, hoc tpe est Ecclesia subdita defectibus. In quos p̄ multiplices, quos habet inimicos, sæpissime incurrit. Propterea subdit Scriptura, asserens Ecclesiā posse superare, & uincere oēs defectus oēsq̄ suos inimicos, ex quo terribilis ut uexillatæ, atq̄ instructæ acies, q̄ sub unico militātes uexillo, unicoq̄ duce, quē unanimiter sequunt, terribiles ac formidolosæ sunt suis inimicis: Sic & catholica Ecclesia sub uno militans uexillo crucis, unoq̄ duce, ac pastore Romano Pontifice, est inimicis suis terribilis, & formidolosa, sicut castrorū acies uexillatæ, atq̄ ordinatæ. Et rectē uerēq̄ instructis aciebus cōtra multiplices inimicos militantē Scriptura hic catholicā cōparat Ecclesiā, Ex quo sicut nō uincūt acies, quæ diuisæ sunt inter, & nō unū sequunt uexillū, unūq̄ Imperatorem: Sic nō uicit catholica uniuersalis Ecclesia, & uisibiles, & in-

uisibiles, quos habet inimicos, nisi sub uno militauerit uexillo crucis, unoq; Pastore summo Romano Pontifice, ex quo patet quanta est recentium Lutheranorum Hæreticorum prauitas, atq; peruersitas, qui ab ordinatis, instructisq; per Christum aciebus Ecclesiæ suæ Petrum eius principem, atq; pastorem, suosq; successores excludere studentes, ipsas acies Christi ordinatas perturbant, atq; dissoluunt: easq; acephalas, id est, sine capite constituentes, ad dissidium, prædam, atq; escam inimicorum obijciunt. Propterea & iniquissimi sunt, & non intelligentes scripturas, cæci, & duces caecorum.

Ad hortū nucis descēdi, ad uidēdū
 fructus cōuallis, ad uidendū si flo-
 ruit uitis, gēmauerūt mala grana-
 ta. Nō noui anima mea, posuit me
 quadrigas populi principis. Re-
 uertere, reuertere Hassulammith,
 reuertere, reuertere, & respicie-
 mus in te.

DESCENDI in hortum Nucum, ut uiderem pos-
 ma conuallium: Ita in utraq; translatione in sen-
 su: In Hebræo autem sic. Ad hortum Nucis descen-
 di, ad uidendum fructus conuallis, si floruit uitis &
 gemmauerunt mala granata. Descendi in hortū Nu-
 cis. Verba sunt Christi Sponsi, & respondent ad id qd
 suprā dixerat. Veni in hortum meū soror mea. Spōsa,
 collegi

collegi Myrrham meā cum aromate meo: sic & nunc
 inquit: Ad hortum Nucis descendi. Et dicit descendi
 præteritum pro futuro: Descendam in hortum Nucis,
 hoc est, in populum meum Israeliticum, quē Metapho-
 ricè appellat hortum, ex quo sicut in horto plantantur
 arbores ad fructificandum: sic & nos plantati sumus
 in domo Domini in Ecclesia eius ad producendum fru-
 ctus. Vnde dicit Scriptura: Omnis arbor non faciens
 fructum excidetur, & in ignem mittetur, & reliqua. Et
 perquam propriè, & eleganter appellat hortum Nu-
 cis, & non alterius arboris, ex quo fructus Nucis ualde
 similem cum fructu Ecclesiæ & cuiuslibet animæ ha-
 bet naturam: Nam sicut fructus Nucis mira quadam
 arte reconditus intra prædurū corticem nō sese osten-
 tat, & statim omnibus offert, ut fructus cæterarum ar-
 borum, sic & fructus Ecclesiæ, & uniuscuiusq; fidelis
 non patens, & in propatulo est, sed absconditus, & soli
 Deo cognitus. Prætera assimilatur fructus Christia-
 norum potissimum Nucibus, & non aliarum arborū
 fructibus. Ex quo sicut fructus Nucis per suum corti-
 cem, quo tegitur cum ab arbore cadit supra lutum, nō
 fœdatur. Sic & fructus fidelium per Spiritum sanctū,
 quo custodiū nullis sordibus inquinatur. Ad hortū Nu-
 cis descēdi ad uidendū fructus cōuallis. Fructus cōual-
 lis, hoc est, eiisdē horti, q est in cōualle. i. in hoc Mūdo,
 qui dicitur lachrymarū uallis. Si floruit uitis, si gēma-
 uerunt mala granata, si floruit uitis, hoc est, si Sacerdo-
 tes Allegoricè, & Leuitæ floruerūt, & fructum produ-
 cere

cere cæperunt. Si gemmauerūt mala granata, hoc est, & si alij de populo gemmas dare incæperunt. Nesciui, siue (ut in Hebræo) Nō noui. Cum dixisset Sponsus Christus se descēdisse in hortū, i. in domū Israel, ad uīdendū fructus eius. Respōdet Spōsa dicēs, Nesciui, s. te Christū Spōsum descēdisse ad me in hortū. Hoc spectat maximè ad illud Euāgelicū uerbum, qđ dixit dñs ipsi Spōsæ, cū uenisset ad eā: Quia si & tu cognouisses tps uisitatiois tuæ, &c. Aīa mea cōturbauit me ppter quadrigas Aminadab, ita in Latino. In Græco sic: *ἡ ψυχή μου ἐδιδόμου ἀγνοῦσα ἀνὴρ δ' ἄβ*, hoc est, Aīa mea posuit me quadrigas Aminadab. In Hebræo aut sic. Aīa mea posuit me quadrigas populi principis. Hāmī nadab enim duæ Hebraicæ dictiones sunt, q̄s & Græcus, & Latinus interpretes putātes esse unā, & p̄priū nomen alicuius hoīs, nō uerterūt: Nos aut uertimus populi principis. Et sensus est scđm Rab. Selomonē in suis cōmētarijs. Anima mea, hoc est, iniqua & puerfa mea uolūtas posuit me q̄drigas populi principis, hoc est, ip̄sarū gentiū. Et sic etiā & nos exponimus, q̄a cū nō cognouisset Spōsa (ut ipsa dixit) uisitatioē suā, hoc est, Spōsum suū Christū, q̄ ad ip̄am uisitādā descēdit, aīa sua, hoc ē, puerfa, & iniq̄ eius uolūtate eū negādo, & occidēdo eū posuit seipsam q̄drigas, & sellā, hoc est, subditā ppli principis, s. Romani, cū dixit: Nō habemus Regē nisi Cæsarē. Reuertere, reuertere Sunamitis, Reuertere, reuertere, ut intueamur te. Ita in utraq; trāslatione. Et s̄l̄r in Hebræo: nisi q̄a pro Sunamitis, qđ corruptū est ī utraq; lingua, ī archetypo extat

extat sic hassulāmith. Et p̄ ut intueamur te, in Hebræo est, & respiciemus in te. Reuertere reuertere hassulamith, &c. Cū dixisset Sponsa Synagoga prophetās qđ futurū erat, se sua iniqua uoluntate, nō nouisse uisitatioē suā, & Christū Sponsum uisitantē, & sic negando, & occidendo ipsum Christū posuisse & subiugasse se ipsam in sellā & quadrigas populi principis, hoc est, in ruīnā & perpetuā præsentē Romanā eius captiuitatē. Ad hæc respōdens Spōsus Christus, & ipse prophetat, hoc est, prædicat uerba, quæ in aduētū suo quotidie in tēplo prædicās, & se Christū Meisiā esse asserēs, & opibus cōprobās, ad Spōsam ipsam erat clamaturus, dicēs: Reuertere, reuertere ad me. s. lex iniquissīma p̄tinacissīmaq; tua rebellione, hassulāmith, reuertere, reuertere, & respiciemus in te. i. & parcemus tibi. Hæc sunt uerba q̄ p̄ tres annos cū dimidio prædicās Christus ad eandem Spōsam Synagogam clamabat. Vnde ex quater inculcata repetitione uerbi reuertere, facile perspici pōt: quāto studio, quātoue affectu conatus est Christus reuocare Spōsam suā gentē Israeliticā à p̄tinacissima eius rebellione, p̄mittendo ei ueniā peccatorū, inferēdo & respiciemus in te. At illa indurata, & in sua p̄tinacia perseuerans ad hæc respondebat sicut sequit̄ inferius. Hic est sensus prædictorū uerborū: Nunc operæ precii est, discutere p̄dicta uerba, & in primis uerbū hassulāmith, qđ & in Latino, & ī Græco corruptè legitur Sunamitis. Vnde Nico. de L. yra turpiter lapsus est, dicēs, hassulammith, q̄ noīe appellat̄ hic Synagoga Spōsa, dici à ciuitate

uitate noīe Suna, qđ falsum est. Nam etsi à ciuitate Sunem, in qua (ut ipse inquit) sæpe hospitabatur Heliseus dicta est Sunamitis mulier illa quæ eundē Heliseū hospicio recipere cōsueuerat. Itē & puella Abisag quæ adducta fuit ad Regē Dauid, ad calefaciendū ipsum in sua senectute: Non propterea uerū est, quod ipse dicit & hassulammith, de qua agitur hic: deduci similiter ab eodem nomine ciuitatis Suna. Quia etsi in Latina translatione non fiat differentia in Scriptura inter tres istas Sunamites mulieres: In Hebræo tamē multū inter eas interest, quia prædictæ duæ mulieres hospita, s. Helisei: & Puella Dauid. Scribuntur, sic, Sunamitis, per n, hæc uerò de qua agitur hic, scribitur per l, sic Sulamita, & propterea demiror Nicolaum de Lyra non respexisse in Hebræo hanc differentiam, ex qua liquidò constat hoc nomē Sulammith esse lōgè diuersum à prædictis: Deducitur enim hoc secundū Doctū Rab. Abraā Abenezra in suis cōmentarijs non à ciuitate Suna, ut dictus Nicolaus satis inconsideratè dixit: Sed, ab Hebraica dictione Salem, quod fuit primum, & simplex nomen ipsius ciuitatis Hierusalem. Sic enim uocata est ea ciuitas in principio, quando in ea regnabat Melchisedech. Vnde Sriptura Geneseos capite. 4. ait. Ad uerò Melchisedech Rex Salem proferēs panem & uinum (erat enim Sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, &c. Et rursus Dauid Psal. 76. asserēs hanc ciuitatē Salem elegisse sibi Deum in habitaculum suum, dixit: Et factus est in pace locus eius: quæ uerba in Hebræo habentur sic. Et factus

factus est in Salē locus eius. Vnde Salē cū sit propriū nomen ipsius ciuitatis sanctæ, & si pacē significet Latine: nō tamē debuit mutari. Ad hoc igitur nomine Salem secundum eundem Doctore Rabbī Abraam per mutationem punctorū, scilicet Camez, qđ sonat A, in Vau: & assumpta terminatiōe fœmininorū noīm itli, fit Sulammith: & assumpta litera He, notitiæ in principio, fit hassulammith, id est, hassulammitha. Latine. i. res ex Salem ciuitate, sicut nos dicimus à Roma romana scilicet, res. Hec est illa maxima ciuitas Salem, cui postea ad denotandum, qđ per ipsam ciuitatem uisurus esset mundus pacem apud Deū, à quo per peccatū primi parentis rebellando longè recesserat, additū fuit ei uerbum Ieru, hoc est, uidebūt, & sic dicta est Hierusalē, hoc est, uidebūt pacē homines, s. apud Deū factā in ipsa ciuitate per Christū, qui in ea pati uoluit pro nobis. Ex his itaq; manifestum est, Synagogam ipsam cōgregationem patrum Hebræorum denominatam fuisse à Hierusalem Metropoli, & matre ciuitate totius Israel. Quæ (ut diximus) figura fuit nouæ Hierusalem urbis Romæ, unde cum Synagoga, & congregatio patrū Hebræorum denominata fuerit à Salem sulammith, meritò ergo & Ecclesia Christi denominatur à Roma Romana: eūdem enim locū obtinuit urbs Roma propter Petrū Principē Apostolorū, qui in ea sedit, uixit, & passus est, quē obtinuit Salem, quæ postea & Hierusalem apud patres Hebræos. Et si Ecclesia Romana dicta est etiā Catholica, id est, uniuersalis. Ex quo totus mundus

mundus, hoc est, oēs fideles qui eiusdē Ecclesiæ Romanæ mēbra sunt, faciūt ipsam esse catholicā. Ex eo enim quia una est omnīū Christianorū Romana Ecclesia, & nō plures Ecclesiæ, & unus tm̄ Pastor Petrus Apostolus & successores eius, & nō plures pastores: propterea Romana Ecclesia dicit̄ Catholica, i. uniuersalis, & cōis oībus Christi fidelibus, sicut erat cōis, & uniuersalis Ecclesia Hierosolymitana oībus hebræis. Desināt igit̄ delirare Lutherani hæretici, qui de directo contra ipsum Iesum Christū impudētissime nitētes, q̄ dixit ad Petrū, Tu es Petrus, & sup̄ hāc petrā ædificabo Ecclesiā meā, ipsi tm̄ nō unā, sed infinitas propemodū Ecclesias cōfin-
gunt: Et pari modo nō unū summū Pastore, sed infinitos: Et qđ maximè detestandū est, & cōmunionē fidelium tollunt, & unitatē, pro qua specialissimè passurus dñs Iesus orauit ad patrē Ioā. 17. ca. dicēs: Pater sancte serua eos in noīe tuo: quos dedisti mihi: ut sint unum, sicut & nos, & reliqua. Quā quidē Ecclesiæ unitatē ijdē Hæretici prorsus dissoluere conātur: Nam quæ unitas obsecro erit fidelīū, si secundū eosdē improbissimos hæreticos quot sunt uillæ, & pagi in mūdo, tot sint principales Ecclesiæ? & si quot præbyteri, tot summi sacerdotes? & si quot capita, tot sententiæ in Ecclesia Dei? Quomodo ergo nō intelligunt insensati, & cæci Lutherani se cæcos, ac duces esse cæcorū. Nam si sic uoluisset Christus instituire Ecclesiā suā, ut ipsi falsò cōmunicentur, & fingūt, ut, s. quot oppida & ciuitates sunt in Mūdo, tot essent principales Ecclesiæ, & quod Episcopi, & Presbyteri

Presbyteri, tot summi Sacerdotes, quare ergo ad solū Petrū dixit: Tu es Petrus, & super hāc Petrā ædificabo Ecclesiā meā, & nō simul oībus suis charissimis apostolis dixit, uos estis petrae, & super has petras ædificabo Ecclesias meas. Insuper & si omnes Apostoli pares sunt, & eandē habent singuli eorū potestatē (ut ipsi falso asseuerāt,) quare sicut dixit ad solū Petrū, & tibi dabo clauēs regni cœlorum, & quodcūq; ligaueris super terrā, erit ligatū & in cœlis, & quodcūq; solueris super terrā, erit solutū & in cœlis. Nō dixit oībus Apostolis tunc præsentibus, & uobis dabo clauēs regni cœlorum, &c. Insuper interrogo istos perfidissimos homines Lutheranos Hæreticos, qui soli uidentur in Mūdo sapere: Quare cū iam cōsumasset oīa dñs Iesus post resurrectionem suā trāsiturus ad Patrē, & soli Petro præsentibus oībus alijs Apostolis cōmendauit oues suas tāto studio, & affectu, dicēs: Simon Ioannis diligis me plus his? dicit ei: Etiā dñe scis, quia amo te. Dicit ei, pasce agnos meos. Dicit ei iterū, Simon Ioannis diligis me? Ait illi, Etiā dñe tu scis, quia amo te. Dicit ei iterū, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, amas me: Et dixit ei, Dñe tu omnia nosti, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce oues meas. Hæc soli Petro dixit Dominus oībus alijs Apostolis tunc præsentibus. Quod si tāto opere suas oues cōmendatas esse uolebat Dñs, & oēs Apostolos æqualē cum Petro habere uolebat potestatē in Ecclesia sua, (sicut ista noua præclara ingenia recentīū Hæreticorū

reticorum contendunt,) quare non omnibus Apostolis, sed soli Petro signatissimè expræfissimèq; , cui & soli dederat claves regni cœlorum, suas oues cōmendauit Christus Dñs. At dicūt sub persona Petri intellexisse Dñm & oēs alios Apostolos. Hoc cōmentū tuū est ô Lutherane, & nō ex Euāgelio. Vnde obsecro habes tu, q̄ loquēs Dñs ad solū Petrū, loquebatur etiā & ad cæteros Apostolos; nisi ex tuo abundāti, & falsissimo sensu. In quo in tuā perniciē, & sempiternū interitum tuū, & oīm, qui te sectant̄ abundas: An nō legisti illud sapiētissimi Selomonis præceptū, qui Ecclesiastes cap. 30. terribiliter cōminatur, dicēs: Non addas quicq̄ uerbis illius, & arguaris, inueniarisq; mendax. Non mirū igitur si iuxta hanc Selomonis sententiam tu Lutherane addens ad uerba Christi, argueris ab omnibus sanæ mentis hominibus, inueniarisq; palā mendax, & simplicium, & pauperum ouiu Christi seductor, & proditor. At Petrus rursus, inquis, nunq̄ uenit in urbē Romā, & in hoc palam mētiris ô Lutherane. Nam ex eo qđ non legitur in Actibus Apostolorū uenisse in urbē Romam Petrū, p̄pterea nō uenisse te inferre, hoc est falsissimū: Constat enim Euangelistas studentes breuitati prætermisisse gesta & ipsius dñi: dicente Ioāne: Et multa alia signa fecit Iesus, quæ nō sunt scripta in Libro hoc. Qđ si ipsius Domini res gestas prætermiserūt Euāgelistæ, quantò magis & ipsorum Apostolorum: Sed quæro à te Lutherane, si in urbem Romā (ut falso asseris) non uenit Petrus, neq; in ea passus est, ubinam gentium & terrarū

terrarum passus est Petrus? Assigna locum: nō enim potuit tantus homo, quem Christus unicè dilexit, & cui tradidit claves Regni cœlorum, cuiq; tanto studio, & affectu commendauit suas oues, latere in mundo. Quia (ut Dominus ipse dixit) ubi fuerit corpus, illic congregabuntur & Aquilæ. At dices mihi constare ex scriptis, & publica fama, Petrum sedisse in Anthiochia, quod & nos fatemur: Sed non constat aliquo pacto Petrum passum esse in Anthiochia, sed in urbe Roma. Quinimmo (ut diximus suprā) quod te maximè cōfundit, Patriarcha ipse Anthiochenus non nisi in hac urbe Roma, beatissima, & Petri & Pauli ossa ueneratur, & Romanum Pontificem ut legitimum & uerum Petri principis Apostolorum successorem, agnoscit & colit, & non seipsum Petri successorem profitetur. Ad hæc accedunt & alia certissima huius rei argumēta & signa. Et primū quod totus orbis Christianus una sentētia à mille & quingētis annis ferme, & in primis Germania ipsa tota beatissima ossa Petri & Pauli nō nisi in urbe Roma, ubi ad eorū passionis & martyrij memoriam duo ingētissima templa à Romanis Imperatoribus extructa sunt, colit & ueneratur. Deinde q̄ & oēs Scriptorum & Græci & Latini Petrū & Paulū in urbe Roma passos fuisse tradiderūt. Tertio q̄ & Chaldei Syri, Anthiocheni, quorū aliq̄ Petrū ab Anthiochia in urbē Romā sequuti sunt, de itinere & profectioe Petri in Italiā ad eandē urbem Romā, libros in eorū lingua Chaldaica conscripserunt,

t ij quorū

quorum aliquos & ego harum rerum ualde studiosus à dictis nūcijs Domini Patriarchæ Antioeni assequutus sum: Sed de his hæcenus, redeamus nūc unde digressi sumus. Reuertere, reuertere hassulammith, & c. hæc uerba sunt Spōsi Christi quæ prophetat hic se dicturū in aduētū suo ad ipsam suam Sponsam Synagogā dictam hebraicè hassulammith, quam nos latine dicere possumus Sulamitam, prætermissa prima syllaba, qui articulus emphaticus est, quo carent Latini: & si pro eo pessimum ponere (sicut mos est Latinis) pronomen demonstratiuū ipsam. Et uocata est sic Synagoga ut diximus ab ipsa Salem Metropoli ciuitate, quæ postea dicta est Hierusalem, sicut Catholica Ecclesia à Roma dicitur Romana, quæ quidem Sponsa Synagoga quia in aduētū Christi ad eā, præuaricata erat ab ipso Sponso Christo, propterea Christus hic prophetat, & prædicat uerba, quæ ad ipsam præuaricantē Sponsam in aduētū suo ad eam, erat clamaturus: Sicut ueniēs postea & prædicans ei per tres annos cum dimidio clamauit, dicens: Reuertere, reuertere hassulammith à tua præuaricatione .s. ad me. O hassulammith reuertere, reuertere, & respiciemus in te reuertentem à tua pertinacissima rebellione. Et mirè ac signatissimè à numero singulari Sponsus Christus hic, transit ad pluralem, dicens: Respiciemus in te, & hoc more suo facit ad denotandum pluralitatē ipsarum triū diuinarū personarū, quarum prius loquens in singulari unicam ostenderat esse substantiam.

Capitulum

CAPITVLVM SEPTIMVM.

Quid respicies in hassulammith, *מה תחזו בשולמית*, sicut choros castrorum: *במחלת חבתיים*: Quā pulchri fuerunt gressus tui cū calciamētis filia principis. *מה יפה פצעמיה בנה* Vertebra femorū tuorum sicut preciosa, opus manuum artificis. *חבתיי ירבה כמרה חלאים מצשה ירוחמיה*

QV ID uidebis in Sunamite: nisi choros castrorum: Ita in Latino: In Græco autē sic, *τι ὄψασθε ἐν τῇ σολαμίτιδι ἢ ἐρχομένῳ ὡς χορτὸν παρεμβολῶν*, hoc est, Quid uidebitis in Sulamitide, quæ uadit ut herba castrorū: In archetypo autē Hebræo sic: Quid uidebitis in hassulammith, sicut choros castrorum: Quid uidebitis, & reliqua, hæc uerba sunt Spōsæ hassulammith, quæ & ipsa prophetat ea uerba supbiæ & incredulitatis, quæ est respōsura ad Christū sibi prædicantē, dicēs, Quid respicietis in hassulammith, & in hoc uerbo signat in Hebræo accētus zachephaton, quod uim habet intercidēdi, & suspēdēdi orationē parūper. Quid respicietis: uerbū plenū arrogantiæ & contumaciæ, quasi diceret, nō est opus ut respiciatis in hassulammith. Et postea subiungit alia maioris contumaciæ & infidelitatis uerba, dicens, Sicut choros castrorum. Sensus est: Non est opus me amplius obtundas, dicens: Reuertere, reuertere hassulammith reuertere, reuertere, Sicut choros castrorum, hoc est, uolo ali quod signum à te de cœlo uidere. Sicut uidit Iacob pater noster reuertens de domo Laban, choros castrorū, scilicet Angelorum. Sicut scriptū est in lege Geneleos

t iij 32. cap

32. cap. ubi sic legitur. Iacob autē abiit itinere quo coeperat, fueruntque ei obuiā Angeli dei, quos cū uidisset, ait: Castra dei sunt hæc: Et appellauit nomē loci illius Mahanaim, i. castra. De quorum quidē Angelorū occurrentiū Iacob patri nostro numero, diuersæ fuerunt inter doctos ueteres Hebræorū doctores opiniones: Alij enim dixerunt fuisse sexaginta ribbo, hoc est, sexagies decem millia Angelorū, quæ sunt sexcenta millia Angelorum. Alij uerò dixerūt hos Angelos fuisse centum & uiginti ribbo, hoc est, duodecies centena millia angelorum. Vel respondebant Iudæi ad Christū, Sicut choros castrorū, hoc est, ostēde nobis illos choros angelicorum castrorū, quos uiderunt patres nostri in Mari rubro. Hic est sensus prædictorū uerborū, sicut & euenit postea, ut scriptum est in Euangelio, Iudæos dixisse ad Christū, uolumus à te signum uidere. Quā pulchri sunt gressus tui in calciamentis filia Principis: ita in utraq; translatione: In Hebræo autē sic. Quā pulchri fuerunt gressus tui cū calciamentis filia Principis. Ad dicta uerba Synagogæ respōdens Christus, inquit, Quām pulchri fuerunt gressus tui cū calciamentis filia Principis. Sensus est, O filia principis Abraæ, quā pulchri fuerunt gressus tui hæctenus, i. cum calciamentis, & gressus tui, inquit, cū calciamentis, hoc est, gressus & pedes tui fuerūt hæctenus parati & accincti cū calciamentis ad ambulandum, & iter faciendum pro me in quascunq; asperas & longas uias, quasi diceret, accincta eras cū calciamentis in pedibus subire oīa aspera & aduersa, ppter me, & nunc

ita

ita cōtumax & proterua facta es cōtra me. Et uocauit eam filiā principis Abraæ, ut sic eius petulantiā & incredulitatē quærēdo, signa magis confunderet. Cū Abraā pater eius cū ei polliceret Deus semē in sua senectute ex Sara uxore senio iam cōfecta, & semen eius futurū sicut stellas cœli, nihil ī his hæsitauit, nec signū aliquod petijt, sed credidit, teste Scriptura, quæ Geneseos cap. 5. ait: Eduxitque eū foras & ait illi. Suspice cœlum, & numera stellas, si potes, & dixit ei: Sic erit semen tuum, credidit Abraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Quod autem per id quod dicit filia Principis, intelligit de Abraam: patet ex Scriptura, quæ appellat Abraam ipsum principem. Geneseos, 23. cap. Cum inquit, responderunt filij Heth, dicentes: Audi nos Domine, Princeps Dei es apud nos in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum. Iunctura feminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis, sic in Latino: in Græco autem sic, *ῥυθμοὶ κερῶν οὗ ὄμοιοι ὀσμύκοις ἔργων χειρῶν τεχνίτου* hoc est, Numeri femorū tuorum similes monilibus operū manuū artificis: In Hebræo autem sic. Vertebra femorum tuorum sicut preciosa, opus manuum artificis. Vertebra femorum tuorum, &c. Posteaquē incæpit Sponsus laudare Sponsam à gressibus cum calciamentis, ut par pari referret, hoc est, ut ipse Sponsus uicissim laudaret ipsam Sponsam ab omnibus suis membris, quemadmodum ipse fuerat supra ab ipsa Sponsa de omnibus suis membris laudatus: Pergit nunc laudare ipsam de cæteris eius mēbris.

Et mirū

Et mirū q̄ cū Sponsa laudauit ipsum Sponsum de oībus suis mēbris incēpit à capite, dicens : Caput eius aurū optimū, & reliqua; & descēdit laudādo eius membra usq̄ ad tībias. Spōsus uerò nūc econtra laudaturus Sponsam de eius pulcherrimis mēbris, incēpit à pedibus, & p̄cedit laudando usq̄ ad caput. Et ratio utriusq̄ ordinis est secundū doctores : quia ex quo intentio Sponsæ erat de summo cœlo deducere Sponsum ad se : propterea incēpit à capite, & descēdit laudādo usq̄ ad tībias : Rursus quia intētio Spōsi ecōtra erat ab ima terra exaltare Sponsam suā sursum ad summū cœlū, propterea laudans eā incēpit ab infima parte; & ascendens laudādo processurus est usq̄ ad caput, ut dicetur. Propterea cū laudasset suprā gressus Spōsæ, dicens : Quam pulchri fuerūt gressus tui cū calciamētis, &c. nūc infert dicens : Vertebra femorū tuorū siue circuitus, sicut preciosa appositiuè, opus manūū artificis. Vertebra femorum. Laudaturus singula membra Sponsæ nō prætēmittit laudare eius femora morè amantiū, sed laudat ea comparans illa rebus preciosis. Vnde apparet laudare Sponsam de summa eius honestate : Ex quo dicit : circuitus coxarum eius esse sicut preciosas, s. res, hoc est, Sponsam semper tenere eius femora uelata & cooperata, & ad nullam ea exponere turpitudinē & lasciuiam, quemadmodum preciosæ res semper tenentur cooperatæ & uelatæ ob earum preciositatē. Item laudat ea ab eorum artifice qui est ipse Deus, dicens, opus manuum artificis, i. ipsius Dei, qui est summus artifex.

Vmbilicus

Vmbilicus tuus crater Lunæ non deficiet potione. Venter tuus aceruus tritici circūseptus uiolis. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli Capræ. Collum tuum sicut turris eboris. Oculi tui fontes in Helebbon ad portam filia multitudinis.

שורה אגן הסדר
אל-תחסר המנוג בסנה
ערמת הסים סנה
בשופנים/שין שורה
בשין עפרים תאמי
צנה/ צנורה קמנה
השן עיניה ברבות ב
תשפון על-שען
בת-רבים :

Vmbilicus tuus crater tornatilis, nunquā indigēs potulis: sic in utraq̄ translatione. In Hebræo autē sicut Vmbilicus tuus crater Lunæ, nō deficiet potione. Pergit Spōsus ut cœpit laudare singula mēbra suæ spōsæ: & semp̄ ascēdens laudat nūc eius umbilicum: quem laudans alsimilat crateri Lunæ, hoc est crateri Lunari, id est, rotūdo ad similitudinē Luuæ. Hasachar em̄ Hebrai cū qd' uterq̄ interpres uertit tornatili. ut inquit Rabbi Abraam Abenezra, Chaldaicū est, & significat idem qd' Iareah Hebraicū, id est Luna Latine: quæ cū est plena, est rotūda. Vnde ex eo qd' dicit Vmbilicus tuus crater Lunæ, uult dicere, Vmbilicus tuus est sicut crater Lunæ, id est, similis crateri, qui factus est ad similitudinē Lunæ plenæ, hoc est, rotūdus & plenus sicut Luna: quæ cū est rotūda, est plena: Ad quē quidē craterē plenū sicut Luna cōparās umbilicū Sponsæ, uult dicere ipsum esse semper plenum & fœcundum. Cæterum quia Luna cū plena est, exinde tendit in defectum: propterea ne idē intelligeremus & de craterē: & idem

u per conse

per consequens de umbilico Sponsæ, q̄ aliquo tempore scilicet & ipse sicut Luna incidet in defectum, ita ut nō sit plenus & exuberans potione, sed sit sterilis & infœcundus: propterea, remouēs hoc Scriptura, subiungit, dicēs: Nō deficiet potione, hoc est, qui crater nullo unq̄ tēpore deficiet potione, intelligitq̄ ex hoc ipsum umbilicum Sponsæ nunq̄ fore sinē fœcunditate & prole sanctorum uirorū. Venter tuus sicut aceruus tritici uallatus lilijs; Sic in Latīno & in Græco: In Hebræo autē sic, Venter tuus aceruus tritici, circūseptus uiolis. Venter tuus aceruus tritici. Mirè ac signatè cōparat uentrem Sponsæ aceruo collectorū fasciū tritici in unum. Et hoc quia consueuit huiusmodi aceruus tritici esse latus & amplius ab infima parte, & angustus in suprema. Et sic maximè est uenter mulieris: Et propterea rectè uerèq̄ dixit, uenter tuus aceruus tritici. Item perpulchrè ac significanter cōparat uentrem Spōsæ aceruo tritici, quia sicut ex aceruo tritici fit panis, quo omnes indigemus pro uictu temporali præsentis uitæ: sic ex uētre Sponsæ ortus est ille cœlestis panis, quo omnes indigemus, ad uiuendum in sempiternū, secundū Scripturā, quæ dicit: Qui manducat hūc panem, uiuet in æternū. Circūseptus uiolis. Sēsus est, q̄ idē aceruus tritici cui cōparat uētrē Spōsæ, hoc est, ipsam Ecclesiā nunq̄ fuisset uisa in Mundo, nisi fuissent uiolæ in circuitu eius, q̄ ipsam Ecclesiam uallarent, custodirēt, atq̄ seruariēt, hoc est, nisi fuissent sancti q̄ nati sunt, & nascētur ex uētre Sponsæ Ecclesiæ: p̄ uiolas enim quæ suauissimū dāt odorē, intel-

ligit

ligit, ut diximus, sanctos oēs quos semp̄ habet Christus in circuitu, tanq̄ redolentissimas suauissimasq̄ uiolas. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli Capræ: sic in oībus tribus linguis. Duo ubera tua, hoc ē, duo testamēta, uetus & nouū, ex quibus tanq̄ ex duobus uberibus emanat lac quo alimur in uitā æternā. Collū tuū sicut turris eburnea: ita in oībus tribus linguis. Collū tuū sicut turris eburnea. Cōmēdat collū Spōsæ & à cādore, & à fortitudīe à cādore cū dicit eburnea, p̄ nimīā eius inocētā: à fortitudīe, cū dicit turris, ex q̄ collū Spōsæ fortissimū tanq̄ turris nullis infidelīū & hæreticorū p̄sequutionibus flectet, neq̄ deprimeet. Oculi tui sicut piscinæ in Efebon: Ita in utraq̄ trāslatiūe: In Hebræo autē sic. Oculi tui fontes in Efebon ad portā filiae multitudinis: Oculi tui, i. p̄phetæ tui, p̄ q̄s tanq̄ p̄ oculos uides futura, q̄ primū fuerunt in Efebon ciuitate terræ Israel, quā accēperūt filij Israel de manibus Seon Regis Ammorrei, sicut legitur Nume. cap. 21. in qua ciuitate fuerunt à principio Prophetæ, ubi tanq̄ fontes effundentes multā aquā, i. multā doctrinam. Ad portam filiae multitudinis, subaudi, proficiscētur, intelligitq̄ per oculos qui erant tanq̄ fontes in Efebon, duos maximos prophetas & Spiritu Dei plenissimos maximosq̄ uiros, Petrum & Paulum: qui recedētes ab Efebon, id est, à terra Israel, intelligens à parte totam terram, contulerunt se ad prædicandum Iesum Christum. Ad portam filiae multitudinis: Mos loquēdi Hebraicus, hoc est, ad populosam & maximam ciuitatem Metropolim gentium urbem Romam.

v ij Nasus

Nasus tuus sicut turris Libani: spectās facies Damasci. Caput tuum super te, sicut Carmelus: & coma capitis tui sicut purpura. Rex ligatus cum canalibus.

אפך כמגדל חלבני
 זרקה פניך דמשק
 ראשה עלה כפרח
 זרלה ראשה כאתרוג
 מלה אסור כרחמים

Nasus tuus sicut turris Libani: quæ respicit contra Damascum: sic in Latino: In Græco autem sic. *μικτήρ σκευήσιν ὡς τῆς τοῦ λιβάνου σκευεύου πρὸς ὠσσοῦ δαμασκῆ.* hoc est, Nasus tuus sicut turris Libani cōsiderās faciē Damasci. Et in Hebræo eodem pacto, sic. Nasus tuus sicut turris Libani spectās facies Damasci. Nasus tuus, Pergit Spōsus laudare reliqua membra Sponsæ: cōparatq; nimirū Nasum eius ad turrim Libani. Quod ad deformitatē Spōsæ spectare uidetur potius, quàm ad pulchritudinem, & uenustatē: si nasum adeo magnū & erectū habuit Sponsa, ut turris Libani. Quam ob rem dicunt doctores Hebræorum cōparationem istam nō esse magnitudinis nasi ad magnitudinem turris: sed potius dispositionis eius, ad dispositionē turris Libani. Nam si magnitudinis esset comparatio inquit ad turrim Dauid quæ est in mōte Sion, sicut suprā, fuisset nasus Sponsæ cōparatus, & nō ad turrim Libani. Sed q̄a nō magnitudinis sed formæ est cōparatio, ideo ad turrim Libani cōparat nasum Spōsæ. Erat enim hæc turris Libani, non sicut turris Dauid ædificata cū eminentijs siue mergulis in summitate eius, ut dictū est: sed erat, æqua, & plana desup, & perpolita, & sinē foraminibus. Sic & nasus Sponsæ erat sinē eminentijs, hoc est, sinē tuberculis, atq; maculis,

maculis, quæ nasci quādoq; cōsueuerunt in naso mulierū, & ppolitus, ac pulchrè dispositus. Cōparationes em̄ rerū latis est ut ex aliqua parte cōueniāt. Hæc scd'm Hebræos. Nos uero dicimus, Nasum Sponsæ cōparari ad magnitudinē turris Libani, ad denotādū per magnū nasum eius, magnū odorem, quem, stans in mōte Libano, qui est in finibus terræ Israel, & respiciēs faciem Damasci ciuitatis gentiū olfaciebat è regione earū, ad quas, capta magno suauissimōq; earundē gentiū odore, quē sua sagacissima sapiētia præsentiebat, erat migratura. Item per magnū nasum Sponsæ, significat Scriptura acrimoniā Ecclesiæ cōtra hostes eius infideles, & hæreticos. Ira em̄ hominis & furor mox in naso eius indicatur. Vnde non mirū si nasutā Spōsam facit Scriptura, quam suprā sicut acies instructas & ordinatas, terribilē & formidolosam suis inimicis esse dixerat. Et docti ueteres Hebræorū doctores in libro dicto Midras Sirim, dixerūt per nasum Spōsæ intelligi debere tēplū domini, ex quo sicut nasus datus est in altiori hominis parte in facie, sic & domus sancta ædificata est in altiori parte mundi in Hierusalem. Vnde cōprobatur maximè id quod suprā sæpe diximus: q̄ migratura Sponsa, ut & latius dicemus in sequētibus, ab Hebræis ad gētes: nō nisi in alta & excelsa gētiū metropoli urbe Roma ipsam desolatam Hierusalē erat instauratura. Vnde meritò Roma sicut in rei ueritate est, sic & credit̄ esse, altera Hierl'm ciuitas sancta. Et ne risum pbeamus Hebræis, q̄ ut ubiq; inuitis recētibus Lutheranis hæreticis Romanā ecclesiā ca-

u iij tholicam

tholicam, i. uniuersalem & cōmunem oībus Christi fidelibus esse cōprobamus: sic inuitis ipsis Hebræis & alteram Hierusalē esse asseueramus. Interrogo ipsos Hebræos: Vnde est q̄ hebraica lingua quæ supra omnes alias (ut ipsi negare nō possunt) proprietates rerum & Etymologias maximè exprimit. Cū tres sicut Græca habeat numeros singularē, dualē, & pluralē: nomen ciuitatis sanctæ Hierusalem nō per singularē exprimit numerū, neq; pluralē, sed per dualē tm̄. Est enim Hierusalaim (sic em̄ pfertur hebraicè) dualis numeri semper & ita dualis ut nūq̄ sit singularis neq; pluralis, sed semp̄ dualis. Vnde ex lingua sancta Hebraica plenè constat duas esse ciuitates Hierusalē, quas Deus elegit in habitaculum suū, alterā olim in Syria, & alterā hodie in Italia, quā Clauiger cœlorū Petrus suo martyrio fundauit in urbe Roma, in Vaticano. Nec poterit mihi Hebræus dicere, per duas Hierusalē intelligi alterā terrestrem, & alterā supernā Hierusalem: cū in ueteri sancta Scriptura, ante aduentū Iesu Christi, nulla unq̄ hebraeis facta fuerit mētio, neq; ulla explicita p̄missio, de supna Hierusalē, aut de regno cœlorū, nisi de terra fluente Lac & Mel, quā solā Deus ipsis Hebræis pollicebatur. Ita ut supna Hierusalē sit altera à noua Hierusalem catholica Ecclesia, & nō altera uetere Hierusalem, cuius tpe de ipsa cœlesti Hierusalē, & regno cœlorum nulla expressa mētio facta fuit ab ipsis p̄phetis usq; ad aduentū Iesu Christi, queniēs & precioso sanguine suo satisfaciēs pro peccatis mundi, cœlū antea clausum no-

bis

bis referauit: Cœlūq; p̄pterea suis fidelibus, & nō amplius terrā fluentē Lac & Mel, sicut Hebræis ante aduentū suū pollicitus est. Sed hæc hæctenus. Redeamus nūc unde digressi sumus. Nasus tuus sicut turris Libani. Rab. Abra. Abenezra, & doctus, & maximæ inter Hebræos auctoritatis uir, in suis cōmentarijs, inquit, p̄ magnū Nasum Spōsæ intelligi summū Dei Sacerdotē, quē Hebræi in lingua hebraica appellāt Chohē gadol, i. summū Sacerdotē, q̄ nimirū p̄ nasum Spōsæ significat, ex quo sicut nasus maximè p̄tinet ad pulchritudinē & necessitatē elegātis corporis mulierū, sic & sūmus sacerdos maximè p̄tinet ad decorē & necessitatē mystici corporis Ecclesiæ, quē nos inuitis ipsis hebræis & recentibus hæreticis ipsius catholicæ nouæ Hierusalē Romanæ Ecclesiæ Pōtificē maximū Petri principis Apostolorū, successorē esse cōprobamus. Spectās faciē Damasci. Mirè signatēq; dicit q̄ nasus Spōsæ, i. facies, intelligens à parte totū, spectabat Damascū ciuitatē Gentium, & nō Hierusalē ciuitatē suā: Vnde dixerūt docti ueteres Hebræorū magistri, q̄ Spōsa respiciebat Damascū ciuitatē Gentium, significans ex hoc Hierusalem ciuitatē sanctā dilatandā propagandāq; Damascū usq; ciuitatē Gentium. Item respiciebat, inquit, faciē Damasci Spōsa, ex quo in Damasco erāt pulcherrimi optimiq; fructus: Quæ expositio satis nobis cōgruit: Nam ex quo migrare intēdebat Sponsa ab Hebræis ad Gētes, Propterea dicitur hic spectare Damascū, quæ in confinibus terræ Israel, & porta regionis Gentium. Et propterea

magnum

magnum dicitur habere nasum : quo magnū suo sagacissimo odoratu praesentebat ex ipsis gentibus provenire odorem & propterea & fixū dicitur habuisse obtutum, & aspectū suū Damascum uersus ciuitatē gentiū, ex quo ad eas migrare intendebat & parabat : quod sicut figuratū est, sic fuit postea factum in aduētū Sancti sanctorum Iesu Christi Messiae, per maximū Apostolum eius Petrum, qui Sponsam ipsam ex Syria ex uetere Hierusalem traduxit ad Gentes, ad nouā Hierusalem urbem Romam. Caput tuum ut Carmelus: sic in utraq; translatione: In Hebræo autē sic. Caput tuum super te sicut Carmelus. Est autē Carmelus mons altissimus, in terra Israel, per quem quidē altissimū montem intelligitur Christus, qui in monte altissimo caelorum sedens ad dexteram patris, Caput est ipsius Sponsae ecclesiae. Et qui adhuc in terra conuulsis quatuor regnis gentium, crescit in montem magnum, & replebit totam terram. Sicut Danielis 2. inquit Scriptura. Videbas donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuum. Et dicit de monte, hoc de Coelo, & sine manibus, hoc est, sine cooperatione alterius, sed à se ipso abscissus, & postea subiungit, Lapis autē, qui percussit statuum, factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terram. Et coma capitis tui sicut purpura Regis iuncta canalibus: Ita in Latino: In Graeco autem rectius sic. *ὡς πλόκωμ κεφαλῆς σα ὡς ἡρσφίρα βασιλείς δεδεμένους ἐν παρὰ ῥομαῖς*, hoc est, Et crinis capitis tui sicut purpura, Rex ligatus in decursibus: In Hebræo autem sic: Et Coma capitis tui sicut pur

sicut purpura. Rex ligatus cū canalibus. Vñ patet Latinum interpretē, ut saepissime aliās, neq; uerba, neq; sensum hebraicū latinū hic reddidisse. Et propterea nephas est dicere, hāc trāslationem, qua utimur, esse diui Hieronymi, totq; defectus, quibus eadem trāslatio ubiq; scaetet eidē Hieronymo uiro, tū sanctissimo, tū triū linguarum peritissimo impingere: & (quod detestabilius, & maxime periculosum est) dum aut, prophanis studijs, aut Ecclesiasticis dignitatibus, potius quā sacris literis inhiāt homines, sub noīe Hieronymi, quā plurimos eiusdē trāslationis contortos sensus, pro ueritate hebraica ducere, & Scripturas quae clarissima de Iesu Christo reddūt testimonia ignorare: Sed hāc haec tenus. Et coma capitis tui. Posteaq; Sponsus descripsit laudando oīa mēbra Sponsae: ultimo loco nunc laudat eā de pulcherrima eius coma: Et postea mox subiungit illa nimirum stupēda, & significantissima uerba. Rex ligatus cū canalibus, quae postea exponētur: Dicit itaq;. Et coma capitis tui sicut purpura. Pro quorū quidē uerborū intelligētia est notandū cū hebraeis, qd dicitio Dalad, quā uertimus comā latinē: significat etiā & pauperiē: propterea iidē doctores Hebraeorū pro comā Sponsae purpureā intellexerunt pauperes, qui sunt iniqui in Israel sicut purpura, hoc est, coloris purpurei per magnā eorū charitatē. Et hoc rectē uereq; exponūt, quia pro comā Spōsae nimirū Apostoli significantur, qui paupertatis amantissimi meritō per purpureū colorē ob magnā eorū charitatē significantur: pro qua imitantes magistrū suū Christum oēs

x ppriam

propriam uitā exposuerunt. Rectè igitur uerèq; Apostoli Christi & Discipuli omnesq; martyres denotantur per comā Sponsæ purpuream: quapropter purpureo colore secundum hanc significationem insignitur hodie & apostolicus Senatus. Rex ligatus cū canalibus. Hæc uerba dixit hic Sponsus Christus signatissimè per interpositionem inter laudes præcedentes Spōsæ & cōsequentes: Quæ aliqui ueteres hebræorū Doctores nō intelligentes, secundū literalē sensum exposuerūt ea allegoricè tantū: Dicētes sic: Regem æternū Selomonē ligatum in Canalibus, hoc est, iurauisse apud Canales, scilicet aquarū, ad quos quidē Canales, Pater noster Iacob statuerat uirgas suas populeas, sicut legitur Genesios capite 30: & tūc tēporis Deū iurauisse eidem patri nostro Iacob se habitare facturū gloriā suā in Israel, quod est palam falsum: Ibi enim nihil tale legitur, nec unq̄ iurauit Deus patri nostro Iacob iuramentū aliquod: Quāobrem est expositio satis abhorrēs à ueritate hebraica. Propterea Rabbi Abraam Abenezra recēs hebræorū Doctor in suis cōmentarijs rectius, quā dicti ueteres doctores ea uerba secundum literalē sensum exposuit, sic: Rex ligatus cū Canalibus: hoc est, Rex Messias, id est, Christus, qui secundū ueteres doctores studens atq; festinans uenire ad instaurandū Hierusalem natus fuit: signatissimè in ipsa die qua desolata fuit eadem ciuitas Hierusalem, per Titū & Vespasianum ligatus fuit cū Canalibus, id est, tribulationibus multis, quæ intelliguntur per Canales multarum aquarum, & adeo malè fuit affectus.

affectus, ut etsi à tanto tempore sit natus, nihilominus hæcenus uenire nō potuerit: Hæc Rabbi Abraam Abenezra in suis cōmentarijs: Qui cæcutiens in meridie uidet lumen, non tamen satis clarum: Nam cum hæc uerba dicta sint apertissimè de passione Christi Messiae, ut & idem Doctor cum suis ueteribus doctoribus sentit: mirū quomodo nō pudet eum credere Christum natum iam, à mille & quingentis annis malè affectū & ligatum à suis inimicis usq; adeo uenire nō potuisse: Insuper mirum quomodo iste Messias anteq̄ ueniret ad eos, fuerit deprehensus, & ligatus: Et ualde mirabilius, q̄ sic ligatus & malè affectus, in manibus inimicorum uiuere tanto tempore potuerit: & quomodo nullam uiam adinueniret ut à uinculis solueretur: Sed illud magis atq; magis demiror, quomodo tantus Doctor (ut ignarum Hebræorum uulgus omittam, qui ista non intelligunt) talem Messiam expectabat, qui inuitus & contra suam uoluntatem tanto tempore in manibus inimicorum captiuis teneretur: Sed meræ nugæ sunt istæ: Et illud solum pium, sanctum, & uerum est credere, quod ipsa Catholica Ecclesia de hac re credit & firmiter tenet, Christum Messiam scilicet uenisse, non solum à die qua desolata fuit Hierusalem: sed & multò antè: & cum uenisset uerè, ut inquit hic Scriptura, fuit ligatus cum Canalibus: hoc est, non simpliciter quidem fuit ligatus iste Rex maximus Christus Messias: sed fuit ligatus in Cruce, scilicet cum Canalibus: id est, cum quinque ei factis uulneribus, Significatur

enim eius sanctissima quinque uulnera hic per quinque canales Metaphoricè : ex quo per quinque eius corporis uulnera, tanquam per quinque canales aquarum emanauit totus sanguis innocentissimi purissimique corporis eius. Hic est uerus & catholicus sensus prædictorum uerborum. Quæ quidem memoratu dignissima per necessariaque uerba dicit idem Sponsus de se in tertia persona, sic, Rex ligatus cum Canalibus. Quasi inter loquendum de pulchritudine Sponsæ interponens hæc uerba de passione sua palam diceret. Et pro tanta tua pulchritudine o Sponsa, Rex ligatus cum canalibus, hoc est, Ego Sponsus tuus Christus Rex cum ueniam ad te osculandum & redimendum, pro te ero ligatus tanquam latro, & malefactor in Cruce, cum quinque canalibus, id est, cum quinque uulneribus, quæ ad modum Canalium fluendo emittent totum sanguinem corporis mei pro tua redemptione.

Quam pulchra es, & quam dulcis dilecta in delicijs. Hæc statura tua similis est palmæ, & ubera tua racemis. Dixi, ascendam in palmam: & erunt quidem ubera tua sicut racemi uitis, & odor nasi tui sicut pomorum, & palatum tuum sicut uinum bonum, uadens dilecto meo ad rectitudines: Eructare faciens labia senum. Ego dilecto meo, & super me desiderium eius.

מה יפיה רמה נעמת
 אהבה בתענוגים וזאת
 קומתה נמתה לתמר
 ושררה לאשבלות א
 אמרתה אעלה בתמר
 אהנה פסוקיך וקחיני
 שררה באשבלות הגפן
 ורחם אפה! בתפוחים
 ונהנה ביין תשרב הוזה
 לוויך למושרים רובב
 שפתי ישנים אנו לוויך
 ועלי תשוקתי

Quam

Quam pulchra es, & quam decora charissima in delicijs: Ita in Latino: In Græco autem & in Hebræo sic: Quam dulchra facta es, & quam dulcis dilecta in delicijs. Quam pulchra facta es, Sēsus hic est, posteaque per te ligatus fuero cum canalibus, hoc est, cum uulneribus, inquit Sponsus, efficieris per mea uulnera redempta, & pulchra, & dulcis, & dilecta in delicijs, hoc est, dulcis & digna qua ego fruar inter omnes alias meas delicias, Statura tua similis est palmæ, & ubera tua botris: sic in omnibus tribus linguis, nisi quod in Hebræo pro statura tua habet sic. Ista statura tua, & reliqua. Ista statura tua similis est palmæ. Rectè Sponsus Christus Rex cum inter laudes, quas tribuit Sponsæ, perspicuam mentionem suæ passionis de se ipso planè intelligens fecisset, uolens nunc inferre quomodo fuerit ligatus, & ubi fuerit ligatus, infert sic: Ista statura tua similis est palmæ, hoc est, ista tui corporis statura est sublimis & recta, sicut est Statura & altitudo palmæ: Est enim palma arbor recta & alta, ad quam comparatur Sponsa, ex quo recta altitudo multum confert ad pulchritudinem & uenustatem mulieris. Et allegoricè per rectitudinem altitudinèque staturæ ipsius Sponsæ comparatæ ad palmam, quæ est arbor recta & fructifera, intelligit rectitudinem & celsitudinem patrum ipsius Sponsæ, & per eius ubera, quæ comparat botris siue racemis eiusdem arboris palmæ, intelligit (ut diximus) duas tabulas legis, acceptas à patribus, à quibus quidem tabulis tanquam à duobus uberibus, profluit lac scientiæ, & sapientiæ Dei. Est itaque sensus pro rectitudine, iustitia, & excellentia patrum tuorum, qui flo-

x iij ruerunt

ruerunt & fructū dederūt apud me, sicut palma ô Spō-
 fa. Item & pro tuis uberibus, hoc est, duabus tabulis le-
 gis quas libenter accēpisti à me. Dixi, ascendam in pal-
 mam, & apprehendam fructus eius: Ita in Latino. In
 Græco autē rectius sic, *ἔγω ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κατ' ἴσω τῶν
 ὑπέων αὐτῆς*, hoc est, Dixi, ascendam in palmā, prehēdam
 cacumina eius: In Hebræo autē sic, Dixi, ascendā in pal-
 mam prehēdam in cimīs eius, Sensus est, Dixi, hoc est,
 in corde meo dixi, i. cogitavi pro ista tuorum patrū re-
 ctitudine, & iustitia, & per legem quam accēpisti à me:
 ascendam & ego in palmā arborem, hoc est, in Crucē
 cuius pars fuit de palma. prehendam in cimīs eius: hoc
 est, firmabo me in cimīs, siue in ramīs eius arboris pal-
 mæ, quousq; subaudi, emittā Spiritū. Et est explanatio
 eius quod dixerat suprā: Rex ligatus cū canalibus. Vbi
 ligatus. Non dixerat propterea nunc dicens Christus se
 ascensurum in palmam, palam dat intelligi se ligatum
 fuisse in palma, hoc est, in alta arbore Crucis, cuius pars
 (ut refert Glossa ordinaria) fuit de palma. Et rectē in
 Crucem de palma arbore ascēdit Christus, quia obla-
 turus sacrificiū iustitiæ pro peccatis totius mundi, ascē-
 dit in eam arborē, per quā iusti significantur in Scriptu-
 ra, quæ ait Iustus ut palma florebit. Dixi, ego ascendā
 in palmā, hoc est, in Crucē de palma arbore, & ex uer-
 bo dixi, id est, cogitavi, dat intelligi Christi uolūtariam
 spontaneamq; fuisse passionem & mortem, & diu antē
 à se præuīsam & determinatam, & postea pro redem-
 ptione totius mundi libentissimè sumptā. Et erūt ubera
 tua

tua sicut Botri uinæ, & odor oris tui sicut odor malo-
 rum: Ita in utraq; translatione, nisi quia in Græco pro
 odor oris tui, rectius habetur sic, *καὶ ὄσμι ἰνός σου*, id est,
 & odor nasi tui. Et pro & erunt, habetur sic, *ἔσονται δ' ἰ
 erunt* quidem, cum particula expletīua, & consimiliter
 in Hebræo sic: Et erunt quidem ubera tua sicut racemi
 uitis, qui scilicet dant & producūt multum uinum, hoc
 est, multam doctrinā. Et odor nasi tui, sicut malorū siue
 pomorum, pulchrè olētium supple. Et per nasum Spō-
 fæ aliqui doctores, ut diximus, intelligūt templū Do-
 mini, & Ecclesiā ipsam: Aliqui uerò, ut est Rab. Abrā
 intelligit ipsum summū Sacerdotem: Et sic sensus est.
 Et odor nasi tui, id est, Ecclesiæ tuæ, uel summi Sacer-
 dotis sacrificantis, & odorem emittentis suauissimum
 Deo: erit sicut malorum pulchrè, redolentium, scilicet,
 Guttur tuum sicut uinum optimum: dignum dilecto
 meo ad potandum, Ita in Latino: In Græco autem re-
 ctius sic, *καὶ λάγυγξ σου ὡς οἶνον ἀγαθόν, ἡρευόμενος τῷ ἀδελφῷ μου
 εἰς ἐπιθήκτα*, hoc est, Et guttur tuum sicut uinum bonum,
 uadens nepoti meo ad rectitudinem: In Hebræo autē
 sic: Et palatum tuum sicut uinum bonum, uadens dile-
 cto meo ad rectitudines. Et palatum tuum sicut uinum
 bonum, Sensus est, Et tunc cū ego ascendero in arbo-
 rem palmam: palatum tuū sicut uinū bonum, hoc est,
 gustus palati tui, in quo probatur uinū, nō erit amplius
 corruptus, sicut nunc est, sed erit sanus, & sicut uinum
 bonum, hoc est, & sicut bonum erit uinum, sic & gu-
 stabit ipsum. Vadens dilecto meo ad rectitudines: Ita in
 Hebræo

Hebræo & Græco ferme. Pro quibus Latinus interpres, neq; sensum, neq; uerba expressit, dicens, dignū dilecto meo ad potandū: Vadēs dilecto meo ad rectitudines. Hæc uerba sunt Sponsæ, quæ respōdens ad prædicta uerba Spōsi, de bono gustu, optat sibi concedi & dari talē bonū gustū boni uini, i. diuini amoris, ita ut sic possit gustare ipsum, sicut est dulce, dicens sic: Vadens dilecto meo ad rectitudines. Sensus est, utinā q̄ palatū meū uadat dilecto meo ad rectitudines, hoc est, utinam q̄ ego rectē perfectēq; gustare & diligere te merear, ita ut gustus meus, & omne meū desyderiū uadat dilecto meo ad rectitudines. Labijsq; & dentibus illius ad ruminandū: Ita in Latino: Quæ uerba in Græcū trāslata fuerit sic, *ἐν χείλεσι μου καὶ ὀδόντι*, hoc est, sufficiens in labijs meis & dentibus. Nos autē ex Hebræo uertimus sic: Eructare faciēs labia senū: Et sensus est: Vtinā inquit Spōsa q̄ gustus palati mei, & amor meus erga te dilectū, sit sicut uinū bonū: qd̄ eructare facit labia senū, hoc est, quod quidē uinū adeo est bonū, qd̄ cōpellit senes ad loquēdum, quasi diceret, & tūc uinū bonū istud, id est, amor meus perfectus ut bonū uinū in te, cōpelleret & ipsos senes patres meos mortuos ad loquēdū, & exultandū, cōgratulātes mihi, & cōfidentes tibi pro me. Ego dilecto meo, & ad me cōuersio eius. Sic in utraq; translatione: In Hebræo autē sic: Ego dilecto meo & super me desyderium eius, ut scilicet ego discam, & faciā uoluntatē suā, hoc enim est desyderium eius, & quod optat assequi Sponsus meus à me.

Veni

Veni dilecte mi, egrediamur in cāpum, pnoctemus in uillis. Surgamus diluculo ad uineas, uideamus si floruit uitis, apta est uua acerba, si gemmauerūt mala punicā, Ibi dabo amores meos tibi. Mandragoræ dederūt odorem. Et ad portas nostras omnes fructus pulcherrimos: nouos etiam ueteres dilecte mi abscondi tibi.

VENI dilecte mi, egrediamur in agrū, cōmoremur in uillis: Ita in utraq; translatione, & similiter in Hebræo, nisi quia pro, in agrum, in Hebræo habetur in campum, & pro cōmoremur, habetur pernoctemus in uillis. Veni dilecte mi, egrediamur in campum. Hic est locus in quo signatissimè denotatur translatio domus Dei ab Hebræis ad Gentes, & à uetere Hierusalem in nouam Hierusalem catholicam Ecclesiā, quod mirè non signatur nisi post apertè factam mentionem passionis & mortis ipsius Regis Christi cum Canalibus in arbore palma, id est, in arbore Crucis. Vnde indignata Sponsa, hoc est, uera gens Israelitica, quæ credidit in Iesum Christum, eumq; recepit, persuadet hic ipsi Sponso Christo, ut relictis Hebræis, & terra corū, unā secum egrediatur in campum, dicens: Veni dilecte mi, egrediamur, scilicet ab Hierusalem in campum, hoc est, in Mundum, pernoctemus in uillis: quasi diceret, quousq; peruenerimus in urbem Romam alteram Hierusalē

Hierusalem nobis congruam & aptā ad habitandum, pernoctemus in uillis, hoc est, in alijs locis & ciuitatibus gentium, quæ respectu urbis Romæ sunt uillæ, in quibus pernoctare uolebat ipsa Sponsa Christi. Mane surgamus ad uineas, uideamus, si floruit uinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi ubera mea: Ita in utraq; trāslatione: In Hebræo aut sic: Surgamus diluculo ad uineas, uideamus si floruit uitis, aperta est Semadar, i. uua acerba, gemmauerunt mala granata, ibi dabo amores meos tibi. Surgamus diluculo, & reliqua. Sensus hic est. Et cū egressi fuerimus, inquit Sponsa de Hierusalem, pernoctabimus in uillis, & inde sumo mane surgamus ad uineas, hoc est, à uillis summo mane surgētes, proficiscamur ad uineas scilicet gentium, uideamus si floruit uitis, & aperta est uua acerba, hoc est, uideamus si iam puenit ad eas gentes tuus fragrantissimus odor per Apostolos tuos. Quadraginta enim annos post passionem Domini desolata fuit Hierusalē, & ab ea recesserunt Apostoli, quo tēpore incæperat iam totus mūdus suauissimū Christi odorem olfacere, Vnde meritò inquit Sponsa, surgamus diluculo ad uineas, uideamus si floruit uitis, & aperta est uua acerba: Et per uitē intelligit ipsos Sacerdotes, q̄ prædicantibus Apostolis per Mundū, incæperunt florescere, & uinū, hoc est, diuinū odorē in populo producere: Et per uuam acerbā, quæ ex plurimis granis cōstat, intelligit ipsum populū: Si gēmauerūt mala granata, hoc est, & uideamus si rubicundi martyres ad similitu-

dinem

dinem malorū granatorū p̄ summā eorū charitatē incipiunt iam testimonium dare de te: Ibi dabo tibi ubera mea: Ita in utraq; trāslatione: In Hebræo autē sic: Ibi dabo amores meos tibi, hoc est, ibi inter gentes in urbe Roma dabo tibi meos amores, quasi planē diceret Spōsa: hic in Hierusalem non te amaui, neq; dilexi charissime Spōse, uerūt amē ibi, i. inter gētes in Ecclesia Romana dabo tibi amores meos, hoc est, te Spōsum dominū meū, q̄ pro me uoluisti ligari in palma cū Canalibus, p̄fectē diligā. Vnde patet quanto perfectior est Ecclesia gentiū, & quāto in amore & dilectione diuina quā ipsa Synagoga præstantior, cū apertē dicat hic Sponsa: ibi dabo amores meos tibi, Mandragoræ dederūt odorē in portis nostris: Ita in Latino: In Hebræo autē sic: Mandragoræ dederunt odorē. Et hic interciditur oratio. Et postea sequitur: Ad portas nostras omnes fructus, & reliqua, Mandragoræ dederūt odorem, hoc est (continuando sensum cum superioribus) si produxerunt iam flores, & incæperunt iam dare odorem suum: quasi diceret, uideamus si omnes populi gentium, qui sunt sicut herbæ campi, incipiunt te iam cōfiteri: per Mandragoras enim speciem Herbæ, cuius radix est ad similitudinē formæ humanæ: intelligit omnes herbas campi, & per eas omnes populos orbis terrarum, qui passo Iesu Christo, incæperūt florescere, & odorem suauissimū fidei, charitatis, & omnis uirtutis dare. Et ad portas nostras, omnia poma noua, etiam uetera dilecte mi abscondi tibi. Et ad portas nostras: Sensus

y ij hic

hic est, q̄ tanto cum gaudio Sponsus & Sponsa erant accipiendi in noua Hierusalem urbe Roma, ut Romani nō expectaturi essent, ut intus in urbe offerrēt eis poma, & pulcherrimos suauissimosq̄ fructus: sed mox Spōso Christo & Sponsa aduentantibus, erant Romani eis obuiā ituri, & ad portas ciuitatis suæ oblaturi eis oīa poma, & noua & uetera, hoc est, oēs pulcherrimos novos fructus, quos erāt ijdē Romani p mortē tot miliiū suorū ciuiū oblaturi, qui pro fide & testimonio Iesu Christi spōte erāt morituri: Et uetera, & erāt etiā Romani cū nouis fructibus oblaturi, & uetera poma, hoc est, & Petrū & Paulū, qui erāt poma Christi non noua sed uetera: Hoc est igitur qd̄ dicit Spōsa hic & ad portas nostras, i. Ecclesiæ Romanæ quò tendimus abscondi: mos loquēdi hebraicus, i. recōdidi & thesaurizauī tibi Christe oīa poma & noua & uetera, i. oēs fructus novos intelligēs Romanos, & fructus ueteres, intelligēs Petrū & Paulū, qui in urbe Roma pro Christo passī sunt.

CAPITVLVM OCTAVVM.

Quis det te sicut fratrem mihi lactē
tem ubera matris meæ. Inuenirē
te foris, oscularer te, etiā non de-
spicerēt me, ducerē te: Introdu-
cerē te domū matris meæ, doce-
ret me, bibere facerem te de uino
condito, de musto mali granati
mei. Leua eius sub capite meo, &
dextera illius amplexabitur me.

Quis

QVIS mihi det te fratrem meū sugentē ubera ma-
tris meæ: ut inueniā te solū foris, & deosculer, &
iam me nemo despiciat: Ita in utraq̄ translatione in sen-
su: In Hebræo autem sic. Quis det te sicut fratrem mihi
lactē ubera matris meæ: Inuenirem te foris, oscula-
rer te, etiā nō despicerēt me. Quis det te sicut fratrem, &c.
Hic nimirū exardescens Sponsa in amorē Sponsi Chri-
sti, dolet nō posse ipsum osculari ad libitū suū, absq̄ ul-
la uererundia, & pudore. Et propterea cupiens soluere
omnem pudorem, quod detinentur mulieres, quominus
osculentur palam uiros suos, optat, dicēs. Quis det: hoc
est, utinā ò dilectissime Sponse mihi contingeret, ut tu
esses meus frater lactēs ubera matris meæ: Et sic te in-
fantem inuenirē foris, pcul à matre tua: ut sic ego tanq̄
tua soror caperem te, ad matrē tuā te deferendī gratiā.
Quod si mihi contingeret inter capiendū, & te deferen-
dum: ad libitum dulcissima tibi oscula palam in cōspe-
ctu omnīū absq̄ ullo pudore figerem, sicut facere con-
sueuerunt puellæ suis lactentibus fratribus. Etiam non
despicerent me, hoc est, quamuis sic ad libitū in cōspe-
ctu omnīū te deoscularer, non p̄pterea me despicerent:
quā mos semper fuit sororibus absq̄ ullo pudore suos
paruulos, & sugentes ubera fratres exosculari. Vnde
ex eo, quia dixit foris, palā indicat, quod foris extra ue-
terem Hierusalem inter gētes infinita ei oscula erat da-
tura. Ex quo planè intelligitur, quanto maior erat futu-
rus amor Ecclesiæ in Christum supra amorem patrum
Hebræorum. Apprehendam te, & ducam te in domū
y iij matris

matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ, ibi me docebis. Et dabo tibi poculū ex uīno condīto, & mustum malorum granatorū meorum: Ita in utraq; translatione: In Hebræo autem sic: Ducerem te, introducerem te domum matris meæ: Bibere facerem te de uīno condīto, de musto malī granatī mei. Ducerem te, introducerē te, & cætera: Sensus est: Posteaq; inquit te foris inuenissem, & ibi multa tibi oscula absq; ullo pudore, & uerecundia fixissem, ducerem te, & introducerē te in domum matris meæ, hoc est, in domum communis matris beatissimæ Virginis, cuius tu filius es. Ibi me docebis: Ita in utraq; lingua: In Hebræo autem sic: Te lamedeni, id est, doceret me mater nostra, scilicet, Et si idem Hebraicum uerbum posset esse & secundæ personæ: ex quo litera Thau, in futuro indifferēter significat, & tertiam fœmininam, & secundam masculinam personam: tamen conuenientius hic accipitur ab Hebræis pro tertīa fœminina: sic, Doceret me, scilicet mater nostra, quoniam pacto cibarem, & bibere facerem te: sicut docent omnes matres paruulas puellas suas: hoc est, doceret me mater nostra, quomodo captare possem tuam erga me beniuolentiam. Et bibere facerē te de uīno condīto, de musto malī granatī mei, hoc est, bibere facerem te uīnum optimum, & mustum malorum granatorū meorū: Vult dicere, & inebriarē te per mea obsequia, & meum maximū erga te amorē, sicut inebriantur homines per optimum, & conditum uīnū. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur.

bitur me: Sic in omnibus tribus linguis: Læua eius. Effectus amoris: Sensus enim hic est: Et ego tunc, cum tantopere me amares, amore languerem: & sic tu mihi languenti more perfectorum amicorum assisteres: & læua tua caput meum sustētares: & dextera tua amplectereris me.

Adiuuro uos filiæ Hierusalem, quid excitabitis, & quid euigilare facietis dilectam, usq; quò complacentiam habebit? השבעתי אתכם בנות ירושלים מתי-תעורר רבות תעורר את האהבתה ערשתהפז :

AD I V R O uos filiæ Hierusalem, ne suscitatis, neq; euigilare faciatis dilectam, donec ipsa uelit: Ita in utraq; lingua: In Hebræo autem sic: Adiuuro uos filiæ Hierusalem, quid excitabitis, & quid euigilare facietis dilectam, usq; quò complacentiam habebit? Adiuuro uos filiæ Hierusalem, Mirum quoties hanc terribilem adiurationem repetit Dominus, planè ostendens per eam, quantæ curæ sibi sit pax, unitas, & concordia inter ipsam Hierusalem, & filias eius, hoc est, inter caput, & membra Ecclesiæ, dicens: Adiuuro uos filiæ Hierusalem, scilicet per Capreas, Ceruasq; campi (ut suprà dictum est) ne suscitatis, ueq; euigilare faciatis dilectam: Siue (ut in Hebræo) quid excitabitis, & quid euigilare facietis, usq; quo complacentiā habebit? s. in me. Sensus est: O filiæ Hierusalem, ut quid, siue quare excitabitis, & quare euigilare facietis dilectam? hoc est, Cur calumniam inferetis dilectæ Sponsæ meæ Hierusalē?

Hierusalem, cū supple nihil uobis proderit, nihilq; proficietis, donec complacentiam habeat. s. in me, ut exposuimus supra.

Quæ est ista ascēdens de deserto = בני זאה עלה מן-המדבר
 to, associata cū dilecto? Sub ar- מתרפקה על-דורה חנה
 bore pomo excitaui te: ibi pe- חתבתה עוררתיה שמה
 perit te mater tua, ibi parturi- חבלתה אמה שמה חב
 uit te genitrix tua. חבלה ילדתה

QUÆ est ista quæ ascēdit de deserto delicias affluēs, innixa super dilectū suū? Ita in utraq; lingua, nisi quia in Græco non extant uerba, Delicias affluens, sicut nec in Hebræo: in quo habetur sic: Quæ est ista ascendens de deserto, & reliqua. Ex his Sponsa planè ostēdit se iam exauditam à Sponso suo Christo in his quæ petierat supra, dicens: Veni dilecte mi, egrediamur in cāpū. Quapropter nunc, ut uidetur, compos uoti facta, egrediēs extra Hierusalem in campū. i. ad gentes, & ad Metropolim earū urbē Romā unā cū suo dilecto, stupida effecta Sponsa de tanto sibi à Christo suo collato beneficio, sese supra modū humilians, & quasi gratias agens, loquens de seipsa in tertia psona cū maxima suæ summæ optatæ felicitatis admiratiōe, & stupore, inqt, Quæ est ista ascendens de deserto, associata cū dilecto suo? quasi diceret: Et quid sum ego? & unde promerita tū beneficiū, ut associata dilecto meo Christo ascēderē de deserto? hoc est, de deserta, & desolata Hierusalem: & associata dilecto meo, proficiscerer in cāpū ad gentes, & caput earum urbem Romā. Et uocat Hierusalem

falem desertū ex effectu, Qui mox insequutus est. Cū primū em̄ egressa fuit Sponsa de Hierusalem, hoc est, Petrus, & cæteri Apostoli, statim sequuta est ruina, & desolatio ipsius Hierusalē per Titū, & Vespasianū. Dixit præterea hic Sponsa se ascēdisse de deserto, ut copularer duos cōsimiles suos euentus. Dixerat nāq; supra cōsimiliter eadē uerba: Quæ est ista ascendens de deserto? &c. Præmissa etiā ibidē eadē adiuratione, quæ & præmittit hic. s. Adiuro uos filia Hierusalē, & reliqua. Ex quibus manifestū est, Sripturā ipsam etiā per repetitionē eorundē uerborū, cōnectere more suo duos similes euentus ipsius Spōsæ, hoc est, duos exitus eius de deserto, amissis omnibus ferme filiis suis. Et quod primus eius euentus figura fuit secūdi. Constat enim Synagogam ereptam à Sponso suo Christo de Aegypto cum sexcētis millibus filiorū, & sic intrasse in desertū, & ibi ob suas præuaricationes mortua fuisse oīa p̄dicta sexcenta millia hominū, & ex eis nō intrasse in terrā promissionis, nisi tantū duas animas, Iosue. s. & Caleb, sicut dixit Dauid propheta in Psalmis. Quibus iurauī in ira mea, si introibunt in requiē meā. Et nunc rursus ascēdit de deserto Spōsa Synagoga. i. de Hierusalem desolata, propter occisionem Christi. Et ut à deserto tunc amissis filiis in eo cum paucis in terram promissionis intrauit, sic nunc rursus à deserta & desolata Hierusalem, cum paucis Apostolis Christi fugiens ad Gentes, admirabiliter domina & mater ipsarum gentium, propter Christum eius Sponsum, est cōstituta. Sub arbore malo su-

scitauit te : Ibi corrupta est mater tua : ibi uiolata est genitrix tua : Sic in utraq; translatione, nisi quia in Græco pro, Ibi corrupta est mater tua, & ibi uiolata est genitrix tua, rectius habet sic, ἐκείνη ὡς δὴ ἴνα ὁ σὸς ἢ ἡ μήτηρ σὸς, ἢ ἐκεῖ ὡς δὴ ἴνα ὁ σὸς ἢ ἡ μήτηρ σὸς, hoc est, ibi cum dolore peperit te mater tua, & ibi cum dolore genuit te, quæ perturiuit te. In Hebræo autē sic : Sub arbore pomo suscitauit te : ibi peperit te mater tua, ibi parturiuit te genitrix tua. Sub arbore pomo suscitauit te. Hoc maximè pertinet ad id quod suprâ dictū est. Rex ligatus cū canalibus, & ad illud, dixi, ascendam in palmā. Sub arbore pomo suscitauit te, & reliqua. Posteaq; Sponsa suprâ se se humilians ualde, dicens se indignam, quæ ascenderet de deserto, associata cum dilecto suo : nūc uerò magis, atq; magis se onerans, inquit, sub arbore malo suscitauit te : siue (ut in Hebræo) sub arbore pomo excitauit te : quasi diceret, quo modo ego mereor eripi à ruinis, & desolatione ueteris Hierusalē, & poni in caput gentiū, quæ scelestissima suscitauit, siue excitauit, hoc est, cōmouit, & exagitauit te p̄ meos pditissimos filios sub arbore pomo, i. sub cruce, quæ (ut diximus) partim fuit ex palma, & partim ex arbore pomifera, ac fructifera ualde : Ibi corrupta est mater tua : Ita ualde quidem perperam in Latina translatione : In Hebræo autem, & Græco sic : Ibi peperit te mater tua. Et notandum, quòd mos hebraicæ linguæ est, significare omnem intensum & maximum dolorem per dolorem parturientis : Iuxta illud : Erit dolor, sicut parturientis. Dicit itaq; Sponsa ad significandum

dum acerbissimum dolorem sui sponsi Christi, quem patiendo, moriendo pro salute humani generis passus est. Ibi peperit te mater tua, scilicet beatissima Virgo mater tua: ibi sub pomo, hoc est, sub cruce, uidens te ita acerbissimè commotum, & cruciatum, peperit te, hoc est, doluit dolorem parturientis. Et ad maiorem exaggerationem doloris eiusdem beatissimæ matris Mariæ repetit, dicens : Ibi parturiuit te genitrix tua, quasi diceret, mater tua, quæ cum te Deum & hominem (ut diximus suprâ) peperit in diuersorio, nullum pariendo sensit dolorem ibi. Ibi sub arbore pomo te, & peperit, & parturiuit, hoc est, acerbissimum parturientium, dum pro te dolet, gustauit dolorem.

Pone me ut sigillū supra cor tuū, שִׁימוּנִי בְּחֹמֶת עַל-לֵבָבְךָ
 sicut sigillum supra brachium בְּחֹמֶת עַל-זְרוֹעֶךָ כִּי
 tuum : quia fortis sicut mors dilectio dura sicut Infernus Aemulatio : Carbones eius, carbones
 ignis flammæ fortis : Aquæ multæ nō poterūt extinguere ipsam
 charitatem, & flumina nō inundabunt eam.

PONE me ut signaculū super cor tuū, ut signaculum sup brachiū tuū, quia fortis ut mors dilectio: Ita in utraq; translatione: In Hebræo autē sic : Pone me sicut sigillū super cor tuum, sicut sigillū super brachium tuū
 z ij quia,

ga fortis sicut mors dilectio : dura sicut infernus æmulatio. Pone me ut sigillum sup cor tuū, & reliqua. Sēsus est. Posteaq̄ inquit Spōsa, pro meis peccatis mortē acerbiſimā sustinere, & pati uoluisti, rogo te p̄ istā tuā inefabilem erga me charitatē, ut post hac ponas me sicut sigillū supra cor tuū, hoc est, Peto abs te, ut nō obliuiscaris mei, quā tāto p̄cio redemisti, sed ponas me sicut sigillum supra cor tuū, ut quēadmodū sigillū siue annulus maximē adhæret digito manus, qui respondet ad cor, sic & ego adhæreā maximē cordi tuo. Pone me sicut sigillū sup brachiū tuū, i. sup manū tuā, à toto em̄ intelligit partē. Et petit poni sicut sigillū ī manu, q̄si dicēs, ut sicut sigillū, qđ in manu semp̄ conspicit̄, sic & oculi tui semper sint super me : quia fortis sicut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Sensus est: Quia dilectio, qua dilexisti me, est fortis, & efficax sicut mors, hoc est, quēadmodū mors uincit, & superat oīa, sic dilectio tua erga me superauit, & uicit oīa, & etiā ipsam mortē uicit. Et rectē, uereq̄ amorē Spōsi Christi cōparat morti, ad apertius denotādū passionē, & mortē eius : quia fortis sicut mors dilectio, hoc est, & dilectio mea rursus erga te erit fortis, & efficax sicut mors. Cū nō dubitabūt & filij mei, quos mihi ex gētibus daturus es pro cōfessione noīs tui ulro in oēs cruciatus, & in mortē deniq̄ ipsam se exponere. Quia dura sicut infernus æmulatio: quia æmulatio inquit, i. inuidia, & odiū, quo eos principes mūdi, & hæretici psequenē, erit durū, & ptinax sicut infernus. Lāpades eius ut Lāpades ignis, atq̄ flamm

marum

marum : Ita in Latino: In Græco aut̄ sic : πῦρ καὶ ἰσχυρὰ αὐτοῦ, πῦρ καὶ πύρος φλογὲς αὐτοῦ, hoc est, uolatilia eius, uolatilia ignis flāmæ eius. In Hebræo aut̄ sic: Carbones eius, carbones ignis, flāmæ fortis. Pergit per eandē ab inferno sumptā trāslationē Spōsa exprimere durā psequutionē catholicæ Ecclesiæ, dicēs : Carbones eius, s. æmulationis, inuidiæ, odij, & psequutionis. Carbones ignis flāmæ fortis, hoc est, Carbones fortissimæ flāmæ emergentis ex maximo robore, & potentia ipsius inferni : Ex quibus datur intelligi oēs psequutiones Ecclesiæ, quashactenus passa est, & nūc patit̄, cōmotas, & excitatas esse ab ipso principe Inferni, qui agit cōtra catholicā Ecclesiā obnoxē, & pro uiribus p̄ mēbra sua principes huius mundi, & hæreticos. Aquæ multæ nō potuerūt extinguerē charitatē, nec flumina obruēt illā: Ita in utraq̄ trāslatione, nisi quia in Græco habet̄ sic, ὕδωρ πλὴν οὐ δύνησεται σβέσαι τὴν ἀγάπην, hoc est, Aqua multa nō poterit extinguere charitatē: & similiter in Hebræo sic : Aquæ multæ nō poterūt extingere charitatē : & flumina nō inundabūt eā. Aquæ multæ, &c. Sensus est : Et si inquit Sponsa æmulatio, & psequutio, quæ imminet mihi ppter nomē tuū, erit dura sicut Infernus, & Carbōes eius, carbones ignis flāmæ fortis uenientis ab inferno. Vnde oēs psequutiones mihi cōcitabunt̄, nihilominus quia fortis sicut mors mutua nostra dilectio, ppterea Aquæ multæ, hoc est, infinitæ tribulationes, quæ uēturæ sunt super me, non poterunt extinguere charitatē meā erga te, & flumina, hoc est, magni Torrētes Principes mundi, & Hæretici

z iij. non

non inundabūt, hoc est, nō inundando obruēt illā: Iuxta quē sensū dicebat Apostolus ad Romanos cap. 8. Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculū, an gladius? sicut scriptum est: quia, ppter te mortificamur tota die, æstimatedi sumus sicut oues occisionis, sed in his omnibus superamus, propter eū qui dilexit nos.

Si dederit Vir omnē substantiā domus suæ pro dilectione, despiciere despiciet eum. Soror nobis paruula, & ubeta nō ei. Quid faciemus Sorori nostræ in die, q̄ dictus est ī ipsa: Si murus ipsa, ædificabimus pro ipsa palatiū argenti: Et si ostiū ipsa, muniemus pro ipsa tabula Cedri.

SI DEDERIT homo omnē substantiā domus suæ, quasi nihil despiciet eū. Ita in utraq; trāslatiōe in sensu: In Hebræo autē sic: Si dederit uir omnē substantiā domus suæ pro dilectione, despiciere despiciet eum: Sensu est: Neq; inquit per prospera huius mundi separabimur à charitate tua. Si enim dederit uir, i. aliquis Princeps, & magnus uir, omnē substantiā domus suæ filiis meis catholicis, & omneshonores, & dignitates huius mundi, alliciens eos per ea ad negationem nominis tui, despiciere despiciet eū, & omnia bona sua. Tantus enim erit amor tuorū fidelium erga te: ut neq; per aduersa, neq; per prospera huius mundi à confelsione nominis tui,

tui, & à charitate tua aliquo pacto diuelli possint. Soror nostra paruula, & ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquēda est? Ita in utraq; translatione, nisi quia in Græco pro quando alloquenda est, rectius habetur sic, ἐν ἡμέραις ἢ ἐν λαλιῶν ἐν αὐτῇ, hoc est, in die quo sermo fuerit factus in ea. In Hebræo autē totū sic: Soror nostra paruula, & ubera non ei. Quid faciemus sorori nostræ in die, q̄ dictus est in ipsa. Soror nostra paruula. Hæc uerba sunt ipsius ueteris Israeliticæ Spōsæ: hoc est, alicuius Apostolorū nouæ spōsæ Catholice Ecclesie fratris: qui dū simul ad gentes uenire parant, inqt ille frater ad reliquos eius fratres Apostolos de catholica Ecclesia gentium, sic: Soror nobis paruula, & ubera nō habet, hoc est, hæc nostra Soror Catholica Ecclesia est admodum paruula: Ita ut præ nimia eius paruitate ubera non habeat, hoc est, paruula admodum est, & nullam de Christo nostro Messia notitiā habet. Non enim Propheta aliquis unq̄ accessit ad eā, & propterea paruula est: & nunc primū incipiens audire Christum Messiam. Et ubera non habet. illud idē alijs uerbis, hoc est, non habet doctrinam & scientiā aliquam de Christo Sponso, & ideo inquit iste frater ad cæteros suos fratres Apostolos. Quid faciemus sorori nostræ in die, qui dictus est in ea? ad nuptui tradendum, scilicet ipsam Sponso Christo. Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea. Si ostium est: compingamus illud tabulis Cedrinis. Ita in utraq; translatione: In Hebræo autem sic: Si murus

Si murus est, ædificabimus pro ipsa palatiū argenti: Si ostium ipsa, muniemus pro ea tabula Cedri: Si murus est, Respondens unus ex fratribus ad prædicta, dixit: Si murus est ista soror nostra, i. si fortis erit in fide Christi sicut murus, s. æneus, ita ut nō pmittat ad se intrare inimicos: sed fortis, & constans sicut murus, resistēs eis, seruet fidem Sponso suo, ædificabimus propterea ei palatiū argenti, hoc est, & nos erimus ei ad gloriam, & pulchritudinē. Et ædificabimus ei palatiū argenti, ut in eo habitet cū Spōso suo, quasi palam diceret, ædificabimus ei Ecclesiā nō ex lapidibus, sed ex argento: Vel hinc planè perspici pōt, quāto noua catholica Ecclesia præstet ueteri, cū nō ex lapidibus, ut illa sit ædificata, sed ex argento puro, ex quo denotatur magna puritas, & charitas eius. Et si ostiū est, muniemus pro ea tabula Cedri. Et si inquit hæc nostra soror non fuerit murus æneus, ad repellendum inimicos, ad se irrumpentes, & intrare uolentes, sed erit ostiū, quod clauditur, & aperitur, & p ipsum inimicos ad se admiserit, muniemus pro ea ostiū eius tabula Cedri, ne inimici ingredi possint ad eā. Sic loquutus ē iste frater de paruula sorore eorū: quā nuptui Christo Messia tradere parabant. Et ostiū eius, si murus æneus non foret ad seruandum fidem Sponso, tabula Cedri munire eā cogitabāt. Per quā quidē tabulam cedri, ex quo non corroditur à tineā, & carie cedrus, intelliguntur Doctores, & sancti Ecclesiæ (ut supra diximus) qui incorrupti ab omnibus uitijs, & peccatis per eorum doctrinam, & bona exēpla custodiūt portā Ecclesiæ

Ecclesiæ, ne inimici ingrediantur & diripiant eam. Ego murus, & ubera mea sicut *אני חומה ושיני במ* turre: Tunc fui in oculis eius *במגלותיו חייתי ב* sicut inueniens pacem. *בעיניו בבורחת שלום*

EGO murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens: Ita in utraq; trāslatione: In Hebræo autem sic: Ego murus, & ubera mea sicut turre: Tunc fui in oculis eius sicut inueniēs pacem. Ego murus, & reliqua. Dum sic loquerent Apo stoli inter se de paruula eorū sorore Catholica gentium Ecclesia, quā nuptui tradere Christo Messia: intendebant, & parabāt. Audiens eos puella sic loquētes de se, profiliens in mediū audacter sic ad eos respondit. Quid dicitis de me, dubitantes, & ratiocinantes, si murus & si ostium? Ego murus, s. æneus, hoc est, fortissima contra inimicos sicut murus æneus, & nō ostiū, per quod inimici ingredi possint ad me. Et ubera mea sicut turre: Nec inquit assentior uobis q̄ ubera, i. lac, & sapientiam non habeā, sed ubera mea sunt sicut turre. Et pulchrè persistēs in translatione à muro sumpta, cū dixisset, Ego murus: nunc in ea perseverās, adiungit: Et ubera mea sicut Turre: Ubera enim in muliere sunt sicut turre in magnis muris. Et per magna ubera, intelligit se habere multum lactis, i. doctrinæ, & sapiētia. Et ubera mea sicut turre, hoc est, & si hæctenus de Christo nulla facta sit mihi notitia, ita ut meritò dicere possitis de me: Et ubera nō habet, nihilominus per uos fratres meos Apostolos, tantū doctrinæ & sapientia adeptura sum,

sum, ut uerè dicere possim, & ubera mea sicut turres. Tunc fui in oculis eius, sicut inueniens pacem, hoc est, fui in oculis eius fratris sic de me loquuti, sicut inueniēs pacem, hoc est, meum responsum ualde placuit ei.

Vinea fuit Selomoni in Bahal amon: tradidit ipsam uineam custodibus: uir afferet pro fructu eius mille argenteos: Vinea mea, quæ mihi ad facies meas, mille tibi Selomo: & ducēti custodiētibus fructus eius. Sedens in hortis socij auscultantes, uocē tuam fac audire me. Fuge dilecte mi, & assimila te capreae, uel hinnulo ceruorū supra montes aromatum.

VINEA fuit pacifico: in ea quæ habet populos: Ita in Latino: In Græco autē sic: ἀμπελώμ ἐγενήθη τῷ σολομῶνι ἐν Βεελαμών, hoc est, uinea fuit Selomoni in Beelamon, & consimiliter in Hebræo sic: Vinea fuit Selomoni in Bahal amon. Vinea fuit Selomoni. Valde rectius uertit hæc uerba Græcus interpres: qui non mutauit nomen Selomonis, neq; Bahal amon, quàm Latinus: qui uertit pacifico, & in ea quæ habet populos. Nam etsi Selomo interpretet̃ pacificus, & Bahal amon dominus multitudinis, scilicet populorum, tamen quia ubiq; in hoc libro (ut diximus) Selomo propriū nomē est Regis æterni, & bahal amon nomē propriū est loci: propterea

propterea rectius Græcus interpres fecit, quæ ea uerba non trāstulit, quàm Latinus, quæ Selomo uertit pacifico, & Bahal amon ad sēsum uertit, in ea quæ habet populos. Vinea fuit Selomoni in Bahal amon. Hæc uerba sunt Sponsæ Christi, quæ futuræ suæ trāsmigrationi ab Hebræis ad Gentes designās locum, ad quem transferenda erat, dicit: uinea fuit: præteritum pro futuro erit, more prophetarum: qui ut plurimū de rebus futuris loquuntur in tempore præterito: Et sensus est: Vinea, id est, Ecclesia, & altera Hierusalem erit Selomoni Iesu Christo nõ amplius. s. inter Hebræos in terra Israel, sed inter Gentes. Et designans specialem locum, infert in Bahal amon. i. in loco, qui est dominus multitudinis populorum. Vel (ut Latinus circūscripsit interpres) in ea, quæ habet populos, id est, in urbe Roma, quæ est quàm maximè populosa, & omnes sub se habēs populos Gētium: Et sic signatissimè scriptura ipsa hic dicit Ecclesiam Hierusalem, transferendā ab Hebræis ad Gentes per ipsos Apostolos ad urbem Romam, quæ appellat hebraicè Bahal amon, id est, dominā multitudinis, uidelicet populorū. Soli enim Romæ hoc insigne epitheton conuenit, & nulli alteri ciuitati Gentium. Tradidit eam custodibus: uir afferet pro fructu eius mille argenteos: Sensus hic est, quod ipse Selomo Iesus Christus tradidit ipsam suā uineā, quæ habet in Bahal amon. i. in urbe Roma custodibus. i. suis Apostolis: qui uineam ipsam custodirent, & colerent, ac unā cum Petro principe eorum regerent, & gubernarent. Vir afferet pro fructu

fuo mille argenteos, hoc est, unusquisq; ipsorū afferet de labore suo fructū ipsi Selomoni Iesu Christo mille argenteos: numerus determinatus pro indeterminato, hoc est, fructū multum, sicut & ipse Dominus dixit in Euāgelio: Ego posui uos, ut eatis, & fructū afferatis, & fructus uester maneat. Vineā mea corā me est, mille tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructus eius: Ita in utraq; trāslatione: In Hebræo autē sic: Vineā mea, quæ mihi ad facies meas, mille tibi Selomo, & ducenti custodientibus fructū eius. Vineā mea quæ mihi, & reliqua. Posteaq; dixit Sponsa Selomonem Christū Messiam tradidisse uineā suā, quā habet in cōmuni secū cū custodibus, & accipere fructū mille argenteos à singulis eorū. Ad hæc respōdens ipsa Sponsa, pro iure suo dicit. Vineā mea, quæ mihi ad facies meas, hoc est, in cōspectu meo: quasi diceret, & ego Sponsa non sum sic factura, ut, s. tradā uineā meā custodibus: sed uineā mea in cōspectu meo, hoc est, Ego ipsa custodiā uineā meā. Mille tibi Selomo, & ducenti custodiētibus fructū suū quasi diceret, mille argentei sit tibi Selomo, & ducenti, id est, quinta pars secundū morē sit custodientibus fructum eius: Ego autem neq; mille uelim accipere, quia ad te pertinent: neq; ducentos, qui pertinet ad custodes, sed uineā mea, quæ mihi tecum ad facies meas, subaudi sit. Ex his manifestū est, separari Petrū tanq; principem à cæteris Apostolis, qui custodes sunt tantū uineæ domini, Petrus autem non simpliciter custos est uineæ, & ouium Christi: sed est & pastor, qui totā uineā habe-

in

in conspectu suo, & cui soli traditæ sunt oues à Christo ad pascendū, & cui soli traditæ sunt clauis magni ouilis cœlorū, ut postea quā doctrina, & sapientia pauerit oues Christi, tandem introducat eas in illud magnū & perpetuum ouile regni cœlorū. Et ad hoc p̄ficiendū dati sunt ei pastores cæteri Apostoli. Qui rectè hic dicunt custodes uineæ, & ouium Christi, & nō principes pastores, ut Lutherani hæretici garrunt. Et uineā ipsam totā esse in cōspectu Spōsæ, hoc est, ipsius Petri, qui solus princeps pastor est ouium, & non simplex custos: Soli enim Petro ter dixit Dominus: Pasce oues meas. Qui habitas in hortis, amici auscultant: Fac me audire uocē tuam. Sic in omnibus tribus linguis in sensu. Quæ habitas in hortis, & reliqua. Properās tandem ad conclusionem totius sermonis Christus inq̄t: Quæ habitas in hortis, & reliqua. Properans tandem ad conclusionem totius sermonis Christus inquit: Quæ habitas in hortis, hoc est, O Spōsa, quæ habitas in hortis, hoc est, quæ habitatura es in hortis, i. inter gentes quæ diuisæ sunt in plures hortos, i. i plures deorū cultus: Socij auscultātes uocem tuā fac audire me, hoc est, Socij Angeli, & comites mei auscultant, s. te loquentem, & auscultando mirū in modū delectantur uerbis tuis, propterea uocē tuā audire me fac: quasi diceret: Pete à me quodcūq; uoueris, & fiet tibi à me. Tunc respōdens Sponsa, & faciens petitionem suam, dixit. Fuge dilecte mi, a similitudine capræ, hinnuloq; ceruorū super mōtes aromatum: Sic in omnibus tribus linguis in sensu, hoc est, Fuge dilecte mi,

A iij. scilicet

scilicet ab istis tuis comitibus angelis, & assimila te capræ hinnuloq; ceruorū in cursu scilicet, & descēde supra montes aromatum, hoc est, ad me in Hierusalem, ubi sunt montes aromatum mons Moriah, s. supra quē oblatu fuit pater noster Isaac à patre suo Abraam, & ubi ædificatum fuit templum Domini, & ubi sunt & cæteri montes in circuitu Hierusalem, Iuxta illud Psalmi, Hierusalem montes in circuitu eius qui propter Sacrificia, & gloriam domini, quæ habitabat in ea, dicebantur montes aromatum: fuge ergo inquit Sponsa ô dilecte mi ab angelis, & ueni ad me in Hierusalem, ubi operaturus es meam salutem. Quā pius ille deus, & homo Selomo Iesus Christus Messias filius beatissimæ Mariæ Virginis, pro cuius laude, & gloria tantum suscepimus laborem, nobis tribuat & in præsentī, & in futuro sæculo. Amen.

FINIS.

FINI VVNT FELICITER TRANSLATIO
& noua Commētaria, super Canticum Canticorum Solomonis, nuper edita per Agathium Guidaceriū Clericum, in Romana Academia linguæ Hebraicæ, Græcæq; professorē eximium: Impressa per Antonium de Bladis, de Asula, Anno Domini, M. D. XXIII, Die XXV. Iulij, s. D. N. C. L. Dei gratia Papæ, VII.

Anno primo. Nunc uero denuo Parisijs per
Gerardum Morrhiū Germanū, Anno Domini, M. D. XXXI.

Errata huius uoluminis.

Fo. 5. pag. 1. li. 7. sint pro sunt. Ibidem li. 8. intendant pro intendunt. fo. 18. pag. 2. li. 23. lege intelligitur & hoc dici à cath. fo. 21. pag. 2. li. 2. cōcilia pro consilia. fo. 28. pag. 1. li. 14. his pro ex his. fo. 30. pag. 2. li. 6. Carole pro Carolo fo. 40. pag. 2. li. 25. decorum pro decorem. fo. 47. pag. 1. li. 4. distinctionem pro dictionē. fo. 51. pag. 2. li. 9. induā illam: lege induar illa: fo. 65. pag. 1. li. 3. à fine, quæ diuisa sunt inter, lege inter se.

μήτ' ἔμοι μέλι, μήτε μέλιττα .

Nocet empta dolore voluptas .

